

Kohti kestävämpää kilpailuoikeutta –
SEUT 101(3) artiklan viherryttäminen

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Kauppaoikeus
Pro gradu -tutkielma
Saana Pulkkanen
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kohti kestävämpää kilpailuoikeutta – SEUT 101(3) artiklan viherryttäminen

Tekijä: Saana Pulkkanen

Koulutusohjelma/oppiaine: Kauppaoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 75

Vuosi: 2025

Tiivistelmä: Tässä tutkielmassa tarkastellaan Euroopan unionin ympäristötavoitteiden ja erityisesti Euroopan vihreän kehityksen ohjelman valossa yhteistyösopimuksia, joilla on kestävä kehitystä edistäviä vaikutuksia, mutta ne saattavat rajoittaa kilpailua. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millä edellytyksillä kestäväan kehitykseen tähtäävä yhteistyösopimus voidaan sallia SEUT 101(3) artiklan puitteissa. Lisäksi siinä pyritään antamaan laajempi kuva kestäväan kehityksen asemasta EU:n kilpailuoikeudessa ja siitä, miten kestävyysaasteita ratkaistaan.

Aihe on ajankohtainen ilmastonmuutoksen osalta, ja tätä silmällä pitäen Euroopan komissio julkaisi 2023 uudet suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin. Suuntaviivat ovat keskeinen oikeuslähde tutkielmassa. Suuntaviivojen tarkoituksena on antaa yrityksille oheistuksia, joiden avulla ne pystyvät itse arvioimaan sopimusten sallittavuuden, joilla ne tavoittelevat ympäristöhyötyjä. Ohjeistuksen tavoitteena on lisätä oikeusvarmuutta.

Tehokkuuspuolustuksen tarkoituksena on punnita sopimuksen hyötyjä ja haittoja. Tehokkuuspuolustuksen avulla pyritään sallimaan sellaiset sopimukset ja menettelytavat, jotka ovat kilpailusääntöjen vastaisia, mutta edistävät taloudellista tehokkuutta niin, että kuluttajatkin hyötyvät siitä. Sopimuspuolten on pystyttävä näyttämään, että SEUT 101(3) artiklan kaikki neljä edellytystä täyttyy sopimuksen rajoittaessa kilpailua. Näillä neljällä edellytyksellä on keskeinen merkitys tutkielmassa. Edellytykset ovat tehokkuuskriteeri, kuluttajahyötykriteeri, kilpailun säilyvyyskriteeri ja välttämättömyyskriteeri.

Avainsanat: EU:n kilpailuoikeus, kestävä kehitys, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, SEUT 101 artikla, tehokkuuspuolustus, kestävyyssojimus

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	4
LYHENTEET	10
KUVIOT	11
1 Johdanto.....	12
1.1 Tutkimuksen taustaa	12
1.2 Tutkimuskysymykset, aiheen rajausta ja tutkielman rakenne	15
1.3 Tutkimusmetodi, oikeuslähteet ja tulkintamallit	16
2 Kilpailuoikeus.....	21
2.1 EU-oikeus ja sen tulkinta.....	21
2.2 Kilpailuoikeuden tarkoitus ja tavoitteet.....	23
2.3 SEUT 101 artikla	25
3 Vihreän siirtymän vaikutukset kilpailuoikeuteen	28
3.1 Euroopan unionin ympäristöpolitiikka	28
3.2 Euroopan Vihreän kehityksen ohjelma.....	31
3.3 Kilpailulainsäädännön ja kestävä kehityksen välinen vuorovaikutussuhde	34
3.4 EU:n lähestyminen kohti kestävämpää kilpailuoikeutta	37
3.5 Kilpailulainsäädännön ongelma kestävässä kehityksessä	40
4 Kestävyyssopimusten arviointi SEUT-sopimuksen 101 artiklan 3 kohdan näkökulmasta 43	
4.1 Euroopan komission vuoden 2023 suuntaviivat kestäväyys sopimuksista	43
4.2 Kestävä kehityksen aloitteet kilpailuoikeudessa	46
4.3 Tehokkuuspuolustus osana kestäväyys sopimusten arviointia.....	48
4.3.1 Tehokkuuskriteeri.....	51
4.3.2 Kuluttajahyötykriteeri.....	54
4.3.3 Välttämättömyyskriteeri	59
4.3.4 Kilpailun säilyvyyskriteeri	62
5 Kestävyyshaasteiden ratkaiseminen nyt ja tulevaisuudessa	63
5.1 Miten kestävyys haasteita voidaan ratkaista?	63
5.2 Kestävyyssopimusten arviointia	66
5.3 Kohti kestävämpää kilpailuoikeutta	70
6 Päätelmät	73

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Tulkinnan Taito: Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki 2006.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.

Coates, Kevin – Middelschulte, Dirk, Getting Consumer Welfare Right: The Competition Law Implications of Market-driven Sustainability Initiatives. *European Competition Journal* VOL. 15 NOS. 2-3, 2019. s. 318-326.

Comba, Maria Campo, EU Competition Law and Sustainability. The Need for an Approach Focused on the Objectives of Sustainability Agreements. Special Issue: Addressing Climate Change and Environmental Damage with the Law. *Erasmus Law Review*, Vol. 15, Issue 3 (2023), pp. 190-199

Costa-Cabral, Francisco, Reply to European Commission Call on ‘Competition Policy Supporting the European Green Deal’. Tilburg Law and Economics Center, February 2, 2021.

Dahlberg, Maija – Paso, Mirjami, Kansallisen lainsäädännön, ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta – mikä muuttuu? *Lakimies* 7-8/2020. s. 925-953.

De Leonardis, Francesco, Competition and environment: conflict or confluence? Some reflections on sustainability agreements under article 101(3) of the TFEU. *Roma Tre Law Review* 2024.

Ellman, Essi – Heurlin, Jenni – Wasastjerna, Maria, Tasa-arvo ja kilpailuoikeus. *Kilpailuoikeudellinen vuosikirja* 2020. s. 199-227.

Van der Zee, Eva European competition law: measuring sustainability benefits under Article 101(3) TFEU. s. 412-425. Teoksessa Nowag, Julian: *Research Handbook on Sustainability and Competition law*. The Editor and Contributing Authors Severally 2024.

Fermiglia, Matteo, Recent Developments in EU Environmental Policy and Legislation. *Journal for European Environmental & Planning Law* 18, 3 (2021).

Haucap, Justus - Podszun, Rupperecht - Rohner, Tristan - Rösner, Anja, Competition and Sustainability. *Economic Policy and Options for reform in Antitrust and Competition Law*. Edward Elgar Publishing Limited 2024.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. *Yleisen oikeustieteen julkaisu* 17. Helsinki 2011.

Hjærtström, Max: Addressing sustainability failures in economics and competition law: environmental externalities, consumers and quantification, s. 154–175. Teoksessa Nowag, Julian: *Research Handbook on Sustainability and Competition law*. The Editor and Contributing Authors Severally 2024.

Huimala, Mikko – Wasastjerna, Maria – Heurlin, Jenni, Vastuullisuus osana tehokkuuspuollustusta EU:n kilpailuoikeudessa. *Defensor Legis* 4/2020.

Holmes, Simon, Climate change, sustainability, and competition law. *Journal of Antitrust Enforcement*, 2020, 8, 354-405. Advance Acces Publication Date: 13 April 2020.

Kingston, Suzanne, *Greening EU Competition Law and Policy*. Cambridge University Press 2012.

Kingston, Suzanne, Competition and sustainability in EU law: nearer resolution of the old debate? s. 140–153. Teoksessa Nowag, Julian: *Research Handbook on Sustainability and Competition law*. The Editor and Contributing Authors Severally 2024.

Kokko, Kai T. – Mähönen, Jukka, Yritysten ympäristövastuu. *Ympäristöjuridiikka* 1/2015. s. 35–73.

Kokko, Kai: *Ympäristöoikeuden perusteet – yleiset opit, sääntely ja ratkaisun teoria*. Edita Publishing Oy 2017.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen Tarmo (toim.) *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing, Helsinki 2016, s. 106–134.

Kuoppamäki, Petri, *Uusi kilpailuoikeus*. Alma Talent 2018.

Lazorcakova, Timea: European Green Deal: Success or Failure? *Studia Iuridica Cassoviensia*, Vol. 12, Issue 2 (2024), pp. 115-131.

Loozen, Edith, Strict Competition Enforcement And Welfare: A Constitutional Perspective Based On Article 101 TFEU And Sustainability. *Common Market Law Review* 56:1265-1302, 2019.

Loozen, Edith, EU antitrust in support of the Green Deal. Why better is not good enough. *Journal of Antitrust Enforcement*, 2024, 12, 75–97.

Malinauskaite, Jurgita: Competition Law and Sustainability: EU and National Perspectives. *Journal of European Competition Law & Practice*, 2022.

Monti, Giorgio, Four Options for a Greener Competition Law. *Journal of European Competition Law & Practice*, 2020, Vol. 11, No. 3–4.

Määttä, Kalle: Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnessa-I lähtökohtia tarkasteluun. Asiantuntija-artikkeli, Edilex Lakitieto Oy 2024.

Nowag, Julian: Competition Law’s Sustainability Gap? Tools for an Examination and a Brief Overview. Vol. 5 No. 1 2022: *Nordic Journal of European Law Issue* 2022(1) 149-165.

Nowag, Julian: *Research Handbook on Sustainability and Competition law*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham, UK, 2024.

O’Regan, Matthew, Arvostelu teoksesta Holmes, Simon – Middelschulte, Dirk – Snoep, Martinj, *Competition Law, Climate Change and Environmental Sustainability* 2021. *Competition Law Journal*, Vol. 20, Issue 3 (October 2021), pp. 146–150.

Palomino, Frederic - Guerrero, Alejandro, Mind the Consumer Behaviour: Overcoming Consumer Biases in the Assessment of Sustainability cooperation Agreements. Business Law International / Vol 23 / No 3 / September 2022.

Penttinen, Sirja-Leena & Talus, Kim, Avaimet EU-oikeuteen. Edita Publishing Oy 2017.

Pezza, Adrea, The European Green Deal: Shaping environmentally friendly policies under Article 101 TFEU. Market and Competition Law Review / volume IV / No. 2 / October 2020. s. 139-

Raitio, Juha – Tuominen, Tomi, Euroopan unionin oikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy. Helsinki 2020.

Siltala, Raimo, Oikeustieteen tutkijan itseymmärryksestä. Lakimies 1/2002. s. 102-124.

Jeong Eun, Sim – Bosung, Kim, Commitment to Environmental and Climate Change Sustainability under Competition. Sustainability 2019-04, Vol.11 (7), p.2089.

Similä, Jukka, Kestävyysmurros ja oikeus. Ympäristöjuridiikka 4/2021 s. 6-24.

Similä, Jukka, Oikeustieteellinen ympäristötutkimus ja oikeuspolitiikka. Oikeus 2007 (36); 4:409-419.

Singh, Vijay – Thakur, Aakriti – Sakle, Anshuman, Competition Law Tackling Sustainability Goals: An Analysis of International Practices and Challenges Ahead. National Law School Business Law Review 2022 Vol. 8:Iss. 2, Article 16, s. 23-42.

The Netherlands' Authority for Consumers and Markets (ACM) and the Hellenic Competition Commission (HCC), the competition authorities of the Netherlands and Greece, respectively. Technical Report on Sustainability and Competition. 2021.

Todhe, Mei, Competition Law and Sustainability: Friends or Foes? Challenges to the Incorporation of Sustainability Issues in Competition Law, and How the Commission Can Address Them. 2023.

Tuominen, Tomi, Kansainvälinen yksityisoikeus Euroopan unionissa. Alma Talent 2024.

Van Dijk, Theon, A New Approach to Assess Certain Sustainability Agreements under Competition Law. Competition Law, Climate Change & Environmental Sustainability 2021.

Wasastjerna, Maria – Malminen, Toni – Dahlqvist, Meri, Kilpailuoikeus ja yritysvastuu. Teoksessa Vanhala, Anne – Ristaniemi, Michael – Dahlqvist, Meri, Yritysvastuu & Oikeus. Kauppakamari 2022.

Virallislähteet

European Commission: XXVth Report on competition policy. Brussels/Luxembourg 1996.

Euroopan komissio, Komission tiedonanto Euroopan Parlamentille, Eurooppa-Neuvostolle, Neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, COM/2019/640 final. 11.12.2019.

ACM, Second draft version: Guidelines on Sustainability Agreements, Opportunities within competition law. 26.1.2021.

European Commission, Inception Impact Assessment: Revision of the two Block Exemption Regulations for horizontal cooperation agreements and the Horizontal Guidelines 2021. Ref. Ares (2021)3714309–07/06/2021.

Commission staff working document evaluation of the Horizontal Block Exemption Regulations, SWD/2021/0103 final.

Competition Policy Brief No 1/2021: Competition policy in Support of Europe's Green Ambition, 10.9.2021 (Competition policy brief No 1/2021).

Euroopan komission tiedonanto yksittäisissä asioissa ilmeneviin Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 ja 102 artiklaa koskeviin uusiin tai ratkaisemattomiin kysymyksiin liittyvistä epävirallisista ohjeista (ohjekirjeet), (2022/C 381/07) 4.10.2022.

Euroopan komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin, luonnos. EUVL 19.4.2022.

Euroopan komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin, (2023/C 259/01) 21.7.2023.

Internetlähteet

Antitrust and sustainability: globally warming up to be a hot topic? -blogikirjoitus; Grant Murray, Baker McKenzie, 18.10.2019. Saatavissa: <https://competitionlawblog.kluwercompetitionlaw.com/2019/10/18/antitrust-and-sustainability-globally-warming-up-to-be-a-hot-topic/> (viitattu 22.3.2025).

EUR-Lex tiivistelmien sanasto: Kestävä rahoitus. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/glossary/sustainable-finance.html> (viitattu 15.10.2024).

Finlex; Lainkirjoittajan opas – Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet. Saatavissa: <https://lainkirjoittaja.finlex.fi/6-euroopan-unionin-oikeus-osana-suomen-oikeusjarjestysta/6-1/> (viitattu 5.9.2024).

Lainkirjoittajan opas, Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet: 6.1 EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välinen suhde. Saatavissa: <https://lainkirjoittaja.finlex.fi/6-euroopan-unionin-oikeus-osana-suomen-oikeusjarjestysta/6-1/> (viitattu 5.9.2024).

Speech by Commissioner Margrethe Vestager, Chillin' Competition Conference, Brussels, 20 November 2018. (viitattu 13.3.2025).

United, Nations, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2015. Saatavissa: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (viitattu 19.3.2025).

Vestager, Margrethe, Speech, GCLC Conference on Sustainability and Competition Policy, Brussels, 24 October 2019. Saatavissa: <https://ec.europa.eu/newsroom/comp/items/661165/en> (viitattu 19.3.2025).

Vestager, Margrethe, Speech: Competition policy in support of the Green Deal. 10.9.2021. Saatavissa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_21_7754 (viitattu 22.2.2025).

Vestager, Margrethe, Speech: Competition policy for greater resilience and effective transition. 20.4.2023. Saatavissa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/SPEECH_23_2381 (viitattu 11.10.2024).

YK:n yleiskokous, YK:n kestävän kehityksen tavoitteet. Saatavissa: <http://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys> (viitattu 10.9.2024).

Ympäristöministeriö: Mitä on vihreä siirtymä? Saatavissa: <https://ym.fi/mita-on-vihrea-siirtyma> (viitattu 10.9.2024).

Copernicus Europe's eyes on Earth

<https://climate.copernicus.eu/copernicus-2024-virtually-certain-be-warmest-year-and-first-year-above-15degc> (viitattu 12.2.2025).

Oikeustapaukset

Euroopan unionin tuomioistuim

C-283/81, Srl CLIFIT v. Ministère de la santé, EU:C:1982:335

C-26/78, Metro (I) SB SB-Großmärkte GmbH & Co. KG v. Euroopan yhteisöjen komissio, EU:C:1979:138.

C-67/96, Albany International BV v. Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie, EU:C:1999:430.

C-379/98, *PreussenElektra AG v. Schlesweg AG, Windpark Reußenköge III GmbH:n ja Land Schleswig-Holsteinin*, EU:C:2000:585.

T-86/95, Compagnie générale maritime and Others v. Commission of the European Communities, EU: T:2002:50.

C-309/99, J.C.J Wouters ym. v. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten EU:C:2002:98.

T-65/98, Van den Bergh Foods Ltd v. Euroopan yhteisöjen komissio, EU: T:2003:28.

T-168/01, GlaxoSmithKline Services Unlimited v. Euroopan yhteisöjen komissio, EU: T:2006:265.

C-519/04 P, David Meca-Medina v. Commission of the European Communities, EU:C:2006:492.

C-238/05, Asnef-Equifax, Servicios de Informacion sobre Solvencia y Credito, SL v. Asociacion de Servicios Bancarios (Ausbanc), EU:C:2006:734.

C-487/06 P, British Aggregates Association v. Euroopan yhteisöjen komissio, EU:C:2008:757.

C-402/07 ja 432/07 Christopher Sturgeon, Gabriel Sturgeon ja Alana Sturgeon v. Condor Flugdienst GmbH, sekä Stefan Böck ja Cornelia Lepuschitz v. Air France SA [2009] ECR I-10923.

Euroopan komission päätökset

Komission päätös asiassa IV/33.640 – Exxon/Shell, (947322/EC), 18.5.1994.

Komission päätös asiassa IV/34.252 – Philips/Osram, (94/986/EC) 21.12.1994.

Komission päätös asiassa IV.F.1/36.718 – CECED, (2000/475/EY), 24.1.1999.

Komission päätös asiassa COMP/39579 – Consumer Detergents, [C (2011) 258final], 13.4.2011

Komission päätös asiassa AT.39595 – Continental/United/Lufthansa/Air Canada, [C (2013)2836 final], 25.3.2013.

Komission päätös asiassa AT.40178 – Car Emissions, [C (2021)4955 final], 8.7.2021.

Kansallisten kilpailuviranomaisten päätökset

ACM/DM/2014/206028 – “Chicken of Tomorrow”

LYHENTEET

ACM The Netherlands' Authority for Consumers and Markets

EU Euroopan unioni

EUT Euroopan unionin tuomioistuin

KKV Kilpailu- ja kuluttajavirasto

SEU Sopimus Euroopan unionista

SEUT Sopimus Euroopan unionin toiminnasta

YK Yhdistyneet kansakunnat

KUVIOT

Kuvio 1. Normihierarkia.

Kuvio 2. Euroopan vihreän kehityksen ohjelman vuodelle 2050 asetetut tärkeimmät tavoitteet.

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tässä tutkimuksessa käsitellään kilpailuoikeuden ja kestävän kehityksen¹ välistä suhdetta. Kestävä kehitys on ollut viime vuosien keskeisimpiä yhteiskunnallisia murroksia, ja sen myötä kilpailuoikeudessa ja -politiikassa on koettu huomattavia muospaineita. Vastuullisuus yhteiskuntapoliittisena ilmiönä haastaa oikeudenalojen perinteisiä rajoja, tavoitteita ja arvokeskusteluja. Erityisesti ympäristönsuojelulla on aina ollut enemmän tai vähemmän merkitystä EU:n kilpailuoikeudessa, mutta viime vuosikymmeninä sille ei ole annettu sen tarvitsemaa painoarvoa. EU:n kilpailuoikeudessa enemmän jalansijaa on saanut taloudelliset vaikutukset ja kuluttajien aineelliseen hyvinvointiin panostaminen. Vastuullisuuskysymykset ovat kuitenkin viime vuosien aikana nostattaneet keskustelua ja saaneet aikaan muutoksia parempaan suuntaan.²

Kilpailulainsäädännöllä suojellaan vapaata kilpailua, jolloin puututaan elinkeinonharjoittajien³ toimintaan markkinoilla, jos niiden menettelytavat vähentävät talouden tehokkuutta tai perusteettomasti estävät tai haittaavat muiden elinkeinonharjoittajien toimintaa. Kyseessä voi olla elinkeinonharjoittajien yhdessä tekemä sopimus tai yksipuolinen toiminta.⁴ Kilpailulainsäädännön tarkoituksena on terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun turvaaminen vahingollisilta kilpailunrajoituksilta. Kilpailunrajoituksia ovat kartellit, eli kilpailevien yritysten väliset keskinäiset sopimukset ja menettelytavat kilpailun rajoittamiseksi, sekä vertikaaliset kilpailunrajoitukset, kuten tuotteen valmistajan tai jakelijan seuraavalle myyntiporaalle asettamat rajoitukset sekä määräävän markkina-aseman väärinkäyttö, mikä tarkoittaa, että markkinoita hallitseva yritys harjoittaa asiakkaiden hyväksikäyttöä tai vaikeuttaa kilpailijoiden toimintaa.⁵

¹ Kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, joka turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Kestävään kehitykseen liittyy olennaisesti ajatus planeetan rajoista. Ihmisen toiminta on sopeutettava maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kestokäyttöön. Ks. YK:n yleiskokous, YK:n kestävän kehityksen tavoitteet.

² Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 321.

³ Kilpailulain 4 §:n mukaan elinkeinonharjoittajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä sekä yhtä tai useampaa yksityistä tai julkista oikeushenkilöä, joka harjoittaa taloudellista toimintaa.

⁴ Kuoppamäki 2018, s.1.

⁵ Ibid.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, European Green Deal (EGD), puhututtaa ajankohtaisena aiheena Euroopassa ja on yksi keskeisimmistä strategioita EU:n toiminnassa. Ilmakehä lämpenee ja ilmasto muuttuu huolestuttavaa vauhtia, tämä johtaa lajien kuolemiseen, sekä metsien ja valtamerien pilaantumiseen ja tuhoutumiseen.⁶ EU:n Copernicus-ilmastopalvelun mukaan vuosi 2024 oli maapallon mittaushistorian kuumin, myös jo vuosi 2023 rikkoi lämpöennätyksiä. Ihmisten aiheuttama ilmastonmuutos lämmitti planeettaa 1,3 asteella.⁷ Olemme olleet enemmän kuin onnekkaita, mutta meidän on pystyttävä parempaan. Meidän on otettava vastuu toimista, jotka ovat vahingoittaneet planeettaa. Varautuminen ei ole enää vapaaehtoista, vaan prioriteetin on oltava selkeä. Napajäätiköt sulavat ja merenpinta nousee. Joillakin alueilla sään ääri-ilmiöt ja sateet yleistyvät, kun taas toisia koettelevat rajut helleaallot ja kuivuus, mikä johtaa rajuihin maasto- ja metsäpaloihin. Ilmastotoimia tarvitaan välittömästi tai nämä seuraukset vain voimistuvat.

Ilmastonmuutosta koskevan tietoisuuden lisääntyminen on osoittanut tarpeen luoda kestävä kehitys edistävä ja ennakoiva kilpailulainsäädäntö.⁸ Euroopan vihreän kehityksen ohjelma tähtää toimenpiteisiin, joilla pyritään vastaamaan näihin haasteisiin. Tarkoituksena on luoda EU:sta oikeudenmukainen ja vauras yhteiskunta ja saattaa talous moderniksi, resurssitehokkaaksi ja kilpailukykyiseksi. Vuoteen 2050 mennessä pyritään pääsemään eroon kasvihuonekaasujen nettopäästöistä.⁹ Vihreä siirtymä on välttämätön askel kestävä talouden saavuttamiseksi, sillä talouskasvumme on pitkään perustunut luonnonvarojen ylikulutukseen, ja se on tällä hetkellä kestävämmällä pohjalla. Talouskasvun aiheuttama luonnonvarojen ylikulutus köyhdyttää maapalloa ja ilmastonmuutos aiheuttaa suuria kustannuksia. Vihreän siirtymän edistäminen on myös taloudellinen etu, joka parantaa kilpailukykyä ja kohottaa hyvinvointiamme.¹⁰

Tutkimuksessa tarkastellaan kilpailuoikeudellisia sopimuksia yritysten välillä, jotka edistävät vihreää siirtymää, mutta saattavat sisältää kiellettyjä kilpailunrajoituksia, sekä sitä, miten tällaisia vihreää siirtymää edistäviä sopimuksia voitaisiin poikkeuksellisesti hyväksyä. Julkisen vallan toimet eivät ole riittäviä edistämään vihreää siirtymää,¹¹ joten valtiontuen ja kilpailusääntöjen noudattamisen valvonnassa on katsottu tärkeäksi keskittyä joustavampien ja

⁶ Komission tiedonanto: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma vuonna 2019, kohta 1.

⁷ Copernicus: 2024 virtually certain to be the warmest year and first year above 1.5 °C.

⁸ Singh – Sakle 2022, s. 23.

⁹ Komission tiedonanto: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma vuonna 2019, kohta 1.

¹⁰ Ympäristöministeriö: Mitä on vihreä siirtymä? <https://ym.fi/mita-on-vihrea-siirtyma>

¹¹ Coates – Middelschulte 2019, s. 318; Competition Policy Brief: Competition Policy in Support of Europe's Green Ambition 01/2021, s. 36-37.

vihreämpien markkinoiden tukemiseen.¹² Kilpailuoikeuden konferenssin puheessa kilpailukomissaari *Verstager* on todennut, ”kun tulvat, kuivuus ja maastopalot ovat ennennäkemättömiä, pitäisi olla selvää, miten kiireellisiä ilmastotoimet ovat. Meidän on tehtävä kaikkemme, jotta siirtyminen olisi mahdollisimman tehokasta ja kestävä ja siinä terveellä kilpailulla on tärkeä rooli.”¹³ Viime aikoina ilmastonmuutos on saanut paljon huomiota, ja yritykset ovat alkaneet pitää sitä strategisena kysymyksenä, joka vaatii huomiota. Ilmastonmuutos vaikuttaa asiakkaiden ostokäyttäytymiseen, mikä muuttaa yritysten kilpailuympäristöä ja markkinoita. Erään tutkimuksen mukaan 45 % asiakkaista sanoi, että se, onko tuote valmistettu ympäristötavoitteet huomioon ottavissa yrityksissä, vaikuttaa heidän ostopäätökseensä. Tämä on johtanut siihen, että yritykset investoivat entistä enemmän ympäristöystävällisyyteen lisäämiseen.¹⁴ Viime vuosina on selkeytynyt ajatus siitä, että koko toimialojen laajuiset kestävyystavoitteet on mahdollista saavuttaa tehokkaammin, jos yritykset ja sääntelyviranomaiset tekisivät yhteistyötä.¹⁵

Huomattava muutos eri toimialoilla yritysten kestävyysinvestointeihin liittyen on se, että yhä useammat organisaatiot tekevät ennalta määrättyjä sitoumuksia siitä, kuinka paljon rahaa ne varaavat kestävyys Hankkeisiin.¹⁶ Kilpailuoikeudelliset rajat kestävyys Hankkeiden saralla ovat kuitenkin vielä jokseenkin ongelmalliset. Jos kestävyystavoitteita ei oteta riittävästi huomioon kilpailuoikeudessa, yritysten kilpailutoimet saatetaan herkemmin katsoa kilpailulainsäädännön vastaisiksi. Yhteistyön ollessa kilpailulainsäädännön vastaista, on kyse kielletyistä kilpailunrajoituksista. Kielletyistä kilpailunrajoituksista säädetään Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 101 artiklassa ja kilpailulain (948/2011) 5 §:ssä. SEUT 101(3) artiklan sekä kilpailulain 6 §:ssä säädetään poikkeuksista, jolloin muutoin kilpailunvastainen menettely voidaan hyväksyä, mikäli se täyttää tietyt edellytykset. Kilpailuoikeus ja vihreän siirtymän tavoitteet eivät siis kohtaa täysin siten, että yritykset pystyisivät panostaa ympäristövastuullisuuteen siinä mittakaavassa, kuin Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteet edellyttäisivät.

4.2.2021 järjestetyssä konferenssissa vahvistettiin, että kilpailupolitiikalla on tärkeä rooli Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteiden saavuttamisessa, vihreän innovoinnin edistämässä ja teknologisen vallankumouksen luomiseksi, jota tarvitaan kestävien

¹² Vestager, Margrethe, Speech: Competition policy for greater resilience and effective transition 2023.

¹³ Ibid.

¹⁴ Jeong – Bosung 2019, s.1.

¹⁵ Singh – Sakle 2022, s. 23.

¹⁶ Ibid.

työpaikkojen ja kasvun aikaansaamiseksi EU:n sääntöjen ja arvojen mukaisesti.¹⁷ Kilpailunrajoitusten osalta oltiin huolissaan niiden selkeyden puutteesta, jolloin riski kilpailusääntöjen rikkomisesta estäisi yrityksiä investoimasta kestäviin tuotteisiin ja prosesseihin. Yritykset ovat korostaneet tarvetta selkeyttää erityisesti yhteistyösopimusten arviointia, sillä ne ovat olennainen osa kestävyystavoitteiden saavuttamista. Myös SEUT 101(3) artiklan mukaiseen arviointiin tulisi tehdä muutoksia, jotta kestävyysyhyödyt voidaan ottaa paremmin huomioon. Muutoksina kannatettiin joidenkin käsitteiden, muun muassa ”kuluttaja” ja ”oikeudenmukaisen osuuden” uutta ja laajempaa tulkintaa, jolloin ne tukisivat asianmukaisesti kilpailuoikeudellisia kestävyystavoitteita.¹⁸ Ilmastonmuutos etenee vielä pitkään, mikä aiheuttaa lisähaasteita kestävyystavoitteiden edistämiseksi. Samoin kilpailuoikeus tulee kehittymään ja edellyttämään vielä muutoksia, jotta se voisi tulevaisuudessakin johtaa vihreiden tavoitteiden toteutumiseen.

1.2 Tutkimuskysymykset, aiheen rajausta ja tutkielman rakenne

Tutkimuksessa tarkastellaan kysymyksiä siitä, miten Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteita pyritään edistämään kilpailuoikeudessa, miten nämä tavoitteet voitaisiin ottaa paremmin huomioon ja mitä muutoksia tämä edellyttäisi, jotta kilpailuoikeus voitaisiin kehittää vihreämmäksi. Tutkimuksessa tarkastellaan nykyisen kilpailuoikeuden mukaista tulkintaa ja pyritään selvittämään, millaisissa tilanteissa lainsäädäntöä voidaan tulkita laajemmin kestävyyssovitusten osalta. Tarkastelun kohteena on erityisesti SEUT 101(3) artiklan, jota tulkitaan vihreän siirtymän valossa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisissa tilanteissa kilpailuoikeudellinen sääntely sallii ympäristöystävällisten kestävyystavoitteiden toteuttamisen ja voisiko kilpailulainsäädäntöä kehittää, jotta sääntely ei hidastaisi vihreämpien tavoitteiden saavuttamista ja ympäristöystävällisempiin tuotantoihin panostamista. Lisäksi tutkimus antaa laajemman kuvan siitä, millainen vaikutus vihreällä siirtymällä on kilpailuoikeudessa.

Tutkimuskysymys on seuraava:

- Minkälaisissa tilanteissa sopimuksia, jotka ovat kilpailunvastaisia, mutta edistävät vihreää siirtymää voidaan poikkeuksellisesti hyväksyä SEUT 101(3) artiklan tarjoamilla ehdoilla?

¹⁷ Competition policy brief No 1/2021 s.1.

¹⁸ Ibid, s. 2.

Tutkimuksessa tarkastellaan vain sopimuksia ja toimintoja, jotka edistävät vihreää siirtymää kilpailuoikeudessa, mutta voivat olla kilpailunvastaisia. Tutkimuksessa ei keskitytä muihin menettelyihin tai sopimuksiin, jotka eivät liity vihreään siirtymään. Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle jäävät toimenpiteet, seuraamukset ja vahingonkorvaukset, joita seuraa kielletyistä kilpailunrajoituksista. Kilpailulaissa säänneltyä yrityskauppa- ja kilpailuvastaisuutta ja menettelyllistä oikeutta ei tarkastella tutkimuksessa.

Tässä johdantoluvussa on taustoitettu tutkimuksen aihepiiriä ja ajankohtaisuutta, näihin pohjautuu tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Johdantoluvun lisäksi tutkielma koostuu neljästä pääluvusta ja päätelmästä. Ensimmäisessä pääluvussa 2 taustoitetaan EU-oikeutta ja kilpailulainsäädäntöä sekä pureudutaan tutkimuksen kannalta keskeiseen SEUT 101 artiklaan ja sen merkityssisältöön. Luvussa 3 rakennetaan pohjaa tutkimuksen tavoitteita silmällä pitäen, syvennyttään Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan sekä vihreän siirtymän ja kilpailuoikeuden väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Luvussa 4 siirrytään tarkastelemaan lähemmin kestävyys sopimuksia SEUT 101(3) artiklan valossa. Tärkeässä roolissa tässä luvussa on komission julkaisemat suuntaviivat. Suuntaviivoissa annetaan ohjeistusta kilpailijoiden väliseen yhteistyöhön tilanteissa, joissa on kyse kestävyys tavoitteiden saavuttamisesta. Luvussa 5 syvennyttään tutkimuskysymyksiin sekä tarkastellaan muutamia keskeisiä ratkaisuja. Lisäksi määritellään SEUT 101(3) artiklan sisältyvää poikkeusta vihreän siirtymän näkökulmasta sanamuodon, systemisen ja teleologisen tulkinnan keinoin. Viimeisessä päätelmä luvussa tarkastelen tutkimustuloksia ja omia johtopäätöksiä.

1.3 Tutkimusmetodi, oikeuslähteet ja tulkintamallit

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kilpailuoikeudellista sääntelyä tulkitsamalla, voisiko kestävyyttä tukevat näkökohdat oikeuttaa yritykset poikkeamaan kilpailusäännöistä tilanteissa, joissa sopimuksen katsotaan rajoittavan kilpailua. Tutkimuksessa pyritään tulkitsemaan SEUT 101(3) artiklan soveltumisen edellytyksiä ja erityisesti haetaan vastausta siihen, voidaanko näitä edellytyksiä tulkita laajemmin silloin, kun kysymyksessä on ympäristönäkökohdat. Näin ollen kysymys on voimassa olevan oikeuden tulkinnallisesta merkityssisällöstä.

Aloitettaessa tutkimusta, on aluksi mietittävä: mikä on tutkimuksen kohde, mitä tuosta kohteesta voidaan tietää ja millä menetelmällä tietoa hankitaan?¹⁹ Tutkimuskysymyksen taustalla vaikuttaa tulkinnallinen tiedonintressi, joka kietoutuu yhteen sovelletun tutkimusmetodin kanssa. Tiedonintressi kertoo tutkimuksessa sen, millaista tietoa oikeudellisesti määrittyneestä tutkimuskohteesta on tarkoitus saada selville, kun taas tutkimusmetodi tarjoaa työvälineet tutkimuksen tavoitteisiin pääsemiseksi.²⁰ Tutkimuksen metodi on oikeusdogmatiikka eli lainoppi²¹, joten tutkimuksessa keskitytään tuottamaan voimassa olevaa oikeutta koskevia perusteltuja tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja. Näillä kannanotoilla pyritään selvittämään tämänhetkisen oikeuden sisältö vallitsevan lainopin mukaisesti.²²

Huomio tulee kohdistumaan oikeuden tosiasialliseen toteutumiseen. Tiedonintressissä tutkimuksen osalta on kyse siitä mitä kilpailuoikeus on tällä hetkellä kestävän kehityksen näkökulmasta, mutta vastausta haetaan myös siihen, mitä sen pitäisi olla, jotta kilpailuoikeus edistäisi osaltaan paremmin kestävästä kehitystä. Näihin kysymyksiin pyritään vastaamaan lainopillista tutkimusmetodia käyttäen. Vaihtoehtoisella lainopilla pyritään puolestaan etsimään kilpailuoikeuden sisäisiä ristiriitoja ja jännitteitä, joiden avulla perustellaan, miten sääntelyn tulisi muuttua. Tällä tavalla pystytään perustelemaan tulkintoja liittyen vihreään siirtymään ja oikeus nähdään yhteiskunnallisena mahdollisuutena.²³ Onnistunut tutkielma edellyttää, että metodia käytetään koko tutkielman ajan, jolloin on hallittava tieteelliset menetelmät, ja näin ollen voidaan saavuttaa johdonmukainen tutkimus.²⁴ Oikeustieteissä metodilla ei ole aivan yksinkertaista sisältöä, sillä säädösten tulkinta ja normien soveltaminen eivät ole yksinkertaisia prosesseja. Se tapahtuu paremminkin punninnalla, 'weighing and balancing'. Tämä huomioiden oikeustieteen metodia voidaan pitää enemmänkin näkökulmana oikeuteen.²⁵

¹⁹ Aarnio 2011, s. 10.

²⁰ Siltala 2003, s. 745.

²¹ Lainopillisen mallin mukaan oikeustieteen tutkija pyrkii lähestymään tutkimuksen kohdettaan, voimassa olevaa oikeutta, oikeuslähteiden avulla ja tässä hän käyttää – enemmän tai vähemmän kehittyntä – lainopin teoriakehitystä. Tällöin etsitään vastausta siihen, mitä oikeus sellaisena kuin se oikeuslähteiden valossa näyttäytyy, todella on. Näin Similä 2007, s.409.

²² Kolehmainen 2016, s. 107.

²³ Ibid, s. 107–108.

²⁴ Ibid, s. 111.

²⁵ Aarnio 2006, 23. - Siltala 2003 s. 746.

Tutkimuksen metodinen pääpaino on lainopissa, jolloin on tärkeää perustella kannanotot oikeuslähdeopin mukaisesti. Oikeuslähdeopin mukaisiin oikeuslähteisiin määritellään argumentit, joihin tukeutuen oikeudellinen kannanotto perustellaan.²⁶ Lainopin tehtävänä on oikeussääntöjen sisällön selvittäminen eli tulkinta, oikeusperiaatteiden punninta sekä oikeussäännösten systematisointi.²⁷ Argumentaatiossa tärkeää on se, milloin ja miten oikeuslähteitä käytetään. Aulis Aarnion oikeuslähdeopin mukaan eri oikeuslähteillä on erilainen arvo, ja eri oikeudenaloilla lähteiden painoarvo voi poiketa toisistaan, riippuen tulkintaongelmasta.²⁸ Oikeuslähde on siis kannanoton materiaallinen peruste. Oikeuslähteet jaetaan eri kategorioihin, niiden velvoittavuuden mukaan: vahvasti velvoittavat, heikosti velvoittavat ja sallitut oikeuslähteet.

Vahvasti velvoittavia oikeuslähteen sivuuttaminen tulkinta- ja ratkaisuperusteena tekee ratkaisusta lainvastaisen. Vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluu sekä kansallisen oikeuden ulkopuoliset normistot että kansallisen oikeuden normistot.²⁹ Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus eli esityöt ja ennakkoratkaisut. Heikko velvoittavuus perustuu siihen, että oikeuslähteet eivät ole muodollisesti sitovia, mutta niistä poikkeaminen oikeuslähdeopin mukaan saa aikaan perustelemisvelvollisuuden. Sallittuja oikeuslähteitä ovat käytännölliset argumentit, eettiset ja moraaliset perusteet, yleiset oikeusperiaatteet, vertailevat argumentit sekä muut vastaavat.³⁰ Näillä oikeuslähteillä ei ole muodollista asemaa, mutta ne voidaan kuitenkin ottaa huomioon oikeudellisessa päätöksenteossa ja argumentaatiossa.³¹

Tutkimuksessa keskeisenä oikeuslähteenä toimii kesällä 2023 voimaan tullut komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin. Ohjeistuksessa on oma luku kestävästä kehitystä koskeviin sopimuksiin, sillä komissio on sitoutunut saavuttamaan Euroopan unionin vihreän kehityksen ohjelman tavoitteet ja tämä luku on tärkeä oikeuslähde tutkimuksessa. Suuntaviivoissa komissio antaa tulkintasuosituksia siitä, miten kilpailijoiden välisiä sopimuksia tulee arvioida, kun on kyse kestävästä kehitykseen liittyvistä tavoitteista ja komissio on itse sitoutunut tulkitsemaan SEUT 101 artiklaa näiden ohjeistuksien mukaisesti.³² Suuntaviivat lukeutuvat sallittuihin oikeuslähteisiin. Lisäksi keskeisinä oikeuslähteinä käytän EU:n

²⁶ Kolehmainen 2016, s. 114.

²⁷ Aarnio 2006, 238.

²⁸ Kolehmainen 2016, s. 115.

²⁹ Aarnio 2006, s. 292–293.

³⁰ Aarnio 2011, s.69.

³¹ Aarnio 2006, s. 293.

³² Komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023

kilpailulainsäädäntöä, joka kuuluu vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Käytettäviin oikeuslähteisiin sisältyvät myös muut eriaisteiset säädöstekstit, EUT:n ratkaisuja, Euroopan komission päätöksiä ja kansallisten kilpailuviranomaisten päätös. Harkinnan ja punninnan tukena käytän sallittuja oikeuslähteitä, erityisesti oikeustieteellistä kirjallisuutta sekä oikeusperiaatteita. Näiden lisäksi hyödynnän tieteellistä keskustelua kilpailuoikeuden ja kestäväen kehityksen erityspiirteisiin liittyen.

Tutkimuksessa käytetään paljon EU-oikeudellisia oikeuslähteitä, mikä johtaa Eurooppaoikeudelliseen vaikutukseen ja kansalliset säännökset jäävät normihierarkiassa EU-normiston alapuolelle.³³ Tutkimuksen kohteena on vallitsevan oikeustilan tarkastelu erityisesti EU:ssa, joten tarkastelussa otetaan ensisijaisesti huomioon EU-lainsäädäntö. Tulkintakannanottoja ei voida jättää ainoastaan oikeuslähteiden varaan, sillä EU-oikeuden tulkinnasta tekee haastavaa sen jatkuva kehittyminen, jolloin sen soveltamisala laajenee ja syvenee jatkuvasti. Unionin tuomioistuimen ja perussopimusten muutokset hankaloittavat tulkintaa ja vaikuttavat samalla jo omaksuttuihin tulkintoihin, tämä tekee EU:n oikeusjärjestyksestä varsin dynaamisen.³⁴

Tutkimuksessa tulen hyödyntämään sanamuodon mukaista, systemaattista ja teleologista tulkintaa. Lähtökohtana EU-oikeuden tulkinnassa on sen sanamuoto, jolloin nimensä mukaisesti säädöksen sanamuoto on määräävässä asemassa. Ainoastaan sanamuodon mukainen tulkinta soveltuu vain harvassa tilanteessa, joten usein joudutaan tukeutumaan myös systemaattiseen ja teleologiseen tulkintaan.³⁵ Tulkinnan perustuessa systemaattiseen tulkintaan, säännöstä tulkittaessa EU-oikeudellinen normi on sijoitettava asiayhteyteensä ja sitä täytyy tulkita ottaen huomioon EU-oikeus kokonaisuudessaan. Systemaattista tulkintaa käytettäessä pyritään EU-oikeuden sisäiseen eheyteen ja tehokkaaseen toteutumiseen.³⁶

Teleologinen tulkinta on tyypillistä EU-oikeudessa, tällöin pyritään toteuttamaan säännöksen tarkoitus 'effect utile'. Teleologinen tulkinta mahdollistaa normin tarkoituksen toteutumisen EU-oikeudelle tyypillisessä muuttuvassa toimintaympäristössä.³⁷ Tämä tulkintamalli tukee erittäin hyvin tutkimuksen tavoitteita, ja teleologinen tulkinta heijastuu kilpailuoikeuden, suuntaviivojen sekä vihreän kehityksen ohjelman tavoitteita vasten. Teleologisessa tulkinnassa

³³ Kolehmainen 2016, s. 117.

³⁴ Penttinen – Talus 2017, s.27.

³⁵ Ibid, s.28.

³⁶ Ibid, s.30.

³⁷ ³⁷ Ks. Kansallisessa oikeudessamme, tavoitteellisen laintulkintamallin nähdään pohjautuvan pääosin lainsäätäjän historiallisen tarkoituksen selvittämiseen lain esitöiden avulla. Penttinen – Talus 2017, s. 32.

etusijalle asetetaan normin tarkoitus ja päämäärä silloin, kun normin sanamuoto ja tarkoitus ovat ristiriidassa toistensa kanssa.³⁸ Teleologisessa tulkinnassa tavoiteltavat päämäärät eivät ole vain tietyin yksittäisen lainsäädännön tavoitteita, vaan koko oikeudellisen rakenteen taustalla vaikuttavia arvoja ja päämääriä. Myös tulkinta-ajankohdalla on merkitystä tässä tulkintamallissa.³⁹ Lainopin lisäksi huomiota kiinnitetään mm. taloudellisiin ja poliittisiin argumentteihin. Nämä siksi, että vihreä siirtymä on hyvin poliittinen aihe, jota ei pystytä voimassa olevan normiston perusteella tulkita ainoastaan lainopin varassa. Lisäksi vihreässä siirtymässä on kyse ennen kaikkea taloudellisista vaikutuksista, jotka tulee ottaa huomioon tulkinnassa. Oikeutta ei tulisi eristää ainoastaan omaksi oikeusnormien lohkoksi vaan se tulisi nähdä ajallispaikallisena-yhteiskunnallis-taloudellis-kulttuurisena ilmiönä, näin ajattelee Hirvonen.⁴⁰

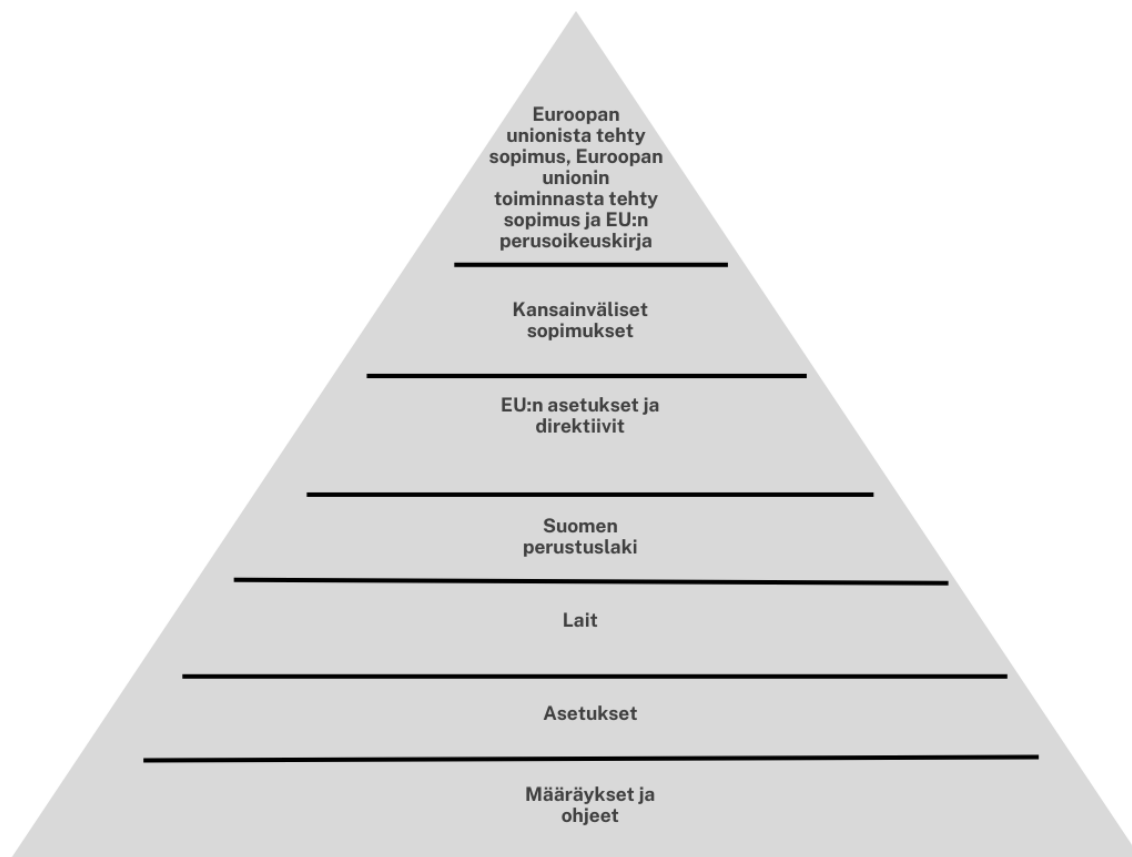
³⁸ Penttinen – Talus 2017, s.32.

³⁹ Ibid, s. 34.

⁴⁰ Hirvonen 2011, s. 55.

2 Kilpailuoikeus

2.1 EU-oikeus ja sen tulkinta

Kuvio 1: Normihierarkia.

Euroopan unioni on järjestö, joka on perustettu jäsenvaltioiden keskinäisillä kansainvälisoikeudellisilla sopimuksilla, näihin sopimukseen perustuu koko unionin toiminta, ja niitä kutsutaan unionin primaarinormeiksi. Tänä päivänä EU:n toiminta perustuu kahteen sopimukseen: Euroopan unionista tehty sopimus (SEU) ja Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus (SEUT). Näiden lisäksi unionin perusoikeuskirja nauttii myös samanlaista asemaa. Sekundaarinormit puolestaan ovat johdettu primaarinormeista, ja ne ovat unionin itsensä säätämiä normeja.⁴¹ Oikeusjärjestyksen on oltava johdonmukainen kokonaisuus, mikä edellyttää oikeuslähteiden asettamista keskenään hierarkkiseen järjestykseen. Säädöshierarkiassa unionin oikeudessa vallitsee muutamia hierarkiaan liittyviä yleisiä sääntöjä. Ensinnäkin, jos alempi oikeuslähde on ristiriidassa ylemmän oikeuslähteen kanssa, on jätettävä

⁴¹ Raitio – Tuominen 2020, s. 72.

alempi oikeuslähde soveltamatta tai tulkittava sitä ylemmän oikeuslähteen asettaman tavoitteen mukaisesti. Puolestaan tilanteessa, jossa ristiriita vallitsee saman tasoisten oikeuslähteiden välillä, täytyy löytää paras mahdollinen ratkaisu molempien oikeuksien kannalta, punnitsemalla oikeuslähteiden keskinäistä painoarvoa.⁴²

EU-oikeudelle luonteenomaista on luoda välittömästi sovellettavia oikeuksia ja velvollisuuksia niin EU:n toimielimille, jäsenvaltioille kuin yksityisille luonnollisille henkilöille sekä oikeushenkilöille. Lainvalmistelussa ja soveltamiskäytännössä kansallisia viranomaisia velvoittaa EU-oikeus. EU-oikeus on kansallisen lain yläpuolella, ja kaikessa toiminnassa tulee ottaa huomioon EU-oikeus. Sen soveltaminen jää jäsenvaltioiden viranomaisten tehtäväksi, ja EU-oikeuden tehokas toteutuminen käytännössä on taattava.⁴³ EU-oikeudelliset oikeuslähteet ovat keskeisessä asemassa lakeja tulkittaessa, erityisesti tällä on merkitystä kilpailuoikeudessa.⁴⁴ EU-oikeutta tulkittaessa huomioon on otettava primaarinormien, sekundaarinormien ja EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön sekä oikeusperiaatteiden jatkuva vuorovaikutussuhde. Lähtökohtaisesti asiaa sääntelevää sekundaarinormia tulkitaan näiden valossa.⁴⁵

Yleisillä oikeusperiaatteilla on EU-oikeudessa merkittävä rooli; oikeusperiaatteet toimivat oikeuslähteinä, ja niitä käytetään usein esimerkiksi silloin, kun säännöt jättävät avoimeksi jonkin alueen.⁴⁶ Oikeusperiaatteita tulkittaessa puhutaan punninnasta. Punnintaa käytettäessä periaatteita arvioidaan niiden arvo- tai tavoitenäkökohtien valossa.⁴⁷ EU-oikeuden tulkintaa ohjaa kolme keskeistä periaatetta: etusija-, lojaliteetti- ja tehokkuusperiaate.⁴⁸ Etusijaperiaatteen mukaisesti EU:n toimivalta on ensisijaista jäsenvaltioiden toimivaltaan nähden. Etusijaperiaatteen tavoitteena on EU-oikeuden tehokkuus. Lojaliteettiperiaate sekä tehokkuusperiaate sisältyvät SEU 4 artiklan 3 kohtaan, ja sen mukaisesti jäsenvaltiot toteuttavat kaikki yleis- tai erityistoimenpiteet, joilla voidaan varmistaa perussopimuksista tai unionin toimielinten säädöksistä johtuvien velvoitteiden täyttäminen. Tehokkuusperiaate puolestaan edellyttää, että jäsenvaltioiden tulee helpottaa EU:n päämäärän toteuttamista ja pidättyä kaikista toimenpiteistä, jotka saattaisivat vaarantaa perussopimuksen tavoitteiden saavuttamista.⁴⁹

⁴² Tuominen 2024, s.25.

⁴³ Finlex; Lainkirjoittajan opas – Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet.

⁴⁴ Määttä 2024, s. 7.

⁴⁵ Raitio – Tuominen 2020, s. 74.

⁴⁶ Kolehmainen 2016, s. 125.

⁴⁷ Siltala 2002, s. 97.

⁴⁸ Dahlberg – Paso 2020, s. 944.

⁴⁹ Kokko 2017, s. 44–46.

EUT on tapauksessa *Sturgeon* todennut tulkinnan osalta, että unionin oikeuden säännöksen tai määräyksen tulkitsemisessa on ensinnäkin otettava huomioon paitsi sen sanamuoto, myös asiayhteys ja sillä lainsäädännöllä tavoitellut päämäärät, jonka osa säännös tai määräys on.⁵⁰ EUT:n mukaan unionin toimea tulkitaan mahdollisimman pitkälle, mutta tulkinta ei saa asettaa sen pätevyyttä kyseenalaiseksi. Lisäksi unionin tuomioistuin korosti, että tilanteessa, jossa unionin oikeuden säännöstä on mahdollista tulkita usealla eri tavalla, on etusija annettava tulkinnalle, joka varmistaa säännöksen tehokkaan vaikutuksen. Tällöin etusija on primaarioikeudella, ja johdettua oikeutta tulee tulkita primaarioikeuden valossa.⁵¹

2.2 Kilpailuoikeuden tarkoitus ja tavoitteet

Kilpailuoikeudella on vahvat kytkökset EU-oikeuteen, ja tutkimuksen kannalta on erityisen tärkeää tuntea EU:n kilpailuoikeuden tavoitteet. Kilpailuoikeuden tavoitteet ohjaavat kilpailuviranomaisten ja tuomioistuinten tapauskohtaista harkintavaltaa. Tätä kautta myös vastuullisuusnäkökulmat on mahdollista ottaa huomioon kilpailuasioissa.⁵² EU:n kilpailuoikeuden tavoitteet ovat yhtenevät kansallisen kilpailuoikeuden kanssa, perustavoite on kilpailun edistäminen ja säilyttäminen markkinoilla. Näin lisääntyy myös kuluttajien hyvinvointi, kuluttajat saavat taloudellista hyvinvointia, kun kilpailu tehostuu ja kilpailuprosessi parantuu.⁵³ Euroopassa kilpailupolitiikan pääasialliset tavoitteet ovat kuluttajien hyvinvoinnin parantaminen suojelemalla kilpailua markkinoilla, pyrkiä estämään vahingollisten markkinarakenteiden syntyminen sekä resurssien tehokas kohdentaminen.⁵⁴ Sisämarkkinatavoite on luonnollinen osa EU:n kilpailuoikeutta. Tavoitteena on siis toimiva kilpailu, jota arvioidessa tulee ottaa huomioon se, että kilpailun luonne ja intensiteetti vaihtelevat sen mukaan, mistä tuotteesta tai palvelusta on kyse sekä alakohtaisten markkinoiden taloudellisen rakenteen mukaan.⁵⁵ Kilpailuoikeuden tavoitteet ovat jatkuvassa kehityksessä, sillä niiden tulkintaan vaikuttaa myös yhteiskunnalliset arvot ja tavoitteet.⁵⁶

Kilpailulain soveltamisala on yleinen, mikä tarkoittaa, että sitä sovelletaan kaikilla elinkeinonaloilla, poislukien kilpailulain 2 §:ssä mainitut poikkeukset, jotka rajoittuvat

⁵⁰ C-402/07 ja 432/07 *Sturgeon* [2009] ECR I-10923, kohta 41.

⁵¹ Penttinen – Talus 2017, s. 31–32. (viit. C-402/07 ja 432/07 *Sturgeon* [2009] ECR I-10923).

⁵² Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 322.

⁵³ Dahlberg – Paso 2020, s. 204 ja Penttinen – Talus 2017, s. 204.

⁵⁴ Huimala – Heurlin 2020, s. 509.

⁵⁵ Dahlberg – Paso 2020, s. 204 ja Penttinen – Talus 2017, s. 204.

⁵⁶ Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 322.

työmarkkinoihin ja maatalouden alkutuotantoon. Suomessa kilpailuoikeudessa sovelletaan sekä suomalaista kilpailusääntelyä että SEUT-sopimuksen kilpailusääntöjä. Kilpailulain 3 §:n perusteella EU-oikeuden kilpailulainsäädäntöä sovelletaan silloin, kun kilpailunrajoitus on omiaan vaikuttamaan Euroopan unionin jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Kilpailua rajoittavien sopimusten vaikutusten tulee olla yhteismarkkinoiden kannalta olennaisella osalla alueella, esimerkiksi siten, että sopimusjärjestely hankaloittaa toisen jäsenvaltion elinkeinonharjoittajan pääsyä markkinoille, vaikuttaa toiseen jäsenvaltioon vietävien hyödykkeiden hintoihin tai rajoittaa hyödykkeiden siirtymistä kansallisten rajojen yli. Kilpailunrajoituksen saattaessa vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan sovelletaan aina EU:n kilpailusääntöjä. Kansallisia säännöksiä on kuitenkin mahdollista soveltaa EU-oikeuden rinnalla. EU-oikeudella on kuitenkin etusija suhteessa kansalliseen oikeuteen, eikä kansallisella kilpailulainsäädännöllä voida rajoittaa EU:n kilpailusääntöjen toteutumista.⁵⁷

EU:n kilpailuoikeuden ydin muodostuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 ja 102 artiklojen sisällöistä, joiden varaan kilpailuoikeus rakentuu. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin vain SEUT 101 artiklaan, joka sisältää keskeisimmät kilpailunrajoituksia koskevat säännökset, joten SEUT 102 artiklan tarkempi tarkastelu ei ole tämän tutkimuksen kannalta tarpeen. EU:n kilpailuoikeuden ensisijainen tehtävä on ehkäistä markkinavoiman väärinkäytöksiä, ja näiden artiklojen tarkoitus on kontrolloida markkinavoimaa. Markkinavoiman väärinkäyttöä on esimerkiksi se, että yritykset joko yksin tai yhdessä käyttäjä markkinavoimaa siten, että sillä vääristetään tai vaikeutetaan kilpailua markkinoilla. Yritykset saattavat yhdessä sopia, ettei yksikään tiettyyn toimintaan osallistuva yritys voi toimittaa tuotteita uudelle kilpailijalle tai tuotetta ei saa myydä alle sovitun hinnan, tällaisessa toiminnassa on kyse kielletystä kartellista.⁵⁸

⁵⁷ Kuppamäki 2018, s. 51–53.

⁵⁸ Penttinen – Talus 2017, s. 205.

2.3 SEUT 101 artikla

Keskeinen kilpailuoikeudellinen säännös SEUT 101 artikla kieltää kartellit. Kyseinen artikla koostuu kolmesta osasta, ensimmäisen kohdan mukaan sisämarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua sisämarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy sisämarkkinoilla. Säännöksestä on johdettu kartellikiellon soveltamisen edellytyksiksi niin sanottu sopimuskaiteeri, kauppavaikutus ja kilpailuvaikutus, eli kilpailun rajoittamista koskeva kaiteeri.⁵⁹ Kartellikielto sisältyy artiklan 1 kohtaan ja se koskee kaikkia yhteistyön muotoja, joiden tarkoitus on poistaa kilpailuun kuuluva riski markkinoilla, tämä saadaan aikaan esimerkiksi vahvistamalla osto- tai myyntihintoja tai jakamalla markkinoita tai hankintalähteitä. SEUT 101 artiklaa sovelletaan niin horisontaaliseen- kuin myös vertikaaliseen yhteistyöhön. Horisontaalinen yhteistyö on kyseessä silloin, kun kaikki toimintaan osallistuvat kilpailijat toimivat keskenään samalla tuotantoketjun tasolla. Vertikaalisesta yhteistyöstä on kyse tuotantoketjussa eri tasossa toimivien yritysten yhteistyöstä.⁶⁰

SEUT 101 artiklan toisen kohdan mukaan kielletyt sopimukset ja päätökset ovat mitättömiä. Mitättömyys koskee ainoastaan niitä sopimusehtoja, jotka ovat SEUT 101 artiklan vastaisia. Koko sopimus katsotaan mitättömäksi, jos kiellettyjä sopimusehtoja ei pystytä erottamaan sopimuksen muodostamasta kokonaisuudesta.⁶¹ SEUT 101(3) artiklassa määritellään poikkeukset artiklan 1 kohdan kiellosta. Näissä poikkeustapauksissa kilpailua rajoittavalla yhteistyöllä saattaa olla hyödyllisiä vaikutuksia. Tällainen yhteistyö voidaan hyväksyä kilpailua rajoittavilla sopimuksilla, jos niillä katsotaan olevan riittävästi tehokkuushyötyjä. SEUT 101(3) artiklan sisältämän poikkeuksen mukaan kielto ei koske sellaisia järjestelyjä, joiden hyödyt ylittävät niiden kilpailunvastaiset vaikutukset.

SEUT 101(3) artiklan mukaan:

”Voidaan julistaa, että 1 kohdan määräykset eivät koske
- yritysten välistä sopimusta tai yritysten välisten sopimusten ryhmää,

⁵⁹ Raitio – Tuominen 2020, s 721 ja Penttinen – Talus 2017, s. 206.

⁶⁰ Penttinen – Talus 2017, s. 206–207.

⁶¹ Raitio – Tuominen 2020, s 722.

- yritysten yhteenliittymän päätöstä tai yritysten yhteenliittymien päätösten ryhmää,
- yhdenmukaistettua menettelytapaa tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmää, joka osaltaan tehostaa tuotantoa tai tuotteiden jakelua taikka edistää teknistä tai taloudellista kehitystä jättäen kuluttajille kohtuullisen osuuden näin saatavasta hyödystä:
 - a) asettamatta asianomaisille yrityksille rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi;
 - b) antamatta näille yrityksille mahdollisuutta poistaa kilpailua merkittävältä osalta kysymyksessä olevia tuotteita.”

SEUT 101(3) artiklan kanssa identtinen säännös on kirjattu kansalliseen lainsäädäntöön kilpailulain 6 §:ään, Poikkeuksen edellytysten täytyessä kiellon piiriin kuuluva yritysten välinen sopimus katsotaan hyödylliseksi ja sallituksi.⁶² Euroopan komissiolla on todistustaakka SEUT 101(1) artiklan vastaisesta järjestelystä, kun taas artiklan 3 kohdan nojalla poikkeussääntöön vedotessa todistustaakka on yrityksillä, jotka vetoavat siihen. Yritysten tulee siis itse arvioida, kuuluuko toiminta poikkeuksen soveltamisalaan.⁶³

Sopimukset voidaan katsoa hyödyllisiksi SEUT 101(3) artiklan perusteella, jos ne täyttävät seuraavat edellytykset; tehostavat tuotantoa tai tuotteiden jakelua tai edistävät teknistä tai taloudellista kehitystä ja kuluttajat hyötyvät sopimuksista. Lisäksi edellytyksenä on rajoitusten välttämättömyys tavoitteiden toteutumiseksi sekä yritykset eivät saa poistaa merkittävää osaa kysymyksessä olevan tuoteryhmän kilpailusta.⁶⁴ Edellytykset voidaan mainita neljän kriteerin muodossa: tehokkuuskriteeri, välttämättömyyskriteeri, kuluttajahyötykriteeri sekä kilpailun säilyvyyskriteeri. Näitä kutsutaan niin sanotusti tehokkuuspuolustuksen edellytyksiksi, ja niiden kaikkien on täyttyvä käsillä olevassa yksittäistapauksessa.⁶⁵ Tehokkuuspuolustuksella tavoitellaan taloudellista tehokkuutta siten, että kuluttajat myös hyötyvät siitä.⁶⁶

Säännöksissä ei ole konkreettisesti määritelty, mitä kriteereillä tarkoitetaan. Normit on jätetty joustavaksi, sillä harkinnassa tulee ottaa aina huomioon alakohtaiset erityispiirteet, vallitsevat kilpailupoliittiset tavoitteet ja painotukset. Ensinnäkin tehokkuushyötyjen

⁶² Kuoppamäki 2018, s. 153.

⁶³ Penttinen – Talus 2017, s. 209.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Raitio – Tuominen 2020, s. 737.

⁶⁶ Huimala – Heurlin 2020, s.513.

arvioinnissa käytetään kustannus-hyötyanalyysiä, jolloin tehokkuushyötyjä verrataan haittoihin, jotka aiheutuvat kilpailunrajoituksista. Poikkeus soveltuu, jos hyödyt osoittautuvat haittoja suuremmiksi. Toiseksi edellytetään, että asiakkaiden tai kuluttajien on hyödyttävä kohtuullisessa määrin tehokkuuseduista. Kyse voi olla mistä tahansa taloudellisesta hyödyistä, joka on mahdollista siirtää eteenpäin. Lisäksi kilpailun paineen tulee johtaa siihen, etteivät tehokkuusedut jää jatkossakaan yrityksille itselleen, vaan ne täytyy siirtää kuluttajille. Kilpailuviranomaiset eivät suoranaisesti valvo tätä, vaan oletuksena on, että kilpailu itsessään turvaa hyötyjen siirtymisen kuluttajille.⁶⁷

SEUT 101(3) artiklan sekä kilpailulain 6 §:n poikkeusedellytyksen piiriin kuuluvat vain sellaiset kilpailunrajoitukset, joita tehokkuushyötyjen saavuttaminen edellyttää ja hyötyjen on oltava seurausta kilpailunrajoituksesta. Tapauksessa, jossa hyödyt eivät ole seurausta siitä yhteistyöstä, jolle lupaa haetaan, poikkeuksen edellytykset eivät täyty. Tästä on kyse niin sanotussa välttämättömyyskriteerissä. Sopimukseen osallistuvien yritysten markkinavoima määrittää se ovatko tehokkuusvaikutukset merkittävämpiä kuin kilpailua rajoittavat vaikutukset. Sitä vahvemmat tehokkuusperustelut tarvitaan, mitä suuremmasta kilpailunrajoituksesta on kysymys.⁶⁸

⁶⁷ Kuoppamäki 2018, s. 155.

⁶⁸ Ibid, s. 155–156.

3 Vihreän siirtymän vaikutukset kilpailuoikeuteen

3.1 Euroopan unionin ympäristöpolitiikka

Ihmisten toiminta on muokannut maapalloa tuhansien vuosien ajan. Kaikki uudet kehitykset ovat auttaneet luomaan rajattoman talouskasvun, mahdollisuuksia uusille innovaatioille sekä rakennuttamaan mahtavia teknologiayhteiskuntia. Kaikki tämä uusi kehitys on vaikuttanut myös luontoon ja ympäristöön. Suuret ekologiset prosessit ovat häiriintyneet, maailmanlaajuinen ilmastokriisi on yhä vakavampi, ekosysteemi on heikentynyt ja monet kasvi- ja eläinlajit ovat häviämässä maapallolta. Muutokset ympäristössä muodostavat suuren riskin ihmisten ja yhteiskunnan hyvinvoinnille pitkällä aikavälillä. On kiireellinen tarve löytää ratkaisuja siihen, miten luonto ja maailmanlaajuinen ekosysteemi kykenee tarjoamaan riittävästi resursseja ihmisväestön ylläpitämiseksi.⁶⁹

Ympäristönsuojelulla ei ole kovin pitkää historiaa EU:ssa. Ensimmäiset ympäristönsuojelua koskevat määräykset otettiin käyttöön vuonna 1987, ja määräyksissä tunnustettiin, että ympäristönsuojeluvaatimukset ovat osa unionin muuta politiikkaa. Tällöin tarjottiin myös ensimmäistä kertaa erityinen oikeusperusta ympäristölainsäädännön antamiselle. Myöhemmin EU:n ympäristöpolitiikkaa vahvistettiin Maastrichtin sopimuksella, jossa tavoitteisiin lisättiin viittaus ympäristönsuojeluun varmistaakseen, että ympäristö otetaan tosiasiallisesti huomioon ja sisällytetään muihin politiikan aloihin. Myöhemmin Amsterdamin sopimuksen myötä asetettiin tavoitteeksi ympäristönsuojelun korkean tason edistäminen ja ympäristön laadun parantaminen, tämä on kirjattu EU:n perussopimukseen.⁷⁰

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen SEU 3 artiklan 3 kohdan mukaan;

”Unioni toteuttaa sisämarkkinat. Se pyrkii kestäväan kehitykseen, jonka perustana ovat tasapainoinen talouskasvu ja hintavakaus, täystyöllisyyttä ja sosiaalista edistystä tavoitteleva erittäin kilpailukykyinen sosiaalinen markkinatalous sekä korkeatasoinen ympäristönsuojelu ja ympäristön laadun parantaminen. Se edistää tieteellistä ja teknistä kehitystä.”

⁶⁹ Nowag 2024, s. 12.

⁷⁰ Pezza 2020, s. 142.

Ympäristönsuojelu on yksi keskeisimmistä tavoitteista EU:ssa. EU:n perusoikeuskirjan artiklassa 37 on korostettu sitä, että ympäristönsuojelun korkea taso ja ympäristön laadun parantaminen on sisällytettävä unionin politiikkoihin läpäisyperiaatteen mukaisesti ja varmistettava kestävä kehityksen periaatteen mukaisesti.⁷¹ Läpäisyperiaate tarkoittaa sitä, että kaikessa EU:n toiminnassa on huomioitava ympäristö.⁷² Kestävä kehityksen⁷³ periaatteen mukaisesti kestäväenä pidetään sellaista kehitystä, joka tyydyttää nyky maailmassa elävien ihmisten tarpeet viemättä kuitenkaan mahdollisuutta tulevilta sukupolvilta tyydyttää omat tarpeet.⁷⁴

Ympäristön käsitettä ei ole perussopimustasolla määritelty, mutta se tulee ymmärtää monimerkityksellisesti, ja sitä tulee tulkita hyvin laajana ja joustavan käsitteenä, joka kattaa erilaiset tilanteet ja toiminnot. Miksi ympäristöoikeudellinen sääntely on tarpeen? Yhteiskunnallinen kehitys olisi ympäristön ja ihmisten terveyden kannalta kestävämmällä pohjalla, jos luonnonvarojen käyttöä ja ympäristön pilaamista ei kontrolloitaisi. Ympäristöoikeuden keskeisenä niin sanottuna ohjausperiaatteena on kestävä kehitys, se ulottuu läpäisyperiaatteen kautta muille yhteiskunnan politiikan sektoreille sekä oikeudenaloille. Kestävyys vaikuttaa niin taloudellisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti kuin ekologisestikin eri ulottuvuuksille. Ympäristöoikeuden merkityksellisenä ominaispiirteenä on sen ihmissukupolvien ylittävät tavoitteet.⁷⁵

EU:n ympäristöpolitiikassa tavoitellaan ilmastonmuutoksen torjumista, luontotyyppien ja luonnonvaraisten lajien suojelemista, luonnonvarojen vastuullista käyttöä sekä ympäristön ja terveyden välisen suhteen hallitsemista.⁷⁶ SEUT 191 artiklan 1 kohdan mukaan EU:n ympäristöpolitiikan tavoitteena on myötävaikuttaa seuraavien tavoitteiden saavuttamiseen: 1) ympäristön laadun säilyttäminen, suojeleminen ja parantaminen, 2) ihmisten terveyden suojeleminen, 3) luonnonvarojen harkittu ja järkevä käyttö ja 4) sellaisten toimenpiteiden edistäminen kansainvälisellä tasolla, joilla puututaan alueellisiin tai maailmanlaajuisiin

⁷¹ Kokko 2017, s. 1.

⁷² Penttinen – Talus 2017, s. 237.

⁷³ Laajasti katsoen kestäväällä kehityksellä viitataan yhteiskunnan kykyyn kuluttaa ja käyttää nykyisin saatavilla olevia resursseja vaarantamatta tulevien sukupolvien kykyä vastata omiin tarpeisiinsa. Se kattaa toimet, joilla tuetaan taloudellista, ympäristöön liittyvää ja sosiaalista kehitystä. Kestävyystavoitteiden käsite kattaa näin ollen muun muassa ilmastonmuutoksen torjunnan, saastumisen vähentämisen, luonnonvarojen käytön rajoittamisen, ihmisoikeuksien vaalimisen, toimeentulon turvaamisen, kestävästä infrastruktuurin ja innovoinnin edistämisen, ruokahävikin vähentämisen, terveellisiin ja ravitseviin elintarvikkeisiin siirtymisen helpottamisen, eläinten hyvinvoinnin vahvistamisen jne. Ks. esim. Komission tiedonanto: Suuntaviivat SEUT -sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 517.

⁷⁴ Kokko 2017, s. 1.

⁷⁵ Ibid, s. 10.

⁷⁶ Penttinen – Talus 2017, s. 236.

ympäristöongelmiin, erityisesti ilmastonmuutoksen torjuminen. Euroopan parlamentilla ja neuvostolla on mahdollisuus antaa unionin tasoisia säädöksiä tavallista lainsäätämistä noudattaen ympäristötavoitteiden toteutumiseksi. EU:n ympäristöpolitiikka ja -sääntely vaikuttaa suoraan jäsenvaltioihin.⁷⁷ Toteuttamisen välineenä käytetään enimmäkseen ympäristödirektiivejä, jotka velvoittavat jäsenvaltioita saavutettavaan päämäärään nähden, mutta jättää jäsenvaltioiden valittavaksi muodot ja keinot täytäntöönpanossa.⁷⁸

SEUT 11 artiklan mukaan ympäristönsuojelua koskevat vaatimukset on sisällytettävä kaikkeen EU:n politiikan ja toiminnan määrittelyyn ja toteuttamiseen erityisesti kestävän kehityksen edistämiseksi. EU:n ympäristöpolitiikalla pyritään suojelun korkeaan tasoon. Ympäristötavoitteiden toteutumista tavoitellaan seuraavilla keskeisillä ohjausperiaatteilla. Ennaltaehkäisyperiaatteen mukaan ennalta ehkäiseviin toimiin olisi ryhdyttävä, lähdeperiaatteen mukaan ympäristövahingot olisi torjuttava ensisijaisesti niiden lähteellä ja aiheuttamisperiaatteen mukaisesti saastuttaja maksaa.⁷⁹ Lisäksi yritysvastuu on ratkaisevassa osassa ympäristösääntelyä. Yritysten toimet vaikuttavat merkittävästi kansalaisten elämään kaikkialla maailmalla, ei ainoastaan niiden tarjoamien tuotteiden tai palveluiden osalta vaan myös muun muassa terveyden, ympäristön ja innovoinnin osalta. Yritysvastuu on yrityksen kokonaisvaltaista vastuuta yhteiskuntaa kohtaan, johon kuuluu olennaisena osana vastuu ympäristöstä.⁸⁰ EU:n ja Suomen kilpailulainsäädännön tarkoituksena on turvata yrityksille oikeudenmukaiset ja tasapuoliset kilpailuedellytykset siten, että yritykset pystyvät toimimaan markkinoilla tehokkaasti yritysvastuu huomioiden.⁸¹

⁷⁷Ibd, s. 236–237.

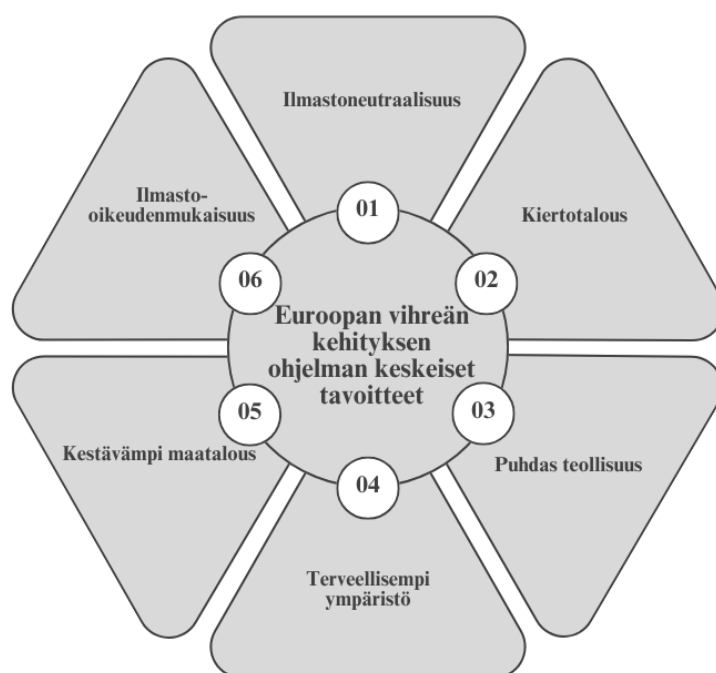
⁷⁸ Kokko–Mähönen 2015, s.41.

⁷⁹ Kokko 2017, s. 43.

⁸⁰ Kokko–Mähönen 2015, s.36.

⁸¹ Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 322.

3.2 Euroopan Vihreän kehityksen ohjelma

Kuvio 2. Euroopan vihreän kehityksen ohjelman vuodelle 2050 asetetut tärkeimmät tavoitteet.

Euroopan komissio käynnisti 11. joulukuuta 2019 virallisesti Euroopan vihreän kehityksen ohjelman (European Green Deal), jonka tavoitteena on muuttaa EU oikeudenmukaiseksi ja vauraaksi yhteiskunnaksi, jossa on nykyaikainen, resurssitehokas ja kilpailukykyinen talous. Lisäksi tavoitteena on tehdä Euroopasta ensimmäinen ilmastoneutraali maanosa vuoteen 2050 mennessä, jossa ekologinen kasvu on irrotettu resurssien käytöstä.⁸² Euroopan vihreän kehityksen ohjelmalla vastataan haasteisiin, joita ilmaston lämpeneminen ja ilmaston muutos aiheuttaa. Lisäksi tavoitteena on suojella, hoitaa ja lisätä EU:n luonnonpääomaa sekä suojella kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia ympäristöön liittyviltä riskeiltä ja ympäristövaikutuksilta. Kaikki tämä pyritään toteuttamaan oikeudenmukaisen siirtymän kautta.⁸³

⁸² Pezza 2020, s. 140.

⁸³ Komission tiedonanto: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, COM/2019/640 final.

Koska tavoite on niin merkityksellinen, on vaadittu, että kaikki EU:n toimet ja politiikat edistävät Euroopan vihreää kehitystä.⁸⁴ Tavoitteita ei voida kuitenkaan saavuttaa ainoastaan Euroopan toimilla, vaan ilmastonmuutos ja biodiversiteetin köyhtyminen on maailmanlaajuinen ongelma.⁸⁵ Euroopan vihreän kehityksen ohjelma tuo kuitenkin toivoa maailmalle, ja se on tulosta Euroopan unionin todellisista ponnisteluista YK:n asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi.⁸⁶ Euroopan vihreän kehityksen ohjelma asetti ensimmäisen kerran EU:n ympäristö- ja ilmastotavoitteet ohjaamaan unionin talouskasvua. Tämän johdosta ympäristö- ja ilmastonäkökohdat sisällytettiin moniin säädöksiin, ja EU omaksui tavoitteet, joihin kuului ilmastopyrkimykset, biologisen monimuotoisuuden säilyttäminen ja suojeleminen, kohti nollapäästöistä ympäristöä ja kestävän kehityksen sisällyttäminen kaikkiin politiikan aloihin. Euroopan ilmastolaki sai myös tällöin alkunsa, ja se muodosti oikeudellisen kulmakiven EU:n ilmastotoimille Euroopan vihreän kehityksen ohjelman puitteissa.⁸⁷

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman myötä myös yritysten uudet avoimuusvaatimukset toivat yritysten ympäristövastuullisuuden parrasvaloihin. Myös rahoitusmarkkinoiden toimijoilla on nyt tärkeitä oikeudellisia velvoitteita, jotka koskevat sijoituspäätösten tärkeimpien kielteisten vaikutusten julkistamista kestävän rahoituksen⁸⁸ asetuksen nojalla. Rahoituksen ja sijoitustoiminnan alalla myös vuoden 2020 taksonomia-asetus oli merkittävä askel, siinä keskitytään samalla tavoin avoimuuteen, mutta tällä kertaa luodaan uusi oikeudellinen kehys ympäristön kannalta kestävien sijoitusten luokittelua varten, jotta sijoittajat voivat erottaa toisistaan aidosti kestävätkin sijoitukset ja sijoitukset, jotka eivät ole kestäviä.⁸⁹

Maailmanlaajuisessa liiketoimintayhteisössä on omaksuttu kestävä kehitys, ja pyritään aktiivisesti kehittämään yhteisiä aloitteita, jotka vahvistavat maailmanlaajuisesti markkinatalouteen perustuvaa talouttamme. Sääntelyaloitteiden lisäksi teollisuuden kansainvälinen yhteistyö voi edistää merkittävästi kestävästä kehityksestä ja olla perustavanlaatuisen edellytys YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi.⁹⁰

⁸⁴ Pezza 2020, s. 140.

⁸⁵ Komission tiedonanto: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, COM/2019/640 final.

⁸⁶ Lazorcakova 2024, s.116.

⁸⁷ Fermeiglia 2020, s. 314.

⁸⁸ Kestävällä rahoituksella tarkoitetaan yleensä prosessia, jossa ympäristönäkökohdat, sosiaaliset näkökohdat ja hallintoon liittyvät näkökohdat otetaan asianmukaisesti huomioon rahoitusalan investointipäätöksiä tehtäessä. Näin voidaan lisätä pitkän aikavälin investointeja kestäviin taloudellisiin toimiin ja hankkeisiin. EUR-Lex tiivistelmien sanasto: Kestävä rahoitus. <https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/glossary/sustainable-finance.html>.

⁸⁹ Kingston 2024, s. 144.

⁹⁰ Coates – Middelschulte 2019, s. 318.

Komission tiedonanto käynnisti laajan keskustelun myös kilpailulainsäädännön saralla siitä, miten kilpailulainsäädännön olisi edistettävä vihreää kehitystä.⁹¹ Aiemmin kilpailulainsäädäntöä pidettiin esteenä kilpailijoiden yhteistyölle kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tilanne näyttää kuitenkin olevan muuttumassa.⁹²

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman jälkeen Euroopan komissio on käynnistänyt uutta keskustelua kilpailulainsäädännön ja politiikan viherryttämisestä. Kilpailuasioista vastaava komissaari *Vestager* on todennut, että ”vihreät politiikat, kuten sääntely, verot ja investoinnit ovat avain vihreään kehitykseen. Kuitenkin näin lyhyessä ajassa on niin paljon tehtävää, että meidän kaikkien – myös kilpailulain täytäntöönpanoviranomaisten – on myös varmistettava, että teemme voitavamme auttaaksemme”.⁹³ Tämä viittaa siihen, että myös kilpailulainsäädännöllä on oma rooli vihreän politiikan tavoitteiden saavuttamisessa.⁹⁴ Tämä kanta käy myös ilmi muun muassa Euroopan komission julkaisemista suuntaviivoista 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin vuonna 2023. Kestävä kehitys on EU:n lainsäädännön tärkeä pilari.

Kestävyysmurros on olennainen osa kestävästä kehitystä. Kestävyysmurroksen tavoitteena on vastata ekologiseen kestävyyskriisiin. Kestävyysmurroksella tarkoitetaan perimmäistä kulutuksen ja tuotannon järjestelmien tietoista muutosta. Ainoastaan teknologian kehityksellä tai lainsäädännön avulla ei saada muutosta aikaiseksi vaan tarvitaan muutosta, joka ylettyy myös yritysten ja ihmisten omaehtoiseen käyttäytymiseen.⁹⁵ Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on keskeisin kestävyysmurrosta edistävä eurooppalainen poliittinen ohjelma.⁹⁶ Kestävyysmurroksella ja vihreän siirtymän käsitteellä tarkoitetaan samaa asiaa tässä tutkielmassa. Euroopan vihreän kehityksen ohjelman julkaisemisen jälkeen Euroopan komissio käynnisti keskustelun kilpailulainsäädännön ja politiikan viherryttämisestä, tarkemmin sanottuna siitä, miten kilpailupolitiikalla voidaan tukea EU:n kehittymistä kestäväan kehitykseen ja etenemistä kohti ilmastoneutraaliutta vuoteen 20250 mennessä.⁹⁷

⁹¹ Pezza 2020, s. 140.

⁹² Coates – Middelschulte 2019, s. 318.

⁹³ Margrethe Vestager speech: 'Competition policy in support of the Green Deal' 2021.

⁹⁴ Malinauskaite 2022, s. 2.

⁹⁵ Similä 2021, s. 7.

⁹⁶ Ibid, s.9.

⁹⁷ Malinauskaite 2022, s. 1.

3.3 Kilpailulainsäädännön ja kestävän kehityksen välinen vuorovaikutussuhde

Kestävään kehitykseen liittyvien kysymysten merkitys yrityksille ja kuluttajille on kasvanut, mikä on herättänyt keskustelua siitä, tulisiko kilpailulainsäädäntöä ohjata enemmän? Komissaari Vestager on todennut, että yrityksillä on tärkeä rooli, kun ne auttavat luomaan kestäviä markkinoita monin eri tavoin ja kilpailupolitiikan olisi tuettava niitä tässä.⁹⁸ Jos haluamme ratkaista aikamme kiireelliset ongelmat, se ei onnistu ilman yrityksiä. Poliittisten päättäjien tehtävänä on löytää parhaat työkalut ja asettaa kannustimet kestävyystavoitteiden saavuttamiseksi. Kilpailun kannalta ihanteellisinta olisi, jos yrityksillä olisi riittävät kannustimet pyrkiä itsenäisesti kestävyystavoitteisiin.⁹⁹

Ympäristönsuojelun ja kilpailuoikeuden suhteesta toisiinsa sekä näiden välillä vallitsevien yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden välillä on jännitteitä. Toiset ovat sitä mieltä, että ympäristönsuojelun tavoitteet voitaisiin ottaa tehokkaasti huomioon nykyisten kilpailusääntöjen puitteissa, kun taas toinen koulukunta ajattelee, että kilpailuoikeuden pitäisi keskittyä puhtaasti tehokkuuteen ja kuluttajien hyvinvointiin, erityisesti oikeusvarmuuden varmistamiseksi. Tätä näkemystä on kritisoitu, kilpailuoikeus ei voi elää ainoastaan omassa tyhjiössään eristäytyneenä yhteiskunnasta ja sen kehityksestä. Siinä missä muukin oikeus, myös kilpailuoikeus heijastelee sitä ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja realiteetteja.¹⁰⁰

Kilpailupolitiikkaa tulee kehittää ja kilpailulainsäädäntöä soveltaa siten, että edistetään ja rohkaistaan yhteistyötä sekä muita aloitteita, jotka edistävät ympäristönsuojelun ja kestävän kehityksen parantamista sekä torjutaan ilmastonmuutoksen aiheuttamaa olemassa olevaa uhkaa.¹⁰¹ Todellinen kiinnostus kilpailuoikeuden ja kestävän kehityksen vuorovaikutusta kohtaan heräsi vuonna 2019 Pariisissa järjestetyn ”Competition Law and Sustainability” -konferenssin ja Brysselissä samana vuonna järjestetyn ”Sustainability and Competition Policy” -konferenssin jälkeen.¹⁰² Euroopan vihreän kehityksen ohjelman jälkeen Euroopan komissio käynnisti keskustelun kilpailulainsäädännön ja politiikan viherryttämisestä, tarkemmin sanottuna siitä, miten kilpailupolitiikalla voidaan tukea EU:n kehittymistä kestäväan kehitykseen ja etenemistä kohti ilmastoneutraaliutta vuoteen 20250 mennessä.¹⁰³ Euroopan

⁹⁸ Kingston 2024, s. 149 ja GCLC Conference on Sustainability and Competition Policy, Speech of Commissioner Vestager, 2019.

⁹⁹ Haucap – Rösner 2024, s. 3.

¹⁰⁰ Ellman – Wasastjerna 2020, s. 204.

¹⁰¹ O’Regan 2021, s. 147.

¹⁰² Nowag 2022, s. 149.

¹⁰³ Malinauskaitė 2022, s. 1.

komissio on tiivistänyt kolme muutostilanteeseen liittyvää haastetta: ympäristön kestävyys saavuttaminen, vihreä kasvu sekä oikeudenmukainen ja tasapuolinen siirtymä.¹⁰⁴

Yksi EU:n perushaasteista on jo pitkään ollut sen talous- ja ympäristöpolitiikan yhteensovittaminen. Ympäristönsuojelun rooli EU:n kilpailuoikeudessa ja -politiikassa on ollut pitkään vailla huomiota. Yksi suurimmista poliittisten päättäjien haasteista on ympäristönsuojelutavoitteiden sisällyttäminen talouspolitiikan aloihin. Ympäristön tilan heikkeneminen jatkuu kiihtyvällä vauhdilla, joten nyt on aitojen ratkaisujen aika. Pitkään poliittisessa päätöksenteossa vallitsi ajatus siitä, että ympäristönäkökohdilla ei ole merkittävää asemaa EU:n kilpailuanalyyseissä. Kilpailupolitiikka on kuitenkin yksi tärkeimmistä taloudellisen toimivallan aloista EU:ssa, joten on ymmärretty, että kilpailupolitiikan tulee olla suunnannäyttävä ympäristönsuojelussa.¹⁰⁵ Kilpailu- ja ympäristölainsäädännön tulisi täydentää toisiaan, toisin sanoen kilpailun avulla meidän pitäisi pystyä edistämään ympäristönsuojelua.¹⁰⁶

Lissabonin sopimuksen myötä käyttöön otetut ympäristösäännökset ovat tärkeä väline sen varmistamiseksi, että ympäristökysymykset otetaan huomioon poliittisessa päätöksenteossa. Keskustelu on kuitenkin käyty voimakkaasti siitä, sitovatko määräykset EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita esimerkiksi kilpailupolitiikan täytäntöönpanossa, tästä on oltu montaa mieltä. EU:n kilpailulainsäädäntö on osa EU:n perustuslaillista kehystä, ja näin ollen EU:n kilpailulainsäädäntöön tulee soveltaa SEUT 11 artiklan mukaista kestävyysvaatimusta. Kyseisessä säännöksessä määrätään, että ympäristönsuojeluvaatimukset on sisällytettävä unionin politiikkaan ja toimien määrittelyyn ja toteuttamiseen, erityisesti kestävä kehityksen edistämiseksi.¹⁰⁷

Oikeuskäytännön on katsottu tukevan linjaa, jonka mukaan ympäristönäkökohdat on otettava huomioon myös kilpailupolitiikassa. Ensimmäisen kerran tämä todettiin asiassa *PreussenElektra*; ”kuten SEUT 11 artiklan sanamuodosta ilmenee, tämä määräys ei ole ainoastaan ohjelmallinen, vaan siinä asetetaan oikeudellisia velvoitteita.”¹⁰⁸ Myöhemmin SEUT 11 artiklan soveltamisalaa on selvennetty, esimerkiksi asiassa *Britishsh Aggregates* tuomioistuin vahvisti, että SEUT 11 artiklassa edellytetään, että ”ympäristönsuojelu on sisällytettävä yhteisön politiikkaan mukaan lukien kilpailupolitiikka”.¹⁰⁹ Yhteenvedonä tältä

¹⁰⁴ Competition policy brief 2021 s. 3, Ks. myös Haucap – Rösner 2024, s. 11

¹⁰⁵ Kingston 2014, s. 1.

¹⁰⁶ De Leonardis 2024, s. 60.

¹⁰⁷ Nowag 2022, s. 150.

¹⁰⁸ C-379/98, *PreussenElektra AT*, EU:C:2000, kohta 231.

¹⁰⁹ C-487/06P, *British Aggregates*, EU:C:2008:757, kohta 73.

todettakoon, että täytäntöönpanoviranomaisten tulisi ottaa ympäristönäkökohdat huomioon kilpailupäätöksiä tehtäessä.¹¹⁰ Todettakoon vielä, että komissio on jo vuonna 1996 tutkiessaan valituksia yksittäistapauksissa liittyen SEUT 101(1) artiklan mukaisiin kilpailurajoituksiin lausunut, että se punnitsee sopimuksesta aiheutuvia kilpailurajoituksia suhteessa sopimuksen ympäristötavoitteisiin ja soveltaa suhteellisuusperiaatetta SEUT 101(3) artiklan mukaisesti. Ympäristön parantamista pidetään erityisesti tekijänä, joka edistää tuotannon tai jakelun tehostamista sekä taloudellisen tai teknisen kehityksen edistämistä.¹¹¹

Tänä päivänä kuluttajat ja yritykset vaativat yhä enemmän kestäviä, eettisiä ja ympäristöystävällisiä liiketoimintatapoja. 2021 järjestetyssä EU:n kilpailulainsäädäntöä ja kestävästä kehitystä käsitelleessä konferenssissa osallistujat olivat olleet yhtä mielisiä siitä, että kilpailulainsäädännöllä ja politiikalla on merkityksellinen rooli vihreän sopimuksen tavoitteiden saavuttamisessa erityisesti edistämällä vihreää innovointia ja toteuttamalla teknologinen vallankumous, jota tarvitaan kestäviin työpaikkoihin ja kestäväan kasvuun EU:n sääntöjen ja arvojen mukaisesti. Kilpailulainsäädäntöä voidaan käyttää apuna sallimaan kestäväan kehityksen saavuttamiseen tähtäävät toimenpiteet, jotka tasapainottavat mahdollisia kilpailunvastaisia vaikutuksia, sekä muutoin sallimaan toimenpiteiden suojaaminen kilpailuoikeudellisilta kielloilta, jos ne tukevat kestäväan kehitystä.¹¹²

Yrityksillä on mahdollisuus edistää merkittävästi kestävyttä ja yritysten rooli on olla osa ”vihreämpää taloutta”.¹¹³ Kilpailuoikeuden tärkeä rooli kestävässä kehityksessä konkretisoituu siinä, että kilpailuoikeudessa pystytään edistämään kestäväan kehitystä varmistamalla toimiva kilpailu, joka edistää innovointia, parantaa tuotteiden laatua ja valikoimaa, varmistaa resurssitehokkaan kohdentamisen, alentaa tuotantokustannuksia ja edistää siten kuluttajien hyvinvointia.¹¹⁴ Kilpailu kannustaa yrityksiä tuottamaan halvimalla hinnalla, käyttämään niukkoja resursseja tehokkaasti sekä innovoimaan ja ottamaan käyttöön energiatehokkaampia teknologioita, jotka vähentävät samalla hiilidioksidipäästöjä ja edistävät siten ympäristö- ja ilmastopolitiikkaa.¹¹⁵

¹¹⁰ Pezza 2020 s. 146.

¹¹¹ European Commission: XXVth Report on competition policy 1996, s. 32.

¹¹² Competition policy brief No 1/2021 s. 2.

¹¹³ Malinauskaite 2022, s. 337.

¹¹⁴ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohdat 516 & 518.

¹¹⁵ Malinauskaite 2022, s. 337.

Yleisesti katsotaan, että kilpailulainsäädännön täytäntöönpano edistää kestävästä kehitystä varmistamalla tehokkaan kilpailun, on myös totta, että joskus yksittäisillä tuotanto- tai kulutus päätöksillä on kielteisiä vaikutuksia muun muassa yhteiskuntaan ja ympäristöön. Vaikka kilpailijoiden välinen yhteistyö on SEUT 101 artiklan vastaista, on monia tilanteita, joissa kilpailijoiden välinen yhteistyö voi olla oikea väline tiettyjen kestävyystavoitteiden saavuttamiseksi.¹¹⁶ Esimerkiksi yrityksen halutessa tuottaa ”vihreämpiä” tuotteita tai käyttää ”vihreämpää” teknologiaa, se joutuu todennäköisesti joissakin tapauksissa maksamaan korkeampia kustannuksia ”ensimmäisenä toimijan haitta”, eikä se näin ollen kannusta ottamaan tätä askelta. Toisin kuin tilanteessa, jossa muiden kilpailijoiden kanssa sovitaan tällaisesta kestävyystoimenpiteestä, ”ensimmäisenä toimijan haitta” vältetään tai sitä vähennetään.¹¹⁷ Siirtyminen vähähiiliseen talouteen kuuluu kiertotaloushenkisten ratkaisujen omaksuminen. Kiertotalous, jossa kierrätys ja materiaalien talteenotto tuotanto-, jakelu- ja kulutusprosesseissa tuodaan takaisin markkinoille, on määritelmänsä mukaisesti myös ”ensimmäisenä toimijan haitta”, johon liittyy korkeita investointikustannuksia. Näiden haittojen vuoksi on tärkeää, että talouden toimijat tekevät yhteistyötä kestävyysaloitteissa, taloudellisia suhteita tarkastellaan pitkällä aikavälillä ja että yritysten vastuullisuus perustuu taloudellisen voiton tavoittelua laajempaan käsitteeseen.¹¹⁸

3.4 EU:n lähestyminen kohti kestävämpää kilpailuoikeutta

Kilpailuoikeus kieltää kilpailua rajoittavat sopimukset ja yhteistyön sekä määräävän markkina-aseman väärinkäytön taloudellisen tehokkuuden nimissä. Nämä kilpailunrajoitukset saattavat samalla rajoittaa kestävyystavoitteita edistävää yhteistyötä. Kilpailuoikeuteen on kuitenkin sisällytetty mekanismeja, joiden avulla voidaan yhteensovittaa kestävyys- ja kilpailuoikeudellisia tavoitteita sallimalla poikkeuksia kilpailuoikeudellisen sääntelyn ensisijaisesta tavoitteesta.¹¹⁹

Viime vuosina on esitetty lukuisia pyyntöjä sen selventämiseksi, millä edellytyksillä kestävyyssopimukset voidaan sallia EU:n kilpailulainsäädännön ja erityisesti SEUT 101(3) artiklan nojalla, ja asiasta on käyty kiivasta keskustelua tutkijoiden, kansallisten kilpailuviranomaisten ja Euroopan komission välillä. EU:n kilpailulainsäädäntö voi osaltaan

¹¹⁶ Comba 2022, s. 191.

¹¹⁷ Comba 2022, s. 191; Van Dijk 2021, s. 66 ja Ks. IV.F.1/36.718 – CECED, kohdat 53–54.

¹¹⁸ Malinauskaite 2022, s. 338.

¹¹⁹ Similä 2021, s. 21.

edistää kestävyyttä ja ilmastonmuutoksen torjuntaa. Vaikka jotkut ovat väittäneet, että on olemassa parempia ja tehokkaampia tapoja vastata näihin haasteisiin, kuten sääntely tai verotus, myös kilpailulainsäädännöllä on oma roolinsa. Ilmastonmuutoksen torjuminen edellyttää ponnisteluja kaikilta oikeudenaloilta, julkisilta ja yksityisiltä toimijoilta, ja vaikka poliittiset tai budjettivaikkeudet saattavat hidastaa muita sääntelyaloitteita, kilpailulainsäädäntö voi helpottaa näitä ponnisteluja.¹²⁰

Eurooppalainen vihreän kehityksen ohjelma on antanut yrityksille uuden sysäyksen kestävyysaloitteiden toteuttamiseen. Komissio julkaisi julkisten kuulemisten jälkeen osana luonnosta horisontaalisten ryhmäpoikkeusasetusten ja horisontaalisten suuntaviivojen tarkoituksenmukaisuuden tarkistamiseksi alustavan vaikutustenarvioinnin ja valmisteluasiakirjan. Työasiakirjassa todetaan, että monet kuulemisten aikana vastanneet katsoivat, että kestävyysaloitteiden onnistumisen kannalta on tärkeää, että yritykset voivat tehdä yhteistyötä. Yhtä tärkeää on kuitenkin selventää, milloin tällainen yhteistyö on EU:n kilpailusääntöjen mukaista ja milloin ei.¹²¹ Mukana olleessa arviointitutkimuksessa todettiin myös, että kansalliset kilpailuviranomaiset ovat tutkineet useita tapauksia, jotka koskevat kestävyyttä ja yhteisiä tarjouspyyntösopimuksia, joita horisontaaliset suuntaviivat eivät tällä hetkellä nimenomaisesti kata, mikä voi johtaa erilaisiin lähestymistapoihin EU:n eri jäsenvaltioissa. Näyttää siltä, että komissio oli samaa mieltä siitä, että horisontaalisia sopimuksia ja horisontaalisia sopimuksia koskevien suuntaviivojen säännökset olivat vanhentuneita eivätkä ne olleet riittävästi mukautettuja viimeaikaiseen markkinakehitykseen erityisesti kestävyystavoitteiden saavuttamisen osalta. Ne eivät tarjonneet riittävästi oikeusvarmuutta kestävyysliittyvien horisontaalisten sopimusten osalta.¹²²

Toimintavaihtoehdot tässä yhteydessä ovat kuitenkin melko epämääräisiä. Euroopan vihreää kehitystä koskevan ohjelman julkisen kuulemisen tuloksena julkaistiin kilpailupoliittinen tiivistelmä, jossa kuulemisen aikana kerätyn rakentavan palautteen perusteella on kehystetty kolme keskeistä meneillään olevaa uudistustyön osa-aluetta, joihin sisältyy esimerkkejä kustakin kolmesta kilpailuvälineestä. Nämä ovat: 1) muiden kuin fossiilisten polttoaineiden rahoitukseen suunnattu valtiontuki, sääntökirjan selventäminen ja yksinkertaistaminen sekä innovaation tukimahdollisuuksien parantaminen, 2) kilpailuoikeus, jossa tarvitaan

¹²⁰ Comba 2022, s. 190.

¹²¹ Commission staff working document evaluation of the Horizontal Block Exemption Regulations, SWD/2021/0103 final.

¹²² Malinauskaite 2022, s. 6. (viit. European Commission Inception Impact Assessment: Revision of the two Block Exemption Regulations for horizontal cooperation agreements and the Horizontal Guidelines 2021.)

lisäselvennystä siihen, arvioidaanko kestävyshyötyjä ja miten niitä arvioidaan, ohjeistuksen parantaminen ja avoimien ovien politiikka, ja 3) sulautumat, joiden yhteydessä on tehostettava valvontaa innovaatiolle mahdollisesti aiheutuvien haittojen osalta.¹²³

EU:n tavoitteiden saavuttamiseksi SEUT 7 artiklassa määrätään yleinen velvoite varmistaa EU:n lainsäädännön täytäntöönpanon ja tulkinnan johdonmukaisuus. Euroopan unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan ”jokainen yhteisön oikeuden säännös on asetettava asiayhteyteensä ja tulkittava yhteisön oikeuden säännösten kokonaisuuden valossa: Kilpailusäännöt eivät ole poikkeus, niitä on tarkasteltava EU:n perussopimusten perusperiaatteiden yhteydessä.”¹²⁴ SEUT-sopimuksen mukaan EU:n on kaikessa toiminnassaan otettava huomioon laajemmat sosiaaliset ja yhteiskunnalliset näkökohdat. Tässä mielessä SEUT 101 artikla voi olla tehokas väline EU:n kestävyystavoitteiden saavuttamisessa edellyttäen, että kaikki osoitettavissa olevat tehokkuudet otetaan asianmukaisesti huomioon. SEUT 101(3) artiklan asianmukainen tulkinta mahdollistaa kestävyuden tehokkuusperiaatteen asteittaisen tulkinnan, joka liittyy muihin perussopimuksissa asetettuihin tavoitteisiin, ja mahdollistaa innovatiiviset lähestymistavat, joiden avulla tehokkuus voidaan laskea mahdollisimman ”tarkasti ja kohtuullisesti” käyttäen todennettavissa olevia tietoja.¹²⁵

Komissio on sitoutunut antamaan myös konkreettisia esimerkkejä siitä, miten kestävyystavoitteita voidaan saavuttaa erityyppisillä yhteistyösopimuksilla rajoittamatta kilpailua. Tämän avulla yritykset saavat varmuutta ja vapautta lisäinvestointeihin. SEUT 101(3) artiklan arvioinnin osalta komissio toteaa, että kestävyshyötyjä voidaan arvioida laadullisina tehokkuusetuina, jotka johtavat laadun tai pitkäikäisyyden paranemiseen sekä mahdollisina kustannustehokkuuksina, jotka siirtyvät kuluttajille.¹²⁶ Vaikuttaa siltä, että komissio on muuttanut lähestymistapaansa siten, että kestävyshyötyjen ei tarvitse olla suoria tai välittömästi havaittavissa olevia tuotteen laadun parannuksia tai kustannussäästöjä, jos käyttäjät arvostavat kestävyshyötyjä ja ovat valmiita maksamaan korkeamman hinnan pelkästään tästä syystä.¹²⁷

Markkinoiden ulkopuolisten tehokkuushyötyjen osalta ehdotettiin, että käytännöstä aiheutuvien kilpailuvastaisten vaikutusten ja hyötyjen arviointi tulisi tehdä samojen merkityksellisten

¹²³ Malinauskaite 2022, s. 6. (viit. Competition policy brief No 1/2021)

¹²⁴ C-283/81, Srl CLIFIT, EU:C:1982:335, kohta 20.

¹²⁵ Coates – Middelschulte 2019, s. 323.

¹²⁶ Competition policy brief No 1/2021, s. 5.

¹²⁷ Malinauskaite 2022, s. 6.

markkinoiden rajoissa. Tämä kuvastaa selvästi nykyistä kuluttajan hyvinvointiin perustuvaa lähestymistapaa, jonka mukaan kilpailun rajoittaminen jonkin tuotteen osalta on perusteltua vain, jos kyseisen tuotteen käyttäjät eivät kaiken kaikkiaan joudu huonompaan asemaan. Komission tiedonannossa kuitenkin tunnustetaan, että erillisillä markkinoilla syntyvät hyödyt voidaan mahdollisesti ottaa huomioon, edellyttäen että kuluttajaryhmä, johon rajoitus vaikuttaa, ja hyödyn saava kuluttajaryhmä ovat olennaisilta osin samat ja että hyödyt korvaavat täysimääräisesti kuluttajille aiheutuneen haitan.¹²⁸ Tulevaisuus näyttää miten tehokkuushyötyjä tullaan ottamaan käytännössä huomioon.

3.5 Kilpailulainsäädännön ongelma kestävässä kehityksessä

Yksi EU:n avaintekijöistä, etenkin taloudellisesta näkökulmasta on luoda sisämarkkinat, jotka toimivat muun muassa kestävä kehityksen sekä ympäristönsuojelun ja ympäristön laadun parantamisen edistämiseksi. Euroopan vihreän kehityksen ohjelmassa määritellään ratkaisuja ilmasto- ja ympäristöhaasteisiin.¹²⁹ Kilpailulainsäädännön haasteena on se, että sen katsotaan haittaavan kestävä kehityksen aloitteita. Kaikki kestävyttä koskevat sopimukset eivät kuitenkaan ole kilpailulainsäädännön vastaisia, eikä näin ollen johda kilpailun rajoittamiseen. Ongelmallisia ovat yleensä sopimukset, joilla on aitoja vaikutuksia kestävyuden parantamiseksi, mutta jotka voivat aiheuttaa haitallisia vaikutuksia kuluttajien hyvinvointiin, esimerkiksi kuluttajahintojen nousulla.¹³⁰

Lisäksi, kun tarkastellaan sopimuksia, joissa kestävyshyötyjä ei voida sisällyttää kuluttajien sisäiseen hyvinvointiargumenttiin, ne ovat ongelmallisia.¹³¹ Kestävyystavoitteita tavoittelevien kilpailijoiden yhteistyö saattaa nostaa esimerkiksi tavaroiden tai palveluiden hankinta- tai tuotantokustannuksia, mikä voi johtaa väliaikaisesti hintojen nousuun siinä määrin, että yritykset siirtävät kustannusten nousun kuluttajille. SEUT 101(3) artiklan tehokkuusetuudet voisivat kompensoida tällaisia mahdollisia hinnankorotuksia. Tutkimuksissa selvitetään jo kuluttajien halukkuutta maksaa kestävämmistä tuotteista, jotta voidaan määrittää, kuinka paljon kuluttajat arvostavat kestävämpiä tuotteita, joilla ei ole suoraa markkinahintaa.¹³²

¹²⁸ Competition policy brief No 1/2021, s. 6.

¹²⁹ Komission tiedonanto: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma 2019, kohta 1.

¹³⁰ Gerbrandy 2017, s. 543.

¹³¹ Ibid, s. 544.

¹³² Coates – Middelschulte 2019, s. 320.

Lisäksi kollektiivinen toiminta voi johtaa laajempiin tehokkuusuihin, jotka eivät tarkoita alempaa hintaa tai innovatiivisempaa tuotetta, vaan laajemmassa merkityksessä kuluttajahyötyjä, jotka näyttäytyvät ympäristö- tai yhteiskunnallisina vaikutuksina. Periaatteessa ei ole mitään estettä, näiden hyötyjen huomioon ottamiselle. Olennainen kysymys on ennemminkin se, voidaanko ne osoittaa asianmukaisella tavalla. Tiettyjä pitkän aikavälin ympäristöhyötyjä on vaikea arvioida yksityiskohtaisesti. Tällaisissa tapauksissa on oltava ennakoivampi toisin kuin tilanteessa, jossa kuluttajahyödyt liittyvät suoraan esimerkiksi tuotteen hintaan. Pitkän aikavälin kestävyyshyödyillä on joka tapauksessa positiivisia vaikutuksia siinä missä välittömilläkin hyödyillä. Pitkän aikavälin kestävyyshyötyjen ongelma konkretisoituu kuitenkin niiden todentamisessa, sillä yritysten pitäisi pystyä näyttämään toteen, että kaikki SEUT 101(3) artiklan edellytykset täyttyvät. Hyödyn syntyminen vasta tulevaisuudessa on siis ongelmallista kuluttajien hyvinvoinnin näkökulmasta SEUT 101(3) artiklan valossa. SEUT 101(3) artiklan suppea soveltaminen estäisi taloudellisesti suotavia ja hyvinvointia lisääviä yhteisiä aloitteita tuottamasta kuluttajille pitkän aikavälin etuja. Tämä on kestävä kehityksen näkökulmasta kriittinen huolenaihe.¹³³

Kestävään talouteen siirtyminen on välttämätön koko yhteiskunnallinen muutos, mikä tarkoittaa sitä, että se ei ole ainoastaan kilpailuoikeuden ”ongelma”, eikä sitä pystytä tällöin ratkaisemaan kokonaisuudessa vain kilpailulainsäädännön puitteissa. Kestävä kehityksen parantaminen on kuitenkin myös kilpailulainsäädännön käsissä. Etenkin se, että kilpailuoikeudellinen järjestelmä keskittyy kapeasti kuluttajien hyvinvoinnin määrälliseen määrittämiseen, on jo itsessään haastavaa. On siis kiireellisesti löydettävä ratkaisuja pitkän aikavälin ongelmiin. Tämä kanta ei kuitenkaan ole kehoitus antaa kuluttajien hyvinvoinnin kärsiä heti, kun yritykset huutavat ”kestävyyttä”. On vain syytä kiinnittää huomiota kilpailuoikeudellisen järjestelmän sisällä oleviin mahdollisiin ratkaisuihin.¹³⁴

Selvästi EU:n kilpailulainsäädännön ja yritysten välisten kestäväan kehitykseen tähtäävien sopimusten välillä on jännitteitä, eikä ole yhtä oikeaa tapaa niiden ratkaisemiseksi. On kiistanalaista, onko tarpeen antaa enemmän tilaa kestävyteen tähtääville sopimuksille. Euroopan kilpailuoikeuden tavoitteista käytävässä laajemmassa keskustelussa näillä sopimuksilla tavoiteltujen yleisten etujen katsotaan usein olevan ristiriidassa Euroopan komission omaksuman taloudellisten etujen kanssa.¹³⁵ Haasteena on siis varustaa

¹³³ Ibid, s. 320-321.

¹³⁴ Gerbrandy 2017, s. 544-545.

¹³⁵ Ibid, s. 539.

kilpailulainsäädäntö välineillä, jotka edistävät ympäristön kestävyyttä unohtamatta kuitenkaan kysymyksessä olevien sääntöjen roolia ja soveltamisalaa.¹³⁶ Nyt on aika tulkita ja soveltaa EU:n kilpailusääntöjä siten, että mahdollistetaan asianmukainen ja tehokkuutta lisäävä yhteistyö, joka on välttämätön avain kestävämmän yhteiskunnan saavuttamiseksi.¹³⁷ Kuten *Vestager* on todennut: ”Esimerkiksi ilmastonmuutoksen osalta olemme saavuttaneet totuuden hetken. Meidän on toimittava nyt, ennen kuin on liian myöhäistä”, ja sama pätee myös muihin kestävä kehityksen tavoitteisiin. Kilpailulainsäädännöllä on oltava ratkaiseva rooli todellisessa muutoksessa.¹³⁸

¹³⁶ Monti 2020, s. 132.

¹³⁷ Coates – Middelschulte 2019, s. 326.

¹³⁸ Speech by Commissioner Margrethe Vestager, Chillin' Competition Conference, Brussels, 20 November 2018.

4 Kestävyyssopimusten arviointi SEUT-sopimuksen 101 artiklan 3 kohdan näkökulmasta

4.1 Euroopan komission vuoden 2023 suuntaviivat kestävyys sopimuksista

Viime vuosina on keskusteltu useaan otteeseen siitä, pitäisikö EU:n kilpailulainsäädännön sallia sopimukset, jotka saattavat johtaa kuluttajien saatavilla olevien tuotteiden yleiseen hinnankorotukseen tai rajoittaa kuluttajien vaihtoehtoja, ja jos pitäisi, niin miten.¹³⁹ Tästä aiheesta käydyn kiihkeän keskustelun jälkeen myös useat kansalliset kilpailuviranomaiset ja Euroopan komissio ovat tunnustaneet kestävyys sopimuksia ja SEUT 101 artiklaa koskevan kiistan ja käsitellyt sitä. Edellisissä vuoden 2011 horisontaalisissa suuntaviivoissa ei ollut erityistä ohjeistusta kestävyys sopimuksista. Osana Euroopan unionin vihreää sopimusta Euroopan komissio on sitoutunut soveltamaan ja valvomaan EU:n lainsäädäntöä, mukaan lukien sen kilpailulainsäädäntöä, asianmukaisella tavalla, jossa otetaan huomioon kestävyystavoitteiden saavuttaminen. Tätä varten Euroopan komissio on sisällyttänyt horisontaalisia sopimuksia koskeviin suuntaviivoihinsa kestävä kehityksen sopimuksia koskevan luvun, jonka tarkoituksena on selventää tämän tyyppisten sopimusten arviointia EU:n kilpailulainsäädännön mukaisesti.¹⁴⁰

Vuonna 2023 komissio antoi varsinaisen tiedonannon: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin. Uusissa horisontaalisissa suuntaviivoissa on oma lukunsa kestävä kehitystä koskevista sopimuksista, luku 9¹⁴¹, jossa selvitetään, missä tilanteissa kestävyys sopimukset tai -tavoitteet katsotaan ongelmallisiksi ja milloin ne voidaan hyväksyä.¹⁴² Komissio antaa suuntaviivoissa hyödyllisiä ohjeita siitä, miten sallitut ja jopa tervetulleet yksityiset kestävä kehityksen aloitteet voidaan erottaa laittomasta koordinoinnista, joka kuuluu SEUT 101(1) artiklan soveltamisalaan.¹⁴³ Ohjeistukset lisäävät yritysten

¹³⁹ Comba 2022, s. 191.

¹⁴⁰ Palomino – Guerrero 2022, s. 212.

¹⁴¹ Ks. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, Suuntaviivoissa annetaan yleistä ohjeistusta kilpailijoiden välisten sellaisten sopimusten kilpailuoikeudelliseen arviointiin, joilla on kestävä kehitykseen liittyviä tavoitteita. Tällaisiin sopimuksiin viitataan ”kestävyyssopimuksina”, kohta 515. ”Kestävyys sopimuksella” tarkoitetaan kaikkia horisontaalisia yhteistyösopimuksia, joilla on kestävä kehitykseen liittyvä tavoite, yhteistyön muodosta riippumatta, kohta 521.

¹⁴² Ks. Komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin, 2023.

¹⁴³ Von Kalben 2022, s. 20; Ks. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023.

oikeusvarmuutta, jolloin he pystyvät itse arvioimaan kilpailijoidensa kanssa tekemien sopimusten sallittavuuden, joilla tavoitellaan ympäristöhyötyjä.¹⁴⁴ Kestävyyssopimuksilla voidaan vaikuttaa positiivisesti kilpailuun, mahdollistamalla uusien tuotteiden ja markkinoiden kehittämisen, parantamalla tuotteiden laatua sekä toimitus- ja jakeluolosuhteita.¹⁴⁵ Komission ohjeistuksen mukaan SEUT 101(3) artikla muodostaa poikkeuksen, johon voidaan vedota silloin, kun hyödyt kompensoivat sopimuksen kilpailunvastaiset vaikutukset.¹⁴⁶

Kestävyyssopimusten rajoittaessa kilpailua, voi olla kyse hintojen koordinoinnista, vaihtoehtoisten normien sulkemisesta markkinoilta tai tiettyjen kilpailijoiden poissulkemisena tai syrjintänä.¹⁴⁷ Kestävyyssormeja saatetaan käyttää tarkoitukseen perustuvina kilpailunrajoituksina, tällöin on kyse esimerkiksi siitä, että peitellysti lukitaan hintoja, jaetaan markkinoita tai asiakkaita sekä rajoitetaan tuotantoa, laatua tai innovointia.¹⁴⁸ Suhteellisen tuoreessa *Car Emissions* -tapauksessa oli kyse tarkoitukseen perustuvista kilpailunrajoituksista. Tapauksessa viisi autonvalmistajaa oli yhteensovittaneet markkinakäyttäytymistään tarkoituksena rajoittaa teknistä kehitystä ja innovaatiokilpailua henkilöautojen päästöjen puhdistustekniikoihin liittyen, ja rikkoneet siten SEUT 101(1) artiklaa. Tekninen kehitys ja innovointi autojen päästöjen puhdistusteknologian alalla on yleisen edun mukaista ja edistää ympäristötavoitteita. Osapuolten koordinoinnin katsottiin rajoittavan kilpailua ja vähentävän kuluttajien valinnanvaraa markkinoilla.¹⁴⁹ Tämä on hyvä esimerkki siitä, miksi myös kestävyyssopimuksia on tarkasteltava tiukoissa kilpailulainsäädännön rajoissa. Muutoin yritykset saattaisivat herkästi tavoitella vain omaa etuaan kestävän kehityksen kustannuksella välittämättä ympäristöstä. Tällainen toiminta saattaisi täyttää viherpesun määritelmän, tästä esimerkkinä *Consumer Detergents* -päätös.¹⁵⁰

Seuraavaksi nostan esiin muutamia keskeisiä huomioita komission uusimmista ohjeistuksista kestävästä kehitystä koskeviin sopimuksiin. Ensinnäkin kilpailua rajoittavat sopimukset eivät voi jäädä SEUT 101(1) artiklassa määrätyn kiellon ulkopuolelle pelkästään siksi, että niissä

¹⁴⁴ Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 324.

¹⁴⁵ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 545.

¹⁴⁶ Ibid, kohta 572.

¹⁴⁷ Ibid, kohta 546.

¹⁴⁸ Ibid, kohdat 547 ja 548.

¹⁴⁹ AT. 40178 – *Car Emissions*, kohdat 2 ja 224.

¹⁵⁰ Ks. COMP/39579 – *Consumer Detergents* -päätös. Tapauksessa pyykinpesuaineita valmistavat yritykset koordinoivat markkinaosuuksia ja hintoja. Menettely toteutettiin vapaaehtoisen ympäristöaloitteen täytäntöönpanon turvin.

viitataan johonkin kestävyystavoitteeseen.¹⁵¹ Kuitenkaan kilpailijoiden väliset kestävyystavoitteet, jotka eivät vaikuta kielteisesti sellaisiin kilpailunmuuttujiin kuin hintaan, määrään, laatuun, asiakkaiden valinnanmahdollisuuksiin tai innovointiin, eivät aiheuta kilpailuoikeudellisia ongelmia.¹⁵² Lisäksi, jos kestävyyttä koskeva sopimus vaikuttaa yhteen tai useampaan kilpailumuuttajaan, voidaan kuitenkin hyödyntää ”pehmeää turvasatama” -kohtelua, jos voidaan osoittaa olevan epätodennäköistä, että sopimus vahingoittaisi kilpailua merkittävästi.¹⁵³

Tehokkuushyötyjen on oltava perusteltuja, objektiivisesti konkreettisia ja todennettavissa. Painopiste on välttämättömyytedellytyksessä SEUT 101(3) artiklan kolmas edellytys: osapuolten on osoitettava, että sopimus on kohtuudella välttämätön väitettyjen kestävyshyötyjen saavuttamiseksi.¹⁵⁴ Suuntaviivojen tärkein kehitysaskel liittyy kuitenkin sen arviointiin, siirretäänkö kohtuullinen osuus hyödyistä kuluttajille. Komissio pitäytyy pääperiaatteessaan, jonka mukaan kuluttajien, joihin vaikutus kohdistuu merkityksellisillä markkinoilla, on saatava korvaus siinä määrin, että kokonaisvaikutus on vähintään neutraali, jolloin tarjotaan enemmän joustavuutta mittaamisessa. Komissio toteaa myös, että tämän ehdon yksityiskohtainen arviointi ei välttämättä ole aina tarpeen, sillä joko kestävyshyödyt eivät selvästi liity kuluttajiin, joihin vaikutukset kohdistuvat tai päinvastaisessa tapauksessa, kilpailulle aiheutuva haitta on merkityksettömän pieni verrattuna mahdollisiin hyötyihin.¹⁵⁵

Tässä yhteydessä ohjeistuksessa erotetaan toisistaan ”yksilölliset käyttöarvohyödyt” ja ”yksilölliset muut kuin käyttöarvohyödyt”. Ensin mainitut ovat samantyyppisiä hyötyjä, jotka voivat johtua muista sopimuksista (hinta, laatu jne.), jotka tässä tapauksessa sattuvat myös tuottamaan myönteisiä ulkoisvaikutuksia. Jälkimmäiset määritellään komission määritelmän mukaan välillisiksi hyödyiksi, jotka johtuvat siitä, että kuluttajat arvostavat kestävästä kulutuksestaan vaikutusta muihin, ja ne on siksi mitattava maksuhalukkuusmenetelmällä.¹⁵⁶ Lisäksi suuntaviivoissa viitataan ”kollektiivisiin etuihin”, jotka ovat kuluttajien yksilöllisestä arvostuksesta riippumatta hyötyjä, jotka vaikuttavat laajempaan yhteiskuntaryhmään. Jos kaksi

¹⁵¹ Ibid, kohta 521. EUT on todennut useaan otteeseen, että sopimuksista tai yritysten yhteenliittymien päätöksistä johtuvat kilpailunrajoitukset voivat jäädä 101(1) artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, jos ne liittyvät olennaisesti oikeutettuun tavoitteeseen ja ovat oikeassa suhteessa siihen, ks. tuomiot C-67/96, *Albany*, EU:C:1999:430; C-309/99, *Wouters*, EU:C:2002:98 ja C-519/04 P, *Meca-Medina*, EU:C:2006:492.

¹⁵² Ibid, kohta 527.

¹⁵³ Ibid, kohta 549.

¹⁵⁴ Comba 2022, s. 194.

¹⁵⁵ Nowag 2022, s. 159.

¹⁵⁶ Comba 2022, s. 194, (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohdat 571–581).

markkinaa liittyä toisiinsa, erillisillä markkinoilla saavutetut tehokkuusetuudet voidaan ottaa huomioon edellyttäen, että kuluttajaryhmä, johon rajoitus vaikuttaa ja joka hyötyy tehokkuushyödyistä, on olennaisesti sama.¹⁵⁷ Monien kestävyyssovimusten katsotaan uusien suuntaviivojen mukaan jäävän SEUT 101(3) artiklan poikkeuksen ulkopuolelle, ellei maksuhalukkuustutkimuksella voida osoittaa, että kuluttajat antavat näille hyödyille riittävästi arvoa kompensoidakseen kilpailusta aiheutuvat haitat.¹⁵⁸

4.2 Kestävän kehityksen aloitteet kilpailuoikeudessa

Kilpailuoikeuden avulla voidaan tehdä paljon muutoksia ilmastonmuutoksen eteen. Kilpailuoikeudessa on kuitenkin myös epäkohtia, jotka ovat hidasteena. Esimerkiksi tehokkain tapa saavuttaa kestävä kehitys tavoitteita on yhteistyö, jota kilpailuoikeus rajoittaa.¹⁵⁹ Yrityksillä on nykyään voimakkaita kannustimia löytää kestävämpiä tapoja harjoittaa liiketoimintaa, sillä kuluttajat vaativat niiltä vihreämpiä tuotteita ja palveluita. Myös ympäristöverot ja -säännöt tekevät yrityksille kalliiksi toimia tavalla, joka vahingoittaa maapalloa. Kilpailu pakottaa yrityksiä panostamaan enemmän täyttääkseen kuluttajien tarpeet ja käyttämään vähemmän kalliita resursseja, esimerkiksi muuttamalla liiketoimintamalleja tai investoimalla vihreisiin innovaatioihin.¹⁶⁰

Kilpailunrajoitusten noudattamisen valvonnalla edistetään kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista suojelemalla kilpailuun perustuvia markkinoita. Kieltämällä kilpailunvastaiset käytännöt varmistetaan, että hinnat pysyvät kustannusvastaavina ja että yritykset saavat kannustimia kehittää tehokkaita ja kestäviä ratkaisuja. Komissio on kuitenkin myöntänyt, että yritysten kannustamiseksi yhteisiin investointeihin tarvitaan uusia ratkaisuja, sekä tuotantoon ja jakeluun kestävien tuotteiden alalla tarvitaan lisää ohjeita siitä, missä olosuhteissa tällainen yhteistyö on kilpailusääntöjen mukaista. Komissio on julkaissut tällaisia tilanteita varten vuonna 2023 Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin.¹⁶¹

¹⁵⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohdat 582–589.

¹⁵⁸ Comba 2022, s. 195.

¹⁵⁹ Holmes 2020, s. 356.

¹⁶⁰ Singh – Sakle 2022, s. 24. (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023).

¹⁶¹ Competition policy brief No 1/2021, s. 5.

Yrityksiltä saadun palautteen pohjalta komissio on antanut selvennyksiä suuntaviivoissa seuraaviin kilpailuoikeudelliseen arviointiin liittyviin näkökohtiin. Yritysten osallistumista kestävyysaloitteisiin rajoittamatta kilpailua SEUT 101(1) artiklassa tarkoitettulla tavalla on selvennetty. Lisäksi on katsottu hyödylliseksi selvittää sitä, miten kestävyysyhyödyt voidaan ottaa huomioon SEUT 101(3) artiklan mukaisessa arvioinnissa ja milloin ne voivat korvata kuluttajalle aiheutuneen haitan. Kestävyysyhyödyt voidaan arvioida laadukkaina tehokkuusetuina, mikä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sopimus ei-kestävän tuotteen korvaamisesta kestävällä tuotteella voi johtaa tuotteen laadun tai pitkäikäisyyden paranemiseen, ja sitä kautta kuluttajien arvostus tuotetta kohtaan kasvaa. Kestävyysyhyötyihin tähtäävät sopimukset voivat lisätä myös kustannustehokkuutta, joka voidaan siirtää kuluttajille.¹⁶²

Kolmanneksi on haluttu selkeyttää sitä, että kestävyysyhyötyjen ei välttämättä tarvitse ilmetä suorana tai välittömästi havaittavana tuotteen laaduna. Edellytyksenä on ainoastaan, että tuotteen käyttäjät arvostavat tuotteiden tuotanto- tai jakelutapaan liittyviä kestävyysyhyötyjä ja ovat valmiita maksamaan korkeamman hinnan, jolloin tällaiset hyödyt voidaan huomioida arvioinnissa. Esimerkiksi kuluttajat saattavat arvostaa tiettyä pesuainetta, koska se saastuttaa vähemmän vettä, vaikka se ei muutoin eroasi muista pesuaineista. Käytännössä aiheutuvista kilpailunvastaisista vaikutuksista ja hyödyistä tehdään arviointi aina markkina kohtaisesti. Hyödyt voidaan ottaa huomioon silloin, kun hyödyistä aiheutuva vahinko kohdistuu samaan kuluttajaryhmään kuin kohtuullinen osuus hyödyistäkin. Näin varmistetaan, että kilpailunrajoitusten valvonta pysyy kuluttajien hyvinvointistandardin mukaisena ja samalla huomioidaan koko yhteiskuntaa hyödyttävät kestävä kehityksen edut.¹⁶³

Euroopan komission ohella myös monet kansalliset kilpailuviranomaiset ovat tehneet aloitteita edistääkseen ilmastonmuutosta. Esimerkiksi Itävalta on tietävästi ollut ensimmäinen maa, jossa lainsäädännössä mainitaan kestävä ja ilmastoneutraalin talouden edistäminen kilpailijoiden yhteistyötä tukevana seikkana. Hollantia voidaan taas pitää edelläkävijänä koskien vastuullisuusasioita kilpailijoiden välisessä yhteistyössä. Hollannin kilpailuviranomaiset julkaisivat jo vuonna 2020 luonnoksen kilpailijoiden välisiä kestävyys sopimuksia koskevista suuntaviivoista. Myös Ranskassa kilpailuviranomaiset ovat asettaneet vastuullisuuden yhdeksi keskeisimmäksi teemaksi. Pohjoismaissa

¹⁶² Competition policy brief No 1/2021, s. 5; Komission tiedonanto: Suuntaviivat Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin, luonnos 2022.

¹⁶³ Competition policy brief No 1/2021, s. 6.

kilpailuviranomaiset ovat todenneet kilpailupolitiikan olevan merkittävässä roolissa innovoinnin ja kestäväen talouskasvun edistämässä.¹⁶⁴ Suomessa kilpailu- ja kuluttajaviraston pääjohtaja Kirsi Leivo on jo 2020 vuonna arvioinut, että yhteistyötä, jonka tarkoituksena on edistää ympäristönsuojelua, olisi arvioitava nykyistä laajemmin:

”Kilpailijoiden väliset sopimukset, jotka aiheuttavat kyseistä tuotetta ostaville kuluttajille enemmän haittaa kuin hyötyä, ovat EU:n kilpailuoikeuden nojalla kiellettyjä. Ympäristönsuojelua edistävän yhteistyön myönteisiä vaikutuksia olisi kuitenkin usein perusteltua arvioida laajemmin, eli ottaa huomioon kaikkien kuluttajien saama hyöty, ei vain kyseistä tuotetta ostavien kuluttajien hyöty. Pitäisi myös huomioida kuluttajien pidemmällä aikavälillä saama hyöty ilmastonmuutoksen torjumisesta.”¹⁶⁵

4.3 Tehokkuuspuolustus osana kestävyyssovimusten arviointia

Kestävä kehitys on otettu yhdeksi peruseriaatteista Euroopan unionista tehdyssä sopimuksessa, ja sitä pidetään yhtenä ensisijaisena tavoitteena unionipolitiikassa.¹⁶⁶ Ympäristönsuojelu ja ilmastonmuutoksen hillitseminen on osa vastuullista elämäntapaa. Kunnianhimoisten ympäristötavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi, että yritykset tekisivät yhteistyötä ja sitoutuisivat tavoittelemaan yhdessä ympäristö- ja vastuullisuustavoitteita. Kilpailijoiden välisiä vastuullisuustavoitteita koskevien sopimuksien tavoitteleminen estää kuitenkin sanktioiden pelko ja kapea taloudellinen lähestymistapa. Kilpailuoikeuden ei pitäisi estää eikä hidastaa vastuullisuustavoitteiden saavuttamista. Sillä jo EU:n perustamissopimukset tukevat vastuullisuusnäkökulmien sisällyttämistä tehokkuuspuolustusarviointiin.¹⁶⁷

Nykyinen keskustelu kestävyystavoitteiden huomioon ottamisesta kilpailuoikeudessa pyörii pääasiassa SEUT 101(3) artiklan mukaisen poikkeuksen ympärillä. Kyseisen poikkeuksen tarkoituksena on mahdollistaa pohjimmiltaan kilpailua edistävien ja estävien vaikutusten tasapainottaminen.¹⁶⁸ Sopimus, joka rajoittaa kilpailua SEUT 101(1) artiklan tarkoitetulla tavalla, on mahdollista hyväksyä artiklan 3 kohdan nojalla, jos sopimuspuolet pystyvät

¹⁶⁴ Wasastjerna – Dahlqvist 2022, s. 325.

¹⁶⁵ KKV:n uutiskirje 5/2020: Kohti vihreämpää kilpailupolitiikkaa.

¹⁶⁶ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 516.

¹⁶⁷ Huimala – Heurlin 2020, s. 520.

¹⁶⁸ Offergeld 2024, s. 79.

näyttämään toteen, että kaikki kohdan 3 edellytykset täyttyvät. Nämä edellytykset ovat tehokkuushyödyt, välttämättömyys, hyötyjen siirtäminen kuluttajalle sekä kilpailun säilyvyyskriteeri.¹⁶⁹ Sopimusta arvioidaan SEUT 101(3) artiklan perusteella vasta sen jälkeen, kun on selvitetty vaikuttaako kestävyys sopimus kielteisesti kilpailuun, tämä arvioidaan ensiksi SEUT 101(1) artiklan näkökulmasta.¹⁷⁰ Tehokkuuspuolustuksen täytyminen on lähtökohtaisesti yritysten itsensä vastuulla ja komission laatimien suuntaviivojen avulla SEUT 101(3) artiklan soveltamisesta on pyritty helpottamaan yritysten itsearviointia. Tapauksissa, joissa esiintyy epävarmuutta, komissio voi antaa epävirallisia ohjeita SEUT 101 artiklan tulkintaa koskevista kysymyksistä pitäessään sitä tarkoituksenmukaisena ja ottaen huomioon komission ensisijaiset täytäntöönpanotehtävänsä.¹⁷¹

Komission ja EUT:n antamat ohjeet yrityksille mittaamaan tehokkuushyötyjä ja kuluttajien oikeudenmukaista osuutta kestävyys sopimuksista SEUT 101(3) artiklan mukaisesti ovat olleet toistaiseksi riittämättömiä. Tämän takia kansalliset kilpailuviranomaiset, erityisesti tämä on huomattavissa Alankomaiden ja Kreikan kilpailuviranomaisten aloitteissa julkaista ohjeita siitä, miten yritykset voivat mitata kestävyshyötyjä. Näissä ohjeissa vaikuttaa vahvasti talousmenetelmät, jotka ovat myös linjassa komission tiedonannon kanssa horisontaalisista suuntaviivoista.¹⁷² Taloustieteestä johdettuja teorioita ja menetelmiä käytetään EU:n kilpailulainsäädännön tulkinnassa ja soveltamisessa. Taloustieteelliset menetelmät eivät ole kuitenkaan riittäviä arvioitaessa kestävyys sopimuksia SEUT 101(3) artiklan mukaisesti.¹⁷³

Kilpailuoikeuden tavoitteet ohjaavat kilpailuviranomaisia ja tuomioistuimia käyttämään harkintavaltaansa tapauskohtaisesti, tällöin myös vastuullisuusnäkökohdat tulee huomioitua. Kilpailuoikeudellisten tavoitteiden tulkintaa ohjaa puolestaan ajankohtaiset yhteiskunnalliset tavoitteet ja arvot. Kuluttajien hyvinvointivaikutusten arviointiin ja kilpailuviranomaisten päätöksentekoon tulee sisällyttää ympäristövaikutukset, jotka ottavat huomioon menettelyjen sosiaaliset kustannukset sekä ulkoisvaikutukset.¹⁷⁴ Tehokkuuspuolustuksen tavoitteena on sallia sellaiset sopimukset ja menettelytavat, jotka ovat kilpailusääntöjen vastaisia, mutta

¹⁶⁹ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 556.

¹⁷⁰ Ibid, kohta 532.

¹⁷¹ Komission tiedonanto: Yksittäisissä asioissa ilmeneviin Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 ja 102 artiklaa koskeviin uusiin tai ratkaisemattomiin kysymyksiin liittyvistä epävirallisista oheista (ohjekirjeet) 2022, kohdat 3 ja 4.

¹⁷² Ks. ACM ja HCC, "Technical Report on Sustainability and Competition", 2021.

¹⁷³ Van der Zee 2024, s. 413.

¹⁷⁴ Huimala – Heurlin 2020 s. 509–510.

edistävät taloudellista tehokkuutta niin, että kuluttajatkin hyötyvät siitä.¹⁷⁵ Sen määrittämiseksi voidaanko kestävyysaloitteelle myöntää poikkeus, on ensin selvitettävä, missä määrin kestävyystavoitteisiin pyrkiminen voi tuottaa SEUT 101(3) artiklassa tarkoitettuja tehokkuusetuja.¹⁷⁶

Vuoden 2023 suuntaviivoissa käytettyä tehokkuushyötyjen käsitettä pidetään kuitenkin myönteisenä laajentumisena kahden viime vuosikymmenen aikana vallinneeseen käytäntöön, joka aikaisemmin perustui kapeampaan käsitykseen. Aikaisemmin kestävyystavoitteina ei otettu huomioon esimerkiksi eläinten hyvinvoinnin parantamista. Edelleen vallitsee kuitenkin kapea käsitys kriteeristä ”oikeudenmukainen osuus kuluttajille”, mikä tekee nopeasti lopun laajemmista kestävyysvaikutusten pohdinnoista. Tehokkuuspuolustuksen osalta keskustelun ydin muodostuu kysymyksestä: mitä tarkoittaa se, että kuluttajien on saatava oikeudenmukainen osuus syntyvistä hyödyistä?¹⁷⁷ Tähän kysymykseen komissio pyrkii vastaamaan vuoden 2023 suuntaviivoissa.

Kuluttajien on siis saatava kohtuullinen osuus hyödyistä. Tehokkuuspuolustuksen näkökulmasta kyse on siitä, riittääkö sopimuksen tuottamat kestävyshyödyt sellaisenaan, ilman yksittäiselle kuluttajalle kyseessä olevan tuotteen täysimääräistä korvausta, täyttämään SEUT 101(3) artiklan vaatimukset. Toisin sanoen, kuinka laajasti ”kuluttajille koituvaa hyötyä” on tulkittava, jotta voitaisiin ottaa huomioon muutkin hyödyt kuin vain tuotteen kuluttajalle koituvat hyödyt. Tämä kysymys on merkityksellinen silloin, kun kestävyshyödyt eivät ole laadullisia parannuksia, jotka hyödyttäisivät kyseisen tuotteen kuluttajia tai jos tällaisia laadullisia parannuksia kestävyden kannalta ei arvosteta riittävästi, esimerkiksi tiedon puutteen vuoksi.¹⁷⁸

Vuoden 2023 suuntaviivoissa Komissio yksilöi useita kestävään kehitykseen liittyviä YK:n Agenda 2030 -toimintaohjelman¹⁷⁹ tavoitteita, joihin EU on sitoutunut. Nämä tavoitteet tarjoavat vankan perustan tehokkuusetujen tunnistamiselle ja mittaamiselle. Ne vaihtelevat ilmastokriisiin puuttumisesta esimerkiksi kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisen kautta, luonnonvarojen käytön rajoittamisesta, ihmisoikeuksien kunnioittamisesta, joustavan

¹⁷⁵ Ibid, s. 513.

¹⁷⁶ Offergeld 2024, s. 90.

¹⁷⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 569.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Kestävän kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelma, jonka kaikki Yhdistyneiden kansakuntien jäsenvaltiot hyväksyivät vuonna 2015.

infrastruktuurin ja innovoinnin edistämisestä, ruokahävikin vähentämisestä, terveelliseen ja ravitsevaan ruokaan siirtymisen helpottamisesta eläinten hyvinvoinnin varmistamiseen.¹⁸⁰ Käytännössä nämä tavoitteet ovat muuttuneet tarkemmiksi kestävyystavoitteiksi, joita yhteistyösopimuksia tekevät yritykset voivat tavoitella.¹⁸¹

Kilpailijat voivat esimerkiksi sopia myyvänsä tuotteita, joissa käytetään ainoastaan puhtaampaa tuotanto- tai jakelutekniikkaa, hyödyntävänsä parempia tuotanto- ja jakeluolosuhteita, ottavansa käyttöön kestävämpiä infrastruktuureja tai toimitusketjuja ja soveltavansa laadukkaampia valmistusprosesseja. Yhteistyösopimuksilla voidaan myös pyrkiä välttämään toimitusketjun häiriöitä, lyhentämään kestävien tuotteiden markkinoille saattamiseen kuluva aikaa ja parantamaan kuluttajien valinnanvaraa. Koska näistä tavoitteista on sovittu maailmanlaajuisella tasolla, ne tarjoavat yksiselitteisen lähteen tehokkuuspuolustuksen tueksi.¹⁸² Monet yritysten väliset yhteistyömuodot kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi eivät todennäköisesti aiheuta kilpailuoikeudellisia ongelmia. Viime kädessä on pidettävä mielessä, että tällaiset sopimukset voivat tuottaa kestävyuden ja ympäristönsuojelun näkökulmasta tiettyjä mitattavissa olevia erityisiä etuja, jotka ovat tärkeämpiä kuin mahdolliset kilpailun rajoittamisesta aiheutuvat seuraukset.¹⁸³ Seuraavaksi käsitellään yksityiskohtaisemmin SEUT 101(3) artiklan tehokkuuspuolustuksen neljää edellytystä.

4.3.1 Tehokkuuskriteeri

Ensimmäisen tehokkuushyöty edellytyksen mukaan sopimuksen tulisi parantaa tavaroiden tuotantoa tai jakelua tai taloudellista kehitystä perustuen 101 artiklan 3 kohtaan. Komission lähestymistapa tätä ajatusta kohtaan on ollut epäselvä, paljon painoarvo on annettu sille, onko ympäristöhyödyt myös taloudellisia hyötyjä.¹⁸⁴ Keskeinen kysymys on siis se, voidaanko ympäristöhyötyjä pitää SEUT 101(3) artiklassa tarkoitettuina tehokkuushyötyinä.¹⁸⁵ Tehokkuushyötyjen määritelmällä on ratkaiseva merkitys, kuitenkin SEUT 101(3) artiklassa tarkoitetun ”tehokkuushyödyn” aineellisesta määritelmästä ei ole päästy yksimielisyyteen. Oikeuskäytännössä EU:n tuomioistuimien ei ole antanut nimenomaista määritelmää muuta kuin vaatimuksen, että sopimuksessa on oltava havaittavissa olevia objektiivisia etuja, jotka ovat

¹⁸⁰ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 517. (viit. United Nations, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development,)

¹⁸¹ Palomino – Guerrero 2022, s. 222.

¹⁸² Palomino – Guerrero 2022, s. 222.

¹⁸³ Singh – Sakle 2022, s.27.

¹⁸⁴ Kingston 2012, s. 266.

¹⁸⁵ Hjærtström 2024, s. 166.

luonteeltaan sellaisia, että ne kompensoivat niiden kilpailulle aiheuttamat haitat.¹⁸⁶ Lisäksi on huomioitava, että tehokkuushyöty käsitteen soveltamisala on kehittynyt ajan myötä. Komissio myöntää, että SEUT 101(3) artiklassa sallitaan monenlaisia kestävyshyötyjä.¹⁸⁷

Vuoden 2023 suuntaviivoissa 101 artiklan soveltamisessa on vahvistettu kantaa siitä, että sopimuksen tulee edistää objektiivisia tehokkuushyötyjä laajasti ymmärrettynä, jolloin ne kattavat tuotanto- ja jakelukustannusten vähenemisen lisäksi myös tuotevalikoiman ja -laadun paranemisen sekä näiden prosessien kehittymisen ja innovoinnin lisääntymisen. Tämä mahdollistaa kestävyshyötyjen huomioon ottamisen, jotka voivat liittyä tiettyjen ainesosien, teknologian tai tuotantoprosessien käytöstä.¹⁸⁸ Tehokkuushyödyt voivat näyttäytyä vähemmän saastuttavan tuotannon ja teknologian käyttämisenä, kestävyys sopimukset voivat tuottaa parempia olosuhteita tuotannossa ja jakelussa sekä kestävämpää infrastruktuuria ja laadukkaampia tuotteita. Lisäksi kestävyys sopimusten myötä toimitusketjujen katkokset vähenisivät, tuotteiden saaminen markkinoille nopeutuisi ja tuotevertailun helpottuminen mahdollistaisi kuluttajien tehdä tietoon perustuvia ostopäätöksiä.¹⁸⁹ Oikeuskäytännössä kestävä kehitys edistäviksi tehokkuushyödyiksi on katsottu muun muassa veden ja energian kulutuksen väheneminen, jätepäästöjä koskevien ohjelmien parantaminen, ilmansaasteiden väheneminen, raaka-aineiden ja muovijätteen käytön väheneminen sekä kemikaalien aiheuttamien terveys ja ympäristöriskien väheneminen.¹⁹⁰

Tehokkuusedut voidaan luokitella joko kustannuksiin perustuviksi, jolloin hinnat laskevat tai laadullisiksi, jolloin edut näyttäytyvät muun muassa parempina tuotteina tai suurempana valikoimana. Se, painotetaanko kustannusperusteisia vai laadullisia tehokkuushyötyjä, riippuu siitä, missä määrin ympäristövaikutukset näkyvät myönteisesti hinnassa. Kuitenkin laadulliset tehokkuushyödyt vaikuttavat soveltuvan paremmin laajempia kestävyystavoitteita huomioon ottaessa.¹⁹¹ Yksi merkittävimmistä ratkaisuista tehokkuuskriteerin vaikutuksesta on CECED-tapaus, jossa komissio kohtasi lähes kaikkien eurooppalaisten pesukoneiden tuottajien ja maahantuojien välisen sopimuksen, jonka tarkoituksena oli lopettaa vähemmän tehokkaiden

¹⁸⁶ *GlaxoSmithKline Services* EU: T: 2006:265, kohta 247 ja *Van den Bergh Foods Ltd* EU: T:2003:281, kohta 139.

¹⁸⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 557.

¹⁸⁸ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 557.

¹⁸⁹ *Ibid*, kohta 558.

¹⁹⁰ IV/34.252 – *Philips/Osram*, kohdat 25 ja 27; IV/33.640 – *Exxon/Shell*, kohdat 67 ja 68; IV.F.1/36.718 – CECED, kohta 15.

¹⁹¹ *Hjärtström 2024*, s. 167.

pesukoneiden tuotanto ja tuonti ja kehittää ympäristöystävällisempiä pesukoneita. Tapauksessa katsottiin, että sopimus voi edistää taloudellista ja teknistä kehitystä, koska vähentynyt sähkönkulutus johtaa epäsuorasti sähköntuotannon aiheuttaman ympäristön pilaantumisen vähenemiseen.¹⁹² Tutkimuksessa käydään tätä ratkaisua yksityiskohtaisemmin läpi myöhemmin jaksossa 5.2. Myös tapauksessa *Exxon/Shell* arvioitiin tehokkuushyötyjä. Ratkaisussa komissio hyväksyi kemikaaliyhtiöiden yhteisyrityksen perustuen muovijätteen määrän vähenemiseen ja etyleenin kuljettamiseen liittyvän ympäristöriskin pienentymiseen.¹⁹³ Vastaavasti ratkaisussa *Philips/Osram* komissio hyväksyi yhteisyrityksen sen mahdollistaessa käyttää tuotannossaan uusia, puhtaampia tuotantolaitoksia, jotka vähentäisivät ilmansaasteita.¹⁹⁴

Keskeinen asia tehokkuusetujen täyttymisen arvioinnissa on todisteiden esittäminen. Osapuolten tulee pystyä esittämään näyttöä väitettyjen tehokkuusetujen luonteesta, sopimuksen ja tehokkuusetujen välisestä yhteydestä, tehokkuusetujen todennäköisyydestä ja suuruudesta sekä siitä, milloin ne saavutetaan.¹⁹⁵ Tehokkuushyötyjen olemassaolo tulisi pystyä perustelemaan, ja niiden on oltava objektiivisia, konkreettisia ja todennettavissa.¹⁹⁶ Käytännön haasteet, joita komission lähestymistapa aiheuttaa sekä yrityksille, joiden on itse arvioitava käyttäytymistään, että kilpailuviranomaisille, tulevat esille, kun tarkastellaan sellaisia kestävyshyötyjä, kuten kestävämpi infrastruktuuri tai eläinten hyvinvointi, joille ei ole olemassa markkinahintaa. Tällaisten hyötyjen määrittämiseksi on käytettävä taloudellisia välineitä, esimerkiksi maksuhalukkuusanalyysia, päästöjen vähentämiskustannuksiin perustuvaa lähestymistapaa tai muuta epäsuoraa mittaustapaa. Näiden menetelmien soveltaminen on kuitenkin käytännössä haastavaa, ja tulosten tarkkuus on usein rajallinen ja vaihtelee huomattavasti käytetyn menetelmän mukaan.¹⁹⁷

¹⁹² Pezza 2020 s. 155, (viit. IV.F.1/36.718 – CECED).

¹⁹³ IV/33.640 – *Exxon/Shell*, kohta 71.

¹⁹⁴ IV/34.252 – *Philips/Osram*, kohta 27.

¹⁹⁵ Kingston 2012, s. 267.

¹⁹⁶ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 559.

¹⁹⁷ Von Kalben 2022, s. 11, Ks. esim. Chicken of Tomorrow -tapaus.

4.3.2 Kuluttajahyötykriteeri

SEUT 101(3) artiklassa edellytetään, että ”kohtuullinen osuus” hyödyistä jää kuluttajille.¹⁹⁸ Tämä on lähtökohta ja monissa tapauksissa merkityksellisiä ovat tehokkuusedut, jotka siirtyvät suoraan tai välillisesti kuluttajille lyhyellä tai keskipitkällä aikavälillä, näin on tulkittavissa komission ohjeista.¹⁹⁹ Euroopan komission SEUT 101(3) artiklan soveltamista koskevien vuoden 2004 suuntaviivojen mukaan ”kohtuullisen osuuden” käsite merkitsi sitä, että hyötyjen siirtämisellä on vähintäänkin korvattava kuluttajille SEUT 101(1) artiklassa tarkoitettu kilpailunrajoituksesta heille aiheutuneet todelliset tai todennäköiset kielteiset vaikutukset.²⁰⁰ Tämä edellytys on todettu myös EUT:n ratkaisussa *Asnef-Equifax*, jossa kyseisessä kohdassa arvioitiin SEUT 101(3) artiklan poikkeuksen soveltuvuutta. Perusteluista ilmenee, jotta edellytys, jonka mukaan kuluttajille on annettava kohtuullinen osuus hyödyistä täytyisi, ei lähtökohtaisesti ole välttämätöntä, että jokainen kuluttaja erikseen saa hyötyä sopimuksesta, päätöksestä tai yhdenmukaistetusta menettelytavasta. Kuluttajiin kohdistuvan kokonaisvaikutuksen on kuitenkin oltava myönteinen.²⁰¹ Komissio on tämän perusteella todennut, että kokonaisvaikutuksen kuluttajiin merkityksellisillä markkinoilla on oltava vähintään neutraali.²⁰²

Jos kuluttajat joutuvat sopimuksen jälkeen huonompaan asemaan, SEUT 101(3) artiklan toinen edellytys ei täyty. Oikeuskäytännössä on todettu ratkaisussa *Metro*, että kuluttajien ei edellytetä saavan kohtuullista osuutta jokaisesta havaitusta tehokkuushyödyistä. Riittää, että riittävän suuri osa hyödyistä siirretään eteenpäin sopimuksen mahdollisesti rajoittavien vaikutusten kompensoimiseksi, näin kuluttajat saavat kohtuullisen osuuden hyödyistä.²⁰³ Esimerkiksi jos kestävyys sopimus todennäköisesti johtaa hintojen nousuun, kuluttajat voivat saada täyden korvauksen laadun paranemisen tai muiden hyötyjen kautta.²⁰⁴ Vaikuttaa siltä, että kuluttajille aiheutuva haitta ymmärretään korkeampina hintoina, tuotannon ja valinnanvapauden vähenemisenä, tuotteiden laadun heikkenemisenä tai innovoinnin vähenemisenä. Kuluttajille

¹⁹⁸ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 569.

¹⁹⁹ Coates – Middelschulte 2019, s. 324 (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 591.)

²⁰⁰ Palomino – Guerrero 2022, s. 223. (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat perustamissopimuksen 81 artiklan 3 kohdan soveltamisesta 2004, kohta 85)

²⁰¹ C-238/05 - *Asnef-Equifax*, kohta 72.

²⁰² Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 569.

²⁰³ C-26-76 – *Metro*, kohta 48.

²⁰⁴ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 571; Palomino – Guerrero 2022, s. 223.

aiheutuva hyöty on taas päinvastainen, esimerkiksi alhaisemmat hinnat, suurempi tuotanto ja valinnanvapaus.²⁰⁵ Jossain tapauksissa perinpohjainen arviointi ei ole tarpeellinen, sillä kilpailuhaitta voi olla selvästi minimaalinen verrattuna kuluttajille merkityksellisillä markkinoilla koituihin hyötyihin. Vastakohtaisesti on myös tapauksia, joissa on ilmiselvää, että joko kestävyshyödyt eivät koidu kuluttajille merkityksellisillä markkinoilla tai ne eivät riitä korvaamaan kuluttajille aiheutuvaa haittaa. On myös tapauksia, joissa tätä tulee taas arvioida erittäin yksityiskohtaisesti.²⁰⁶ Tärkeää on kuitenkin ottaa huomioon myös sopimukset, jotka ovat hyödyllisiä yhteiskunnalle kokonaisuudessaan, mutta niiden yksittäisiä kuluttajavaikutuksia voi olla vaikea mitata. Vaikka sopimusten hyväksyttävyyden perustuu ensisijaisesti todistettuihin tehokkuus- tai ympäristöhyötyihin kuluttajien hyväksi, tulisi arvioinnissa ottaa huomioon myös laajemmin ymmärrettyjä ympäristöhyötyjä. Kilpailuviranomaisten tulisi pyrkiä huomioimaan nykyistä pidemmät aikataulut kestäväan kehitykseen liittyviä tehokkuusetuja arvioidessaan.²⁰⁷

Kestävyssopimuksia kuluttajien kannalta olisi mahdollista perustella ensinnäkin sen mukaan, että kestävyssopimukset voivat johtaa sellaisten kestävien tuotteiden tuotantoon ja tarjoamiseen, jotka ovat verrattavissa ei-kestävien tuotteiden kanssa. Tällaiset tuotteet voisivat edistää kilpailua, koska kuluttajien saatavilla olevien tuotteiden tarjonta lisääntyy ja kestävät tuotteet voivat aiheuttaa hintapaineita nykyisille heikkolaatuisille tuotteille. Toisekseen kestävyssopimuksien avulla voidaan asettaa vertailukohta tai standardi kestävien tuotteiden tarjoamiselle, jotka ovat laadukkaampia tai joilla on erilaisia ominaisuuksia verrattuna saatavilla oleviin tuotteisiin. Tämä voisi johtaa siihen, että markkinoilta poistettaisiin heikkolaatuisempia tai halpoja eli ei-kestäviä tuotteita, ja näin saataisiin aikaan positiivisia vaikutuksia ympäristön kannalta.²⁰⁸ Arvioinnin tekeminen siitä, saavatko kuluttajat kohtuullisen osuuden tehokkuushyödyistä edellyttää kustannus-hyötyanalyysin tekemistä ja kuluttajien maksuhalukkuuden arvioimista. Kuluttajien on ehkä helpompi arvioida kestävä tuotteen tai palvelun hyötyjä, jos sille asetetaan hintalappu, jonka perusteella kuluttajat pystyvät arvioimaan tuotteen ominaisuuksia ja myönteisiä vaikutuksia. Lisäksi kuluttajahyötyjä arvioidessa on otettava huomioon erikseen kestävyssopimukset, joista hyötyy vain kuluttajat ja sopimukset, jotka hyödyttävät koko yhteiskuntaa.²⁰⁹

²⁰⁵ Comba 2022, s. 191.

²⁰⁶ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 570.

²⁰⁷ IV.F.1/36.718 – *CECED*, kohta 56; Coates – Middelschulte 2019, s. 324.

²⁰⁸ Palomino – Guerrero 2022, s. 223.

²⁰⁹ *Ibid.*, s. 224.

Komissio erottelee toisistaan ”yksilölliset käyttöarvohyödyt, yksilölliset muut kuin käyttöarvohyödyt ja kollektiiviset hyödyt”, nämä kaikki eri muodot hyödyistä voivat täyttää edellytyksen, jonka mukaan kuluttajat saavat kohtuullisen osuuden hyödyistä, eivätkä näin ollen joudu huonompaan asemaan. Yksilöllinen käyttöarvo on yleisimmin havaittu hyöty. Se on yksittäisen kuluttajan kokemuksen arvo, joka muodostuu tuotteen paremmasta laadusta, suuremmasta valikoimasta tai alhaisemmasta hinnasta.²¹⁰ Yksilöllisistä käyttöarvohyödyistä puhutaan esimerkiksi silloin, kun muovi korvataan kulutuskestävämällä materiaalilla, mikä voi lisätä tietyissä tuotteissa kyseisten tuotteiden käyttöikä. Vastaavasti orgaanisia lannoitteita käyttäen kasvatetut vihannekset voivat maultaan ja terveellisyydeltään olla kuluttajien kannalta synteettisillä lannoitteilla tuotettuihin verrattuna parempina. Näissä esimerkeissä kuluttajat voivat nauttia paremmasta laadusta jo pelkästään tuotteen kuluttamisen kautta. Näitä laadullisia tehokkuushyötyjä saadaan aikaan kilpailua rajoittavilla sopimuksilla, ja ne voivat olla merkittävämpiä kuin hinnankorotuksista tai valinnanvaran vähenemisestä aiheutuvat haitat.²¹¹

Yksilölliset käyttöarvohyödyt voivat lisäksi tuottaa kuluttajien ulkopuolisia positiivisia vaikutuksia, ns. positiivisia ulkoisvaikutuksia. Yhteiskunta voi hyötyä positiivisista ulkoisvaikutuksista heti tai tulevaisuudessa, eivätkä ne olisi välttämättä mahdollisia ilman rajoitettavaa sopimusta. Positiiviset ulkoisvaikutukset esiintyvät silloin, kun negatiiviset ulkoisvaikutukset vähenevät, näitä ovat esimerkiksi saastuminen, maaperän eroosio jne.²¹² Sopimukset, jotka koskevat pakkausmateriaalien vähentämistä alentaa tuotanto- ja jakelukustannuksia ja näin ollen niillä on vaikutusta myös viime kädessä tuotteen hintaan. Tämä osoittaa, että samoilla sopimuksilla voi kuitenkin olla myös yksilöllisiä käyttöarvohyötyjä ja positiivisia ulkoisvaikutuksia, kielteisten ympäristövaikutusten vähenemisen kautta.²¹³

Kestävyyssopimuksista voi koitua kuluttajille suorien hyötyjen lisäksi kestävä kehityksen mukaisen tuotteen käytöstä myös välillisiä hyötyjä. Muusta kuin käyttöarvosta saatava hyöty on arvo, jonka kuluttajat merkityksellisillä markkinoilla antavat valintojensa vaikutuksille muihin. Tosin sanoen kuluttajat voivat arvostaa kestävämpää tuotetta, koska silloin heidän valinnoillaan on vähemmän muihin kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia.²¹⁴ Esimerkkinä muusta kuin käyttöarvosta komissio mainitsee kuluttajat, jotka eivät osta tiettyä siivoustuotetta sen vuoksi, että se puhdistaa paremmin, vaan siksi, että se on parempi ympäristön kannalta tai

²¹⁰ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 571.

²¹¹ Ibid, kohta 572.

²¹² Ibid, kohta 573.

²¹³ Ibid, kohta 574.

²¹⁴ Ibid, kohta 575.

autoilijat saattavat valita kalliimman polttoaineen vain sen takia, että se saastuttaa vähemmän.²¹⁵ Voidaan siis sanoa, että kuluttajat arvostavat tällöin yhteiskunnan tai tulevan sukupolven saamaa hyötyä.²¹⁶

Hankalimmat ja mahdollisesti kiistanalaisimmat hyödyt ovat kollektiiviset hyödyt. Komissio määrittelee ne hyödyiksi, jotka ylittävät yksittäisen kuluttajan vapaaehtoiset valinnat, ja jotka syntyvät riippumatta siitä, miten kuluttajat arvostavat tuotetta yksilöllisesti. Lisäksi hyödyt koituvat laajemmalle osalle yhteiskuntaa, eivätkä jää ainoastaan kuluttajille merkityksellisillä markkinoilla.²¹⁷ Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että huomioon on otettava luonnollisestikin kyseessä olevasta sopimuksesta saatavat edut merkityksellisten markkinoiden osalta, mutta sen lisäksi tarvittaessa kaikkien muiden markkinoiden kannalta, joihin kyseessä olevalla sopimuksella voi olla myönteisiä vaikutuksia, ja myös kaikkien sellaisten palveluiden kannalta, joiden laatu tai tehokkuus voi parantua sopimuksen johdosta.²¹⁸ Esimerkkinä voidaan mainita CECED -tapaus, jossa komissio totesi, että yhteiskunnalle koituvat ympäristötulokset antaisivat kuluttajille riittävän oikeudenmukaisen osuuden hyödyistä, vaikka yksittäisille koneiden ostajille ei koituisi mitään hyötyä.²¹⁹ Tämä oli hämmästyttävää, mutta erittäin tervetullut kanta komissiolta, että pidemmälle tähtäävät ympäristöhyödyt riittävät täyttämään 101 artiklan 3 kohdan mukaisen kriteerin.

Edellä mainittu kanta näyttää perustellulta, mutta otettaessa huomioon myöhempi EUT:n linjaus ratkaisussa *MasterCard, Inc.*, jossa EUT on edellyttänyt, että ”tapauksessa, jossa rajoittavia vaikutuksia on todettu ainoastaan yksillä kaksitahoisen järjestelmän markkinoista, pelkillä rajoittavasta toimenpiteestä sellaisilla erillisillä liitännäismarkkinoilla koituvilla eduilla, jotka myös liittyvät tähän järjestelmään, ei voida kompensoida tästä toimenpiteestä aiheutuvia haittoja, kun tästä toimenpiteestä johtuvista merkittävistä objektiivisista eduista merkityksellisillä markkinoilla ei ole mitään näyttöä, erityisesti, kun kuluttajat mainituilla markkinoilla eivät pääsääntöisesti ole samoja”.²²⁰ Tässä linjauksessa EUT edellyttää, että kilpailun rajoituksesta sekä kärsivien että hyötyvien kuluttajien on oltava ”pääasiallisesti

²¹⁵ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 576.

²¹⁶ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 577; Nowag 2022, s. 159.

²¹⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 582.

²¹⁸ T-86/95 – *Compagnie générale maritime*, EU: T:2002:50, kohta 343; T-111/08 – *MasterCard, Inc.*, EU: T:2012:260, kohta 228.

²¹⁹ IV.F.1/36.718 – CECED, kohta 56.

²²⁰ C-382/12 P, *MasterCard, Inc.*, EU:C:2014:2201, kohta 242.

samoja” hyötyjen kohdistuessa myös muualle kuin haittoja kärsiville markkinoille. Tapauksessa mainitut kaksitahoisen järjestelmän markkinat näyttävät muodostavan poikkeuksen aikaisempaan oikeuskäytäntöön nähden.

Komission on ymmärrettävästi noudatettava EUT:n tulkintoja, jotka toimivat ns. yleisenä pääsääntönä. Poikkeuksellisessa tapauksessa komissio on ottanut väljemmän kanan asiaan tapauksessa *Star Alliance*. Komissio päätti laajentaa SEUT 101(3) artiklan soveltamisesta annettujen suuntaviivojen tapauksen 43 alakohdassa esitettyä testiä ottamalla huomioon markkinoiden ulkopuoliset tehokkuusedut. On syytä huomauttaa, että komissio suhtautui varauksella tähän lähestymistapaan, ja se oli perusteltua vain kyseisen tapauksen tosiseikkojen perusteella. Komissio on tapauksen perusteluissaan todennut, että eri reiteillä (markkinoilla) matkustavien matkustajaryhmien (kuluttajien) välillä oli ”huomattavia yhtäläisyyksiä”.²²¹ Laajennetun testin mukaan komissio hyväksyy markkinoiden ulkopuoliset tehokkuusedut vain siltä osin kuin ne koituvat kyseisille merkityksellisillä markkinoilla toimivalle asiakasryhmälle. Arvioinnissa otetaan huomioon vain ne markkinoiden ulkopuoliset tehokkuusedut, jotka hyödyttävät kuluttajia, joille yhteistyö aiheuttaa myös vahinkoa. Tässä arvioinnissa ei siksi tasapainoteta yhdelle kuluttajaryhmälle aiheutunutta vahinkoa verrattuna toisen kuluttajaryhmän saamiin hyötyihin.²²²

Edellä mainittujen tapausten valossa näyttää siltä, että ohjeistukset kaipaavat ajantasaistamista. Komission vuoden 2023 suuntaviivat ovat olleet erittäin tervetulleet arvioinnin selkeyttämisen kannalta. Kollektiiviset hyödyt voidaan siis ottaa huomioon vain, jos tietyt edellytykset täyttyvät, joilla varmistetaan, että merkityksellisten markkinoiden kuluttajat hyötyvät, eivätkä lopulta joudu huonompaan asemaan. Komission mukaan tällaiset hyödyt ja hyödynsaajat on kuvattava selkeästi ja hyödyn toteutumisesta tai todennäköisestä toteutumisesta on esitettävä näyttöä. On myös osoitettava, että edunsaajat ja merkityksellisten markkinoiden kuluttajat ovat olennaisesti päällekkäisiä ja että kaikki merkityksellisten markkinoiden ulkopuolella tapahtuvat hyödyt koituvat edelleen merkityksellisten markkinoiden kuluttajien hyväksi.²²³ Esimerkkinä komissio mainitsee, että vaikka autoilijat, joihin vaikutukset kohdistuvat, voivat hyötyä osana yhteiskuntaa päästöjen vähenemisestä, ulkomailla tuotettujen, paikallisia vesistöjä vähemmän saastuttavien vaatteiden ostajat eivät ole olennaisesti päällekkäisiä edunsaajien kanssa.²²⁴

²²¹ AT.39395 – Continental/United/Lufthansa/Air Canada, kohdat 43 ja 58.

²²² Ibid, kohta 61.

²²³ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 587; Ks. Nowag 2022, s. 159–160.

²²⁴ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 585.

Lisäksi on aiheellista tarkastella markkinoiden todennäköistä kehitystä kestävien tuotteiden käyttöönoton jälkeen, jolloin voidaan arvioida lisääntyneen tuotetarjonnan vaikutus laatuun ja hintoihin. Kuten jäljempänä kohdassa ”Kilpailua ei poisteta” selitetään, vaikka useat kilpailijat sopisivat korvaavansa asteittain noin 60 prosenttia markkinoiden kokonaistarjonnasta kestäville tuotteilla, on todennäköistä, että markkinat kehittyisivät kohti eräänlaista segmentoitumista, jossa hintaherkät ja kestävydestä piittaamattomat kuluttajat voisivat edelleen ostaa muita kuin kestäviä eli halpoja tuotteita. Tällä tavoin kestävydestä kiinnostuneet kuluttajat voisivat saada oikeudenmukaisen osuuden yhteistyösopimuksella tavoitelluista tehokkuuseduista, kun taas hintaherkät ja kestävydestä piittaamattomat kuluttajat, jotka eivät saa tällaista oikeudenmukaista osuutta, eivät myöskään joutuisi kantamaan siitä aiheutuvia kustannuksia.²²⁵ Jos ei löydy halukkuutta maksaa kestävimmistä tuotteista, on edessä kompastuskivi. Alankomaiden suuntaviivaluonnoksessa on ehdotettu, että ”ympäristöhinnat” voitaisiin perustella siten, että kuluttajille aiheutuva hinnannousu kompensoituu yhteiskunnalle aiheutuvien kustannusten vähenemisenä. Tässä lähestymistavassa on kuitenkin ongelmia.²²⁶

4.3.3 Välttämättömyyskriteeri

SEUT 101(3) artiklan kolmannessa edellytyksessä edellytetään, että kilpailu rajoittavien sopimusten on oltava välttämättömiä kyseisellä sopimuksella aikaansaatuun tehokkuus- ja saavuttamiseksi. Välttämättömyys kriteeriin kuuluu kaksi ehtoa, sillä sekä kilpailua rajoittavan sopimuksen että sopimuksesta seuraavan kilpailunrajoituksen on oltava kohtuudella välttämätön määriteltyjen tehokkuus- ja saavuttamiseksi. Komission ohjeistuksen mukaan tätä edellytystä sovellettaessa ratkaisevaa on se, mahdollistavatko kilpailua rajoittava sopimus, ja siitä johtuvat kilpailunrajoitukset kyseisen toiminnan harjoittamisen tehokkaammin kuin mitä se todennäköisesti olisi ollut ilman sopimusta tai rajoitusta.²²⁷ Kysymys on siis siitä, että saavutetaanko sopimuksen tai rajoituksen voimassa ollessa enemmän tehokkuus- ja saavuttamiseksi kuin ilman sopimusta tai rajoitusta.²²⁸ Komission mukaan välttämättömyyskriteeriä olisi tarkoituksenmukaista käsitellä ennen kuluttajajhytykriteeriä, sillä kuluttajien kohtuullista

²²⁵ Palomino – Guerrero 2022, s. 224–225.

²²⁶ Costa-Cabral 2021, s. 6. (viit. ACM, Second draft version: Guidelines on Sustainability Agreements, 2021.)

²²⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 561.

²²⁸ Palomino – Guerrero 2022, s. 225.

osuutta koskevassa analyysissä ei tulisi ottaa huomioon sellaisten rajoitusten vaikutuksia, jotka eivät täytä välttämättömyyskriteeriä ja näin ollen kielletään jo SEUT 101(1) artiklassa.²²⁹

Kestävempien, mutta kalliimpien tuotteiden saamista markkinoilla hankaloittaa ennakkoluuloisten kuluttajien ryhmä. Kuluttajien päätöksentekoon vaikuttavat erityisesti ennakkoluulot ja hintapainotteisuus. Vaikka kestävä tuote osoittautuisi paremmaksi vastineeksi rahalle, kuin ei-kestävä tuote, yritysten strategia kestävä, mutta kalliimman tuotteen käyttöönotosta voi vaarantua näiden ennakkoluuloisten kuluttajien vuoksi. Kuluttajien nykyisten vääristymien voittamiseksi ja kestävien tuotteiden kulutuksen pitkän aikavälin hyötyjen edistämiseksi yritykset voisivat kehittää markkinointistrategioita, joissa keskitytään hinnan sijasta laadun mainontaan. Kyseisenlainen markkinointi voi kuitenkin tulla kalliiksi pienemmille yrityksille, eikä se takaa sitä, että kaikki kohderyhmään kuuluvat kuluttajat omaksuisivat mainonnastakaan huolimatta kestävämmän tuotteen.²³⁰

Yksi harvoista keinoista, joilla tietyn alan yritykset voivat tuoda kestävä tuoteensa markkinoille, on se, että ne sitoutuvat yhdessä tuottamaan ja myymään markkinoilla merkittävän osan tuotannostaan, jolloin tuotetarjonnan keskimääräisen laadun muuttuminen siirtää huomion hinnasta laatuun.²³¹ Yhteenvedona *Palomino – Guerrero* toteaa, että kestävien (kalliiden) tuotteiden menestyksessä käyttöönotto voi edellyttää kilpailijoiden yhteistyötä, jotta ne sitoutuisivat kestävä tuotteen lanseeraamiseen ja vähimmäismäärän tuotantoon tietyn ajanjakson ajan. Hintatietoisuuden vaikutukset ovat vähäisemmät, kun hinnankorotuksen, joka takaa kestävämmät tuotteet, ottavat käyttöön toimittajat, jotka edustavat suurempaa osuutta hyllytilasta esim. 60 prosenttia eikä vain 20 prosenttia. Toisin sanoen kuluttajat hyväksyvät todennäköisemmin hinnankorotuksen, joka johtuu sitoutumisesta kestävien tuotteiden tuotantoon ja myyntiin, jos se on lähempänä sitä, mitä pidetään ”normaalina hintana”. Tämä tarkoittaa, että yhteistyö on sopiva perusta kestävä kehityksen mukaisten tuotteiden kulutuksen lisäämiseen tähtäävälle tavoitteelle.²³²

Välttämättömyysehdolla on kaksi ulottuvuutta, absoluuttinen eli ehdoton välttämättömyys ja suhteellinen välttämättömyys. Se, onko yhteistyö ylipäänsä välttämätöntä ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi, on kysymys ehdottomasta välttämättömyydestä.

²²⁹ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 560.

²³⁰ *Palomino – Guerrero* 2022, s. 225.

²³¹ *Ibid*, s. 226.

²³² *Ibid*, s. 227.

Kysyttäessä, tarvitaanko kaikkia sopimuksen määräyksiä tai kaikkia sopimuspuolia on kysymys sopimuksen suhteellisesta välttämättömyydestä. Ehdottoman välttämättömyyden osalta todettakoon, että on olosuhteita, joissa kilpailijoiden välinen yhteistyö on tarpeen, ja joissa se ei ole tarpeen. Yhteistyötä ei tarvita, jos maksuhalukkuus kestävästä tuotteesta on riittävän suuri kattamaan yksittäisten yritysten lisäkustannukset. On kuitenkin tilanteita, joissa yksipuoliset kestävyysaloitteet eivät lähde liikkeelle, vaan tarvitaan yhteistyötä. Kestävien tuotteiden käyttöönottoon voi liittyä kustannuksia, jotka liittyvät ensimmäisenä markkinoille tulon. Tilanteessa, jossa yksittäisen yrityksen kestävä kehityksen mukaisen tuotteen kysyntä ei riitä kattamaan näitä kustannuksia, yhteistyöllä, jonka tarkoituksena on jakaa kustannukset useamman yrityksen kesken, voidaan osoittaa, että sopimus on ehdottoman välttämätön. Yhteistyön ollessa ehdottoman välttämätöntä kestävyysparantamiseksi, selvitetään suhteellinen välttämättömyys eli ovatko kaikki sopimuksen rajoitukset välttämättömiä. Esimerkiksi yhteistyösopimuksella tavoiteltaessa kustannusten jakamista, ei hinnanrajoituksia ole välttämätöntä sisällyttää sopimukseen.²³³

Kilpailunrajoitusten tulee siis olla välttämättömiä sopimuksen hyötyjen saavuttamiseksi, jotta edellytys välttämättömyydestä toteutuisi. Kunkin yrityksen tulee itse päättää, miten se saavuttaa kestävyysyödyt. Kuluttajien arvostaessa kestävyyttä, markkinat palkitsevat hyvät päätökset ja rankaisevat huonoista päätöksistä kestävyysyödyt osalta. Yhteistyösopimukset eivät ole välttämättömiä tällaisissa tilanteissa, joissa kestävä kehityksen mukaisille tuotteille on kysyntää. Yhteistyö saattaa olla välttämätöntä kuitenkin silloin, kun kestävyystavoitteet halutaan saavuttaa kustannustehokkaammin ja nopeammin.²³⁴ Suuntaviivojen mukaan kestävyysopimus on välttämätön esimerkiksi silloin, kun osapuolet pystyvät osoittamaan, että kuluttajien on merkityksellisillä markkinoilla vaikeaa esimerkiksi itse tuotetta tai sen käytön seurauksia koskevien riittävien tietojen puuttumisen vuoksi arvioida objektiivisesti, tulevatko kestävyysopimuksesta heille koituvat hyödyt olemaan suuremmat kuin sopimuksesta heille aiheutuva haitta, minkä vuoksi he yliarvioivat välittömien kielteisten vaikutuksen suuruuden.²³⁵ Yksinkertaistettuna välttämättömyysedellytyksellä minimoidaan kilpailunvastainen haitta, jotta voidaan maksimoida tehokkuushyödyt.²³⁶

²³³ Van Dijk 2021, s. 66–67 ja Loozen 2024, s. 76.

²³⁴ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 562.

²³⁵ Ibid, kohta 563.

²³⁶ Loozen 2024, s. 89.

4.3.4 Kilpailun säilyvyyskriteeri

Lisäksi SEUT 101(3) artiklassa neljäntenä edellytetään, että yritysten sopimukset eivät saa poistaa kilpailua merkittävältä osalta kyseistä tuotetta tai palvelua. Toisin sanoen poikkeus voidaan myöntää vain, jos on varmistettu, että vaikutusalaan kuuluvilla markkinoilla säilyy tehokas kilpailu. Ehto kuvastaa sitä, että komissio pitää kilpailua ensisijaisena kilpailua mahdollisesti edistäviin tehokkuushyötyihin nähden, joita kilpailua rajoittavista sopimuksista voi seurata. Tämä johtuu siitä, että yritysten välinen kilpailu on olennainen taloudellisen tehokkuuden kannalta.²³⁷ Poikkeus voidaan myöntää kuitenkin tilanteessa, jossa kilpailu poistuu vain rajoitetutuksi ajaksi niin, että sillä ei ole vaikutusta kilpailun jatkumiseen tämän tietyn ajanjakson päätyttyä. Komissio antaa esimerkkinä tällaisesta tilanteesta kilpailijoiden välisen sopimuksen, jossa kilpailijat sopivat tilapäisesti, että he eivät tuota vähemmän kestävää tuotevaihtoehtoa helpottaakseen uuden, kestävämmän tuotevaihtoehdon tuomista markkinoille luomalla kuluttajien tietoisuutta uuden tuotteen erityisominaisuuksista. Tällainen sopimus täyttää yleisesti ottaen 101 artiklan 3 kohdan viimeisen edellytyksen.²³⁸

Arviointi on tehtävä niiden markkinoiden olosuhteissa, joilla kestävyystoimenpiteitä suoritettaisiin. Kilpailijoiden välinen yhteistyö voisi ulottua vain siihen osaan markkinoilla, johon kestävyys sitoumus vaikuttaa. Kaikkien muiden kilpailuun vaikuttavien tekijöiden, kuten hintojen ja tuotteiden laadun tulisi pysyä avoimina. Kestävän kehityksen aloitteet voisi suunnitella esimerkiksi siten, että ne mahdollistaisivat vapaan ja syrjimättömän pääsyn taatakseen avoimen ja oikeudenmukaisen ympäristön, jolloin sopimuksen ulkopuoliset osapuolet voi aina tarjota tuotteitaan ilman kestävän kehityksen tuomia lisäkustannuksia.²³⁹ Komissio ei kuitenkaan sulje pois kaikkien toimijoiden välisiä sopimuksia, sillä kestävän kehityksen aloitteiden kannalta on tärkeää, että jossain tapauksissa kaikkien asianomaisten yritysten tulisi osallistua niihin, jolloin suurin hyöty saavutettaisiin. Toisissa tapauksissa taas kaikkien osallistuminen ei ole välttämätöntä eikä edes kannattavaa.²⁴⁰ Ei ole tarpeen käsitellä tätä kriteeriä tarkemmin tässä tutkielmassa, sillä käytännössä se ei koskaan ole este SEUT 101(3) artiklan soveltamiselle.²⁴¹

²³⁷ Palomino – Guerrero 2022, s. 227.

²³⁸ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohta 596.

²³⁹ Coates – Middelschulte 2019, s. 325.

²⁴⁰ Offergeld 2024, s. 95.

²⁴¹ Holmes 2020, s. 882.

5 Kestävyyshaasteiden ratkaiseminen nyt ja tulevaisuudessa

5.1 Miten kestävyysshaasteita voidaan ratkaista?

Kilpailulainsäädännön viherryttämisen kohdataan kysymyksiä, jotka liittyvät muihin kuin hintaparametreihin. Jos kestäväan kehitykseen tähtäävä sopimus luo myönteisiä ulkoisvaikutuksia ympäristöön, mutta johtaa ehkä korkeampaan rahalliseen hintaan, herää kysymys, voidaanko kilpailuoikeudessa ottaa huomioon tällainen kompromissi kuluttajien hyvinvoinnin kustannuksella, ja miten se voidaan ottaa huomioon. On myös kysyttävä, missä määrin yritysten yhteistyöstä aiheutuvat kielteiset ulkoisvaikutukset voidaan ottaa huomioon kuluttajien hyvinvoinnin näkökulmasta. Ympäristöön liittyviä ulkoisvaikutuksia on vaikea arvioida kilpailuoikeudessa.²⁴² Lisäksi on tärkeää tarkastella markkinoita, jotka tuottavat tulevaisuudessa merkittäviä ympäristöhyötyjä. Kilpailuviranomaisilla on olemassa työkaluja pitkänaikavälin hyötyjen huomioon ottamiseen, mutta niille annetaan toistaiseksi vähemmän painoarvoa.

On kiistatonta, että kestävyyssovimusten käyttöönotolla on myönteisiä vaikutuksia kuluttajille ja yhteiskunnalle kokonaisuudessa. EU ja kansainvälinen yhteistyö tukevat kestävyystavoitteita, mutta kuluttajien ennakkoluulot voivat kuitenkin estää kestävämpien liiketoimintakäytäntöjen ja kestävämpien tuotteiden tuotannon käynnistämisen ja käyttöönoton. Euroopan komissio on vahvistanut kannan siitä, että kuluttajien ennakkoluulot on otettava asianmukaisesti huomioon taloudellista analyysiä tehtäessä ja se on suoritettava kaikissa yhteistyösopimuksia koskevissa tutkimuksissa. Euroopan komission tiedonanto kestävästä kehityksestä koskevista suuntaviivoista oli erittäin tervetullut, sillä yritykset haluavat osallistua EU:n vihreän ohjelman tavoitteiden saavuttamiseen ilman pelkoa siitä, että ne rikkovat EU:n kilpailusääntöjä.²⁴³

Kuten olemme nähneet, sen ymmärtämisellä, miten tietyt ennakkoluulot vaikuttavat kuluttajien käyttäytymiseen, on merkittävä rooli edellä käsiteltyjen SEUT 101(3) artiklan neljän keskeisen oikeudellisen kriteerin täyttämisenä, jotka on täytettävä, jotta kestäväan kehityksen yhteistyösopimukset voidaan katsoa EU:n kilpailusääntöjen mukaisiksi.²⁴⁴ Alankomaiden kilpailuviranomaisten laatimasta luonnoksesta kestävyyssovimuksia koskeviksi

²⁴² Majcher ja Robertson, 2022 s.

²⁴³ Palomino – Guerrero 2022, s. 229.

²⁴⁴ Ibid.

suuntaviivoiksi, jonka lähtökohtana on komission ohjeet, käy ilmi seuraavanlainen huomio. Oikeuskäytännössä vahvistetut kilpailusäännöt ovat riittävän joustavat, jotta niihin voidaan sisällyttää kestävän kehityksen mukainen yhteistyö, vihreän kehityksen ohjelman tavoitteet mukaan luettuina, mutta ne ovat jääneet liian paljon kuluttajien hyvinvointiin ja taloudellisiin laskelmiin perustuvan täytäntöönpanokäytännön jalkoihin.²⁴⁵

Hjärströmin mukaan ympäristön ulkoisvaikutusten huomioon ottaminen voidaan sisällyttää SEUT 101(3) artiklassa säädetyn tehokkuuspuolustuksen soveltamisalaan. Alun perin siirtyminen ”hyödyistä”, ”objektiivisiin taloudellisiin tehokkuusetiuihin” uudenaikaistamisprosessin aikana on saattanut merkitä siirtymistä kapeampaan lähestymistapaan, joka on poikennut kattavasta lähestymistavasta, jossa otetaan huomioon muutkin tavoitteet kuin pelkkä kilpailun edistäminen. Viimeaikainen kehitys kuitenkin osoittaa, että tällainen päätelmä ei välttämättä pidä paikkaansa. ”Kollektiivisten hyötyjen” sisällyttämisellä vuoden 2023 suuntaviivoihin pyritään sisällyttämään sopimuksista johtuvat yhteiskunnalliset vaikutukset taloudellisempaan lähestymistapaan. Tämä terminologia, toisin kuin käsite ”markkinoiden ulkopuoliset tehokkuushyödyt”, kuvaa tarkemmin myönteisiä ulkoisia ympäristövaikutuksia. Lisäksi ympäristön ulkoisvaikutusten huomioon ottaminen 101 artiklan 3 kohdan nojalla ei ole uusi käsite, ja oikeuskäytännön mukaan se kuuluu komission toimivaltaan. Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna ympäristöhyödyt voivat tuottaa tehokkuutta, joten ne voidaan sisällyttää SEUT 101(3) artiklan mukaiseen tehokkuusarviointiin.²⁴⁶

Jotta kilpailulainsäädännössä voitaisiin tehokkaasti käsitellä kestävyteen liittyviä huolenaiheita, on ensiarvoisen tärkeää sisällyttää kestävyshyödyt tehokkuusarviointiin. Toiseksi kilpailulainsäädännön rajoitukset, erityisesti analyysin rajoittaminen merkityksellisiin markkinoihin ja kuluttajien merkittävä asema näillä markkinoilla, aiheuttavat käytännön haasteita arvioitaessa kollektiivisia hyötyjä, kuten epäonnistuneita kestävyysvaikutuksia. Komissio myöntää, että kollektiiviset hyödyt ovat riippumattomia kuluttajien yksilöllisestä arvostuksesta ja edistävät siten yleistä yhteiskunnallista hyvinvointia, johon myös merkityksellisten markkinoiden kuluttajat kuuluvat. Toisaalta täyttääkseen oikeudenmukaisen osuuden kriteerin, näiden yhteisten etujen on korvattava merkityksellisten markkinoiden kuluttajille aiheutunut vahinko. Näin ollen merkityksellisillä markkinoilla toimivien kuluttajien

²⁴⁵ Costa-Cabral 2021, s. 5; (viit. ACM, Second draft version: Guidelines on Sustainability Agreements, 2021)

²⁴⁶ Hjärström 2024, s. 173.

ja kollektiivisten hyötyjen edunsaajien on oltava olennaisesti päällekkäisiä.²⁴⁷ Kuten edellä on todettu, komissio on selvästi tietoinen näistä luontaisista rajoituksista, ja havaittu epäselvyys johtuu ainakin osittain siitä, että suuntaviivoja laadittaessa on tietoisesti pyritty joustavuuteen. Joustavuuden suosiminen vaikuttaa kuitenkin kielteisesti puitteiden varmuuteen ja ennustettavuuteen, mikä viime kädessä heikentää niiden tehokkuutta. Etenkin on edelleen epävarmaa, miten voidaan asianmukaisesti osoittaa, että yhteiset hyödyt ovat riittävän merkittäviä, jotta ne voidaan korvata kuluttajille merkityksellisillä markkinoilla.²⁴⁸

Komissio on kuitenkin todennut, että yhteiskunnallisesti merkittävät hyödyt voidaan ottaa huomioon, silloin kun hyödyt kohdistuvat riittävästi myös vahinkoa kärsineelle kuluttajienryhmälle. Esimerkiksi sopimuksen johtaessa saasteiden vähenemiseen yhteiskunnan eduksi, ja olettaessa, että hyödyt ovat merkittäviä, kohtuullinen osuus niistä voidaan jakaa vahinkoa kärsineille kuluttajille - jotka ovat osa yhteiskuntaa - ja korvata heille aiheutunut vahinko täysimääräisesti.²⁴⁹ Tällä komissio on luultavimmin halunnut selkeyttää ohjeistusta siitä, että hyötyjen levittäytyminen laajoille markkinoille ei ole este SEUT 101(3) artiklan soveltamiselle kunhan rajoituksista kärsivien kuluttajien ja hyötyjä saavien kuluttajien ryhmässä on jonkin verran päällekkäisyyttä. Mainittakoon tässä yhteydessä vielä CECED-päätös, jossa komissio nimenomaisesti myönsi ottavansa huomioon sopimuksen kollektiiviset hyödyt, jolloin yhteiskunnan ympäristövaikutukset antaisivat kuluttajille riittävän osuuden hyödyistä, vaikka yksittäiset kuluttajat eivät saisi konkreettista hyötyä.²⁵⁰

Kaiken kaikkiaan kollektiivisten hyötyjen merkityksen tunnustaminen on askel oikeaan suuntaan niille, jotka kannattavat EU:n kilpailulainsäädäntöä kestävyyssovimusten edistämiseksi. EU:n kilpailulainsäädännön markkinakeskeinen luonne yhdessä oikeudenmukaisen osuuden kriteerin kanssa aiheuttaa kuitenkin merkittäviä esteitä, jotka voivat osoittautua käytännössä ylitsepääsemättömiksi. Hjärtsröm on sitä mieltä, että vain lisäohjeistuksen avulla voidaan tarkasti selvittää, millaisia mahdollisuuksia kilpailulainsäädäntö tarjoaa kestävä kehityksen puutteiden tehokkaaseen korjaamiseen.²⁵¹

Perussopimusten ympäristötavoitteiden ja kestävä kehityksen tarkoituksen valossa voisi olla hyödyllistä ottaa huomioon myös yhteiskuntapoliittiset tavoitteet. Esimerkkinä *Wouters-*

²⁴⁷ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023, kohdat 582 ja 584.

²⁴⁸ Hjärtsröm 2024, s. 174.

²⁴⁹ Competition policy briefNO 1/2021, s.6.

²⁵⁰ Holmes 2020, 375; IV.F.1/36.718 – CECED, kohdat 52 ja 56.

²⁵¹ Hjärtsröm 2024, s. 174-175.

ratkaisu, jossa EUT arvioi Alankomaiden asianajajayhteisön sääntöjä, jotka kielsivät asianajajien ja konsulttien ammatillisen yhteistyön.²⁵² Ratkaisussa EUT katsoi, että koordinointi ei rajoittanut kilpailua, koska kiellosta välttämättä aiheutuvista kilpailua rajoittavista vaikutuksista huolimatta määräykset olivat välttämättömiä asianajajan ammatin asianmukaisen harjoittamisen kannalta.²⁵³ Ratkaisu muistuttaa oikeuskäytäntöön perustuvaa rule of reason -doktriinin mukaista ilmentymää, jonka nojalla on mahdollisuus yleiseen etuun vedoten jättää puuttumatta sisämarkkinoilla vähämerkityksellisiin kilpailunrajoituksiin tilanteissa, joissa se on välttämätöntä kyseisen edun turvaamiseksi.²⁵⁴

Wouters-ratkaisun myötä muodostui tätä muistuttava ns. Wouters-doktriini. *Holmes* uskoo, että mikään ei sinänsä estäisi tuomioistuimia käyttämästä tätä lähestymistapaa kestävyyssojimuksiin. Tämä voisi olla myös mahdollisuus, jota voitaisiin hyödyntää kilpailulainsäädännössä torjumaan ilmastonmuutosta. Holmes kuitenkin muistuttaa, että todellisuudessa suhtautuminen tällaisiin arvopohjaisiin kysymyksiin vaikuttaa se, miten kulloinkin poliittisesti suhtaudutaan esimerkiksi ympäristö-, kestävyys- ja ilmastokysymyksiin. Se on myös omiaan vaikuttamaan siihen, miten tuomioistuin suhtautuu kyseiseen yleisen edun mukaiseen kysymykseen.²⁵⁵ Lisäksi komissio on itse harkinnut asetuksen 1/2003 10 artiklan mukaisesti yleisen edun niin vaatiessa päätösten tekemistä, joissa todetaan, että kilpailusääntöjä ei sovelleta kestävyysaloitteisiin.²⁵⁶ Mikäli kyseisenlainen menettely hyväksyttäisiin kestävyyssojimusten osalta, tulisi se varmasti olemaan erittäin poikkeuksellinen yleistä etua puolustava ratkaisu. Huomioidessa tämänhetkinen huolestuttava tilanne ilmastonmuutoksen osalta, menettelyn soveltamisen harkitseminen voisi olla suotavaa.

5.2 Kestävyyssojimusten arviointia

EU tasolla on vain muutama kilpailuoikeudellinen tapaus, joissa on arvioitu kestävyyssojimen liittyvien sojimuksien kannattavuutta. EU:ssa ja Alankomaissa ratkaistujen tapauksien päätösten lähestymistapa viittaa siihen, että arvioitaessa yhteistyössojimuksia, joiden lähtökohtana on kestävyyssojimeiden saavuttaminen, on kaikkea muuta kuin yksimielinen.²⁵⁷ Tämä ilmenee seuraavista kahdesta merkityksellisestä tapauksesta koskien kestävyyssojimuksia.

²⁵² Asianajajien ammatinharjoittamisen turvaamista koskeva ratkaisu:C-309/99, Wouters, EU:C:2002:98.

²⁵³ Ibid, kohta 110.

²⁵⁴ Raitio – Tuominen 2020, s. 382; Loozen 2019, s. 1288.

²⁵⁵ Holmes 2020, s. 370–371.

²⁵⁶ Competition policy brief No 1/2021, s. 6.

²⁵⁷ Palomino – Guerrero 2022, s. 214.

Ensimmäinen tapaus on jo edellä tullut useaan otteeseen esille, ratkaisussa Euroopan komissio hyväksyi vuonna 2000 EU:n kilpailulainsäädännön nojalla arvioidun kestävyyssopimuksen pesukoneiden energiatehokkuuden parantamiseksi. Tämä on yksi varhaisimmista tapauksista kilpailulainsäädännössä, mikä liittyy kestävyyssopimuksiin.

Kyseessä on CECED-yhdistyksen²⁵⁸ (Conseil Européen de la Construction d'appareils Domestiques eli Euroopan kotitalouslaitteiden valmistajien komitea) välinen sopimus, joka kattoi 95 prosenttia kaikesta myynnistä ja sopimuksen mukaan lopetettaisiin vähiten energiatehokkaiden pesukoneiden myynti ja tuonti EU:hun. Sopimuksen tarkoituksena oli vähentää kotitalouksien pesukoneiden energiankulutusta ja vähentää sähköntuotannon saastepäästöjä.²⁵⁹ Vähemmän energiaa säästävien pyykinpesukoneiden kaiken tuotannon ja tuonnin lopettaminen EU:hun johti pesukoneiden kokonaishinnan nousuun, joka oli perusteltua paitsi yksittäisten kuluttajien säästöillä energiakustannusten alenemisen kautta myös ottamalla huomioon, että sopimus tuottaisi yhteisiä ympäristöhyötyjä pienempien hiilidioksidipäästöjen kautta.²⁶⁰ CECED-tapauksessa komissio arvioi pesukoneiden käyttäjille koituvia yksittäisiä taloudellisia hyötyjä, mutta analysoi myös koko yhteiskunnalle koituvia kollektiivisiä hyötyjä. Päätöksen päätelmän mukaan asianomaisten pesukoneiden käyttäjien markkinat saivat täyden korvauksen.²⁶¹

Toinen tapaus on EU:n kilpailusääntöjen soveltamisesta kestävyyssopimuksiin ”Chicken of Tomorrow” -tapaus²⁶². Tämä tapaus on paljon puhuttu ja nousee esiin monessa kirjoituksessa. Tapaus perustuu siihen, että Alankomaissa supermarketit, siipikarjan kasvattajat ja broilerinlihan jalostajat tekivät vuonna 2010 useita järjestelyjä, joiden tavoitteena oli kasvattaa, ja myydä kanaa eläinten hyvinvointia edistävässä olosuhteissa. Yhteistyösopimuksesta aiheutuvat seuraukset olivat, että kanoja kasvatettiin vähemmän ja broilerinlihasta valmistetut tuotteet olivat kalliimpia kuin muut kanatuotteet. Sopimus koski kaikkia markkinoita ja esti heikkolaatuisempien ja halvempien, mutta laillisesti tuotettujen kanapohjaisten tuotteiden

²⁵⁸ Ks. asia IV.F.1/36.718 – CECED. CECED on vuonna 1959 Belgian lainsäädännön mukaisesti perustettu liitto, jonka toimipaikka on Brysselissä. Siihen kuuluu kodinkonevalmistajia ja kansallisia toimialayhdistyksiä. CECED:n jäseniin kuuluu tuottajia, jotka valmistavat ja myyvät laajaa kodinkonevalikoimaa eri tuotemerkeillä eri jäsenvaltioissa. Sopimuspuolina on kansallisia toimialayhdistyksiä ja valmistajia, jotka ovat sopimuspuolia joko suoraan taikka kansallisen yhdistyksen jäsenyyden kautta. Seuraavat valmistajat ovat suoraan sopimuspuolina: Atag Kitchen Group BV, Bosch Siemens Hausgeräte GmbH, Brandt SA, Candy Elettrodomestici Srl, Electrolux Holdings Ltd, Merloni Elettrodomestici Spa, Miele & Cie GmbH & Co. ja Whirlpool Europe Srl. Seuraavat valmistajat ovat sopimuspuolina kansallisen toimialayhdistyksen kautta: Antonio Merloni Spa, Dolmar SA, Fagor Electrodomésticos S. Coop. ja Smeg Spa.

²⁵⁹ Palomino – Guerrero 2022, s. 215.

²⁶⁰ Coates – Middelschulte 2019, s. 323.

²⁶¹ Comba 2022, s. 197.

²⁶² ACM/DM/2014/206028 – “Chicken of Tomorrow”.

pääsyn hyllyille. Lisäksi sopimus esti kuluttajia saamasta halvempia tuotteita, joista he saivat taloudellisesti enemmän hyötyä kuin ostamalla parempilaatuisia ja kalliimpia tuotteita.²⁶³

Tämä herätti Alankomaiden kilpailuviranomaisen huomion ja käytettävissä olleiden tietojen perusteella ACM tuli tulokseen, että tapausta koskevat kestävyysjärjestelyt rajoittavat kilpailua broilerinlihan kuluttajamarkkinoilla.²⁶⁴ ACM keskittyi tutkimuksessaan SEUT 101(3) artiklan kahteen ensimmäiseen ehtoon, jotka ovat tehokkuushyödyt ja oikeudenmukainen osuus. Tutkimuksessa apuna käytettiin maksuhalukkuusmenetelmää mittaamaan sitä, kompensoivatko sopimuksen hyödyt kilpailun rajoittamisesta aiheutuneet haitat. Maksuhalukkuustutkimus osoitti, että kuluttajat eivät olleet halukkaita maksamaan korotettua hintaa eläinten elinolosuhteiden parannuksista. Tämän perusteella ACM katsoi, että kestävyysjärjestelyt eivät nykyisessä muodossaan tuottaneet nettohyötyjä kuluttajille ja olivat näin ollen kilpailunvastaisia.²⁶⁵ Näin ollen Alankomaiden ”Chicken for Tomorrow” -aloite, johon kuului koko toimialan laajuinen yhteistyö, jolla pyrittiin parantamaan valintamyymälöissä myytävien broilerin elintasoja, rajoitti kilpailua. Aloite johti kananlihan hinnan nousuun kuluttajille ja näin ollen se lopetettiin.²⁶⁶ ACM on kehottanut sopimusosapuolia mukauttamaan kestävyysjärjestelyt siten, että ne noudattavat kilpailusääntöjä. ACM on huomauttanut lopuksi, että sopimusosapuolten on kuitenkin itsenäisesti tehtävä järjestelyt siten, että ne kestävyys sopimus täyttää Alankomaiden ja EU:n kilpailusäännökset.²⁶⁷

Herää kysymys siitä, onko käytettävä lähestymistapaa, jossa arvioidaan vain tietyn kuluttajaryhmän käsitystä ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyvistä hyödyistä, jota käytettiin Chicken of Tomorrow -tapauksessa. *Holmesin* mukaan on olemassa perusteet laajemmalle näkemykselle. Tätä näkemystä hän perustelee seuraavasti: Kenen kuluttajien näkemykset on otettava huomioon, tiettyjen tavaroiden vai koko yhteiskunnan? Chicken of Tomorrow -tapauksessa testattiin yksinkertaisesti sitä, ovatko kuluttajat valmiita maksamaan enemmän laadullisista parannuksista. Tämä vaikuttaa aika kapea katseiselta lähestymistavalta, jossa pyritään vain muuttamaan laadullisia tekijöitä rahaksi ja oletetaan, että kestävä kehityksen tavoitteet voidaan aina ilmaista rahassa.²⁶⁸ Kuluttajatutkimuksia tulisi käyttää varovaisesti, sillä ne ovat hyvin riippuvaisia kysymyksenasettelusta ja voivat poiketa

²⁶³ Palomino – Guerrero 2022, s. 216. (viit. ACM/DM/2014/206028 – “Chicken of Tomorrow”.)

²⁶⁴ Palomino – Guerrero 2022, s. 216. (viit. ACM/DM/2014/206028 – “Chicken of Tomorrow”.)

²⁶⁵ ACM’s analysis of the sustainability arrangements concerning the ‘Chicken of Tomorrow’, s. 8.

²⁶⁶ Singh – Sakle 2022, s. 26. (viit. ACM/DM/2014/206028 – “Chicken of Tomorrow”.)

²⁶⁷ ACM’s analysis of the sustainability arrangements concerning the ‘Chicken of Tomorrow’, s. 8.

²⁶⁸ Antitrust and Sustainability: globally warming up to be a hot topic? -blogikirjoitus; Grant Murray, Baker McKenzie, 18.10.2019. Todettakoon tässä kohtaa, että Chicken of Tomorrow -tapaus on suhteellisen vanha jo, verrattuna siihen, miten paljon esim. eläinten hyvinvoinnille annetaan painoarvoa tänäpäivänä.

huomattavasti muiden kansalaisten näkemyksestä. Lisäksi SEUT -sopimuksesta yleisesti käy selvästi ilmi, että ympäristönsuojelu ja kestävä kehitys ovat merkittäviä etuja niin EU:lle ja sen myötä myös kuluttajille. Arvioitavaksi vain jää, ovatko nämä edut suuremmat kuin sopimuksen kilpailua rajoittavasta vaikutuksesta aiheutuvat haitat. Esimerkiksi tarkasteltaessa kuluttajille koituvaa oikeudenmukaista osuutta hyödyistä, tulisi tarkastella eri tekijöiden painoarvoa; kuinka paljon hyödyimme siitä, että tavarat ovat halvempia? Millaisen painoarvomme annamme hiilidioksidipäästöjen vähenemiselle ja sille, että puhdasta ilmaa riittää vielä lapsenlapsillemme? Nämä kysymykset ovat olennaisia, kun arvioimme SEUT 101(3) artiklan edellytyksiä. Meidän on aika antaa painoarvoa asioille, joilla on todellista merkitystä globaalisti eikä vain takertua painottamaan taloudellisia näkökohtia. *Holmes* kiteyttää asian hyvin; kysymme oikeita kysymyksiä, mutta teemme vääriä päätelmiä.²⁶⁹

Kilpailuviranomaiset ovat monilla lainkäyttöalueilla aloittaneet aktiivisesti keskustelun kestävyyydestä. Monet viranomaiset ovat nyt myöntäneet, että niiden päätavoitteena on oltava suotuisien puiteiden luominen kestävyys sopimuksille. Tämä on johtanut lukuisten toimintapoliittisten asiakirjojen julkaisemiseen ja keskustelujen käymiseen maailmanlaajuisesti. Viranomaiset ovat tietoisia kestävyys sopimuksista kuluttajille koituvista eduista ja keskittyvät kehittämään määrällisiä mittareita, joiden avulla voidaan arvioida tällaisten hyötyjen kertymistä.²⁷⁰ Erinomainen esimerkki on Itävallan kartellilakiin vuonna 2021 tehty muutos, jolla otettiin käyttöön oikeudellinen oletamus, jonka mukaan SEUT 101(3) artiklan mukainen kriteeri ”kohtuullisesta osuudesta kuluttajille” täyttyy, jos hyödykkeiden tuotannon tai jakelun parantamisesta tai teknisen tai taloudellisen edistyksen edistämisestä saatavat hyödyt edistävät merkittävästi ekologisesti kestäväää tai ilmastoneutraalia taloutta. Tätä säännöstä on vielä täydennetty vuonna 2022, kun Itävallan kilpailuviranomainen julkaisi luonnoksen kestävyyttä koskevista suuntaviivoista, joissa muun muassa yhdistetään ympäristöhyötyjen tulkinta EU:n taksonomia-asetuksen lähestymistapaan.²⁷¹

²⁶⁹ Holmes 2020, s. 379–380.

²⁷⁰ Singh – Sakle 2022, s. 27.

²⁷¹ Kingston 2024, s. 150.

5.3 Kohti kestävämpää kilpailuoikeutta

Ratkaisujen löytäminen ongelmiin ja toimivien menetelmien kehittäminen muiden kuin hinnanluonteisten hyötyjen ja haittojen arvioimiseksi on keskeinen askel kohti vihreiden arvojen tehokkaampaa ja ennakoitavampaa sisällyttämistä kilpailulainsäädäntöön. Esimerkiksi vihreän kilpailuoikeuden alalla täytäntöönpanoviranomaiset saattavat kohdata konkreettisia mittaushaasteita soveltaessaan SEUT 101(3) artiklan poikkeuksia kestävyys sopimuksiin. Jotta voidaan selvittää, voidaanko muutoin kilpailunvastainen sopimus perustella kestävyydellä, on täytettävä neljä kumulatiivista edellytystä: 1) tehokkuushyöty on olemassa, 2) rajoitukset ovat välttämättömiä ilmoitetun hyödyn saavuttamiseksi, 3) kohtuullinen osuus hyödystä siirtyy kuluttajille ja 4) kilpailu ei poistu kokonaan. Näistä neljästä vaatimuksesta tehokkuushyötyjen mittaaminen ja kuluttajille siirrettävän hyödyn kohtuullisen osuuden merkityksen määrittäminen ovat erityisen haastavia, koska kestävyys hyödyt ovat usein luonteeltaan eitaloudellisia. Komission julkaisemissa ohjeistuksissa horisontaalisiksi suuntaviivoiksi vastataan suoraan tähän haasteeseen ehdottamalla tapoja tällaisten arviointien suorittamiseksi.²⁷²

Kestävyys hyödyt, jotka kestävyys sopimuksen tekevien yritysten on osoitettava konkreettisesti, voivat siis olla monenlaisia, kuten puhtaampaa teknologiaa ja vähäisempää saastumista sekä tuotteita, jotka ovat paremmasta laadusta kuluttajien valinnanmahdollisuuksien parantamiseen helpottamalla tuotteiden vertailua. Vielä monimutkaisempaa on määritellä oikeudenmukainen osuus sopimuksen tuottamista kestävyys hyödyistä, jotka on siirrettävä kuluttajille, koska se edellyttää kilpailuhaittojen esim. hinnannousu tai valinnanvapauden väheneminen ja kestävyys hyötyjen vertailua. Jälkimmäisten mittaamiseksi komissio on käyttänyt esimerkiksi asiakaskyselyjä, joissa selvitetään kuluttajien halukkuutta maksaa kestävämmistä tuotteista tai viranomaisten ja akateemisten organisaatioiden raportteja, joissa osoitetaan kestävyys teen liittyviä kollektiivisia yhteiskunnallisia hyötyjä. Vaikka nämä ehdotukset ovatkin arvokkaita, kestävyys hyötyjen osoittaminen vaaditulla tasolla esim. "vakuuttavien todisteiden" esittäminen, tai "selvästi tunnistettavien myönteisten vaikutusten osoittaminen kuluttajille", kuten komissio korosti, on monimutkainen tehtävä.²⁷³

²⁷² Majcher ja Robertson, 2022 s. 16, (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023).

²⁷³ Ibid, s. 17.

EU:n kilpailulainsäädännössä on mahdollista sisällyttää kestävyystavoitteet SEUT 101(3) artiklan soveltamisalaan ja voidaan olla yksimielisiä siitä, että kestävä tuotanto on Euroopan sitova ja konkreettinen tavoite. Tämän tavoitteen pitäisi vaikuttaa tuotantotapaan, ja sen kautta myös kilpailua koskeviin periaatteisiin, jotta voidaan rakentaa EU:n tavoittelema ilmastoneutraali kiertotalous vuoteen 2050 mennessä. EU on menossa oikeaan suuntaan, eikä kilpailua pidetä enää täysin muuttumattomana ja jäykkänä muutoksille. SEUT 101(3) artiklan soveltaminen riippuu siitä, miten kilpailuviranomaiset arvioivat sopimuksia, joilla pyritään ympäristötavoitteisiin ja kestäväan kehitykseen. Muutosta on jo tapahtunut, sillä monet jäsenvaltioiden kansalliset kilpailuviranomaiset ovat jo laajentaneet SEUT 101 artiklan soveltamisalaa katsomalla horisontaaliset kestäväan kehityksen sopimukset EU:n kilpailuoikeuden mukaisiksi. Kuitenkin komission sääntelemiin kestäväan kehityksen sopimukseen liittyy edelleen paljon epävarmuustekijöitä. Esimerkiksi komission mukaan kestävyys sopimukset ovat hyväksyttävää vain, jos ne eivät uhraa kuluttajille kuuluvaa oikeudenmukaista osuutta koskevaa ehtoa, jolla on edelleen kiistaton painoarvo. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että SEUT 101 artikla suosii edelleen ”määrällisiä” etuja ”laadullisten” etujen sijaan. Monet asiantuntijat ovat olleet sitä mieltä, että sopimukset, joissa tavoitellaan kestävyysshyötyjä ei pitäisi kuulua SEUT 101 artiklan soveltamisalaan, koska ne eivät perustu perinteisiin kilpailua rajoittaviin tekijöihin. Näin ollen SEUT 101 artiklaa olisi muutettava siten, että se kattaa nimenomaisesti kestäväan tuotannon.²⁷⁴

Kilpailuviranomaisten ensisijaisena tehtävänä on varmistaa oikeudenmukainen kilpailu. Komission ohjeistuksista korostuu ajastus siitä, että kestävät liiketoimintatavat ja reilu kilpailu markkinoilla voivat kulkea käsi kädessä.²⁷⁵ Singh–Saklen mukaan kilpailuviranomaisten tulisi neuvotella yksityisen sektorin kanssa kestävydestä kuluttajien puolesta sen lisäksi, että ne myöntävät poikkeuksia erilaisiin kestävyttä koskeviin sopimuksiin. Viranomaisten on siksi valvottava sopimusta tiukasti ja jatkuvasti varmistaa, että kestävyys todella toteutuu ja että hinnankorotukset eivät ylitä sitä, mikä on tarpeen kestävyden lisäämisestä aiheutuvien kustannusten kattamiseksi.²⁷⁶ Viranomaisten lähestymistavat kestävyden sisällyttämiseen kilpailulainsäädäntöön eivät ole olleet johdonmukaisia keskenään. Esimerkiksi yhtäältä ACM on ehdottanut, että kestävyys sopimusten poikkeuslupaa koskevaa kynnystä alennettaisiin, mutta toisaalta EU on tehnyt selväksi, että se ei helpottaisi kilpailusääntöjen noudattamisen valvontaa Euroopan vihreän kehityksen ohjelman toteuttamiseksi. Ilmastokriisin kiireellisyys

²⁷⁴ De Leonardis 2024 s. 74-75. (viit. Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023).

²⁷⁵ Komission tiedonanto: Suuntaviivat 101 artiklan soveltamiselle horisontaalisiin yhteistyösopimuksiin 2023.

²⁷⁶ Singh – Sakle 2022, s. 38.

ja monien hallitusten ilmeinen epäonnistuminen Pariisin sopimuksen tavoitteiden saavuttamisessa ovat kuitenkin saaneet kilpailuoikeuden tutkijat ajamaan ”vihreää kilpailupolitiikkaa”.²⁷⁷ *Singh–Saklen* mukaan tähän mennessä konkreettisin ajatus käyttää kilpailupolitiikkaa ilmastokriisin minimoimisen edistämiseksi on se, että kestävyys sopimukset vapautetaan kartelleja koskevista säännöksistä. On ehdotettu myös, että kestävyystekijät katsottaisiin taloudelliseksi edistykseksi.²⁷⁸

Kilpailu- ja ympäristölainsäädäntö täydentää toisiaan, toisin sanoen kilpailulla edistetään ympäristönsuojelua. Todettakoon myös, että kilpailulainsäädäntö ja kestävä kehitys ei ole ristiriidassa keskenään, molempien tavoitteena on suojella kuluttajia, vaikka tämä tavoite saavutetaan eri keinoin. EU:n perussopimukset edellyttävät eri vastuullisuusnäkökulmien sisällyttämistä unionin politiikkaan ja toimintaan. SEUT 11 artikla velvoittaa EU:n poliitikkoja ottamaan huomioon kestävyysnäkökohdat kestävä kehityksen edistämiseksi. Tämä tekee kestävyyskysymysten sisällyttämisestä kilpailulainsäädäntöön paitsi mahdollista myös velvollisuuden.²⁷⁹ Kestävien tuotteiden ja palvelujen tarjoaminen erottaa yrityksiä kilpailuista, jolloin kilpailuetu saattaa oikeuttaa korkeammat tuotantopanoskustannukset. Kestävyystavoitteiden nopea ja tehokas saavuttaminen edellyttää kuitenkin, että useimmat tai kaikki yritykset sitoutuvat kestäväan tuotantoon.²⁸⁰ Kilpailuoikeudellinen tutkimus on ollut aktiivista myös vihreiden kilpailunrajoitusten alalla. EU:n kilpailuoikeudelle asetettavista ympäristökestävyyden haasteista on syntynyt jo paljon kirjallisuutta, jossa pohditaan, mitä kilpailuoikeudella voidaan saavuttaa EU:n kestävyystavoitteiden edistämiseksi ja mitä muutoksia EU:n kilpailuoikeuteen olisi tehtävä näiden tavoitteiden edistämiseksi paremmin.²⁸¹

²⁷⁷ Margrethe Vestager speech: 'Competition policy in support of the Green Deal' 2021.

²⁷⁸ Singh – Sakle 2022, s. 38.

²⁷⁹ Todhe 2023, s. 5.

²⁸⁰ Coates – Middelschulte 2019, s. 324-325.

²⁸¹ Majcher - Robertson 2022, s. 17.

6 Päätelmät

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sitä, miten Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteita pyritään edistämään kilpailuoikeudessa, miten nämä tavoitteet on otettu huomioon ja millaisissa tilanteissa kestävyysnäkökohtien tähtäävä sopimukset voidaan sallia SEUT 101(3) artiklan nojalla. Lainopillisen metodin avulla on etsitty vastausta siihen, miten SEUT 101(3) artiklaa sovelletaan kestävästä kehityksestä koskeviin sopimuksiin. Seuraavaksi tarkastellaan yhteenvedon muodossa tutkimustuloksia.

Tutkimuksessa on pyritty löytämään ratkaisuja tehokkuusetujen puolustamiseksi ja sitä kautta kestävyys sopimusten sallimiselle. Tehokkuuspuolustuksen tarkoituksena on kilpailua edistävien ja estävien vaikutusten kontrollointi. Jos sopimuksen tavoitteet pystytään saavuttamaan ilman kilpailun rajoittamista, tehokkuuspuolustuksen arviointi ei tule kyseeseen. Kestävyys sopimukset voidaan hyväksyä SEUT 101(3) artiklan nojalla silloin, kun seuraavat neljä edellytystä täyttyy; tehokkuushyödyt, välttämättömyys, hyötyjen siirtäminen kuluttajalle ja kilpailu säilyy. Tehokkuuspuolustuksella tavoitellaan sopimusten ja menettelytapojen hyväksymistä, silloin kun ne saattavat olla kilpailunvastaisia, mutta niiden tarkoituksena on lisätä taloudellista tehokkuutta siten, että kuluttajat saavat oman osan hyödyistä. Yritysten on itse arvioitava täyttääkö sopimus tai menettely SEUT 101(3) artiklan edellytykset.

Tehokkuushyödyiksi tunnustetaan monenlaisia kestävyys hyötyjä, jotka edistävät objektiivisesti tehokkuutta. SEUT 101(3) artiklan ensimmäisen edellytyksen perusteella näyttää siltä, että tehokkuushyötyinä arvostetaan kustannuksiin perustuvia, jotka näkyvät mm. halvempina hintoina tai laadullisia, jotka näkyvät parempina tuotteita tai suurempana valikoimana. Yhteistä kaikille sallituille tehokkuushyödyille näyttää olevan se, että niiden myötä ympäristön pilaantuminen vähenee riippumatta mistä hyödystä on kyse. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että sitä enemmän tehokkuuseduille annetaan painoarvoa, mitä enemmän ne näkyvät parempina hintoina kuluttajille. Tehokkuusetujen osalta keskeistä on konkreettisten todisteiden esittäminen, mikä on toisinaan hyvin haasteellista osoittaa esimerkiksi kestävämmän infrastruktuurin, eläinten hyvinvoinnin ja pitkän aikavälin hyötyjen osalta. Näiden hyötyjen osoittamiseksi on kehitetty erilaisia taloudellisia menetelmiä, kuten maksuhalukkuustutkimuksia ja kustannushyötyanalyyssejä. Nämä menetelmät ovat kuitenkin osoittautuneet kyseenaliseksi, sillä niiden avulla pystytään vain rajallisesti selvittämään tehokkuushyötyjen arvostusta sekä vastaukset ovat erittäin riippuvaisia kysymyksenasettelusta.

Kuluttajia koskeva vaatimus ”kohtuullisesta osuudesta” on viime kädessä kaikkein tärkein, sillä kuluttajat ovat päätöksentekijöitä siinä mielessä, että heidän valinnoistaan on kiinni se, mikä markkinoilla menestyy ja mikä ei. Toisin sanoen kuluttajilla on valta päättää, onko kilpailuvastaisen sopimuksen tuomalla tehokkuudella enemmän painoarvoa kuin siitä aiheutuvilla kustannuksilla, kuten hintojen nousulla. Kestävyyssopimusten tuottamat hyödyt voivat olla yksilöllisiä käyttöarvohyötyjä, yksilöllisiä muita kuin käyttöarvohyötyjä ja kollektiivisia hyötyjä. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että jokaisen kuluttajan ei odoteta saavan hyötyä kestävyyssopimuksesta, mutta EUT:n tulkintojen ja komission ohjeistuksien perusteella näyttää siltä, että kokonaisvaikutuksen on oltava vähintään neutraali. Lisäksi kuluttajien ei tarvitse saada hyötyä jokaisesta havaitusta tehokkuushyödyistä, vaan riittää, että riittävä osuus hyödyistä siirtyy kuluttajille haittojen kompensoimiseksi. Näyttää siltä, että kestävyyssopimusten osalta enenemissä määrin arvostetaan koko yhteiskuntaa hyödyttäviä hyötyjä, jotka eivät jää ainoastaan kuluttajille merkityksellisillä markkinoilla. Varovaisesti arvostetaan jo pidemmällä aikavälillä saavutettavia hyötyjä, vaikka niitä voi olla vaikea arvioida. Komissio on myös tunnustanut, että markkinoiden ulkopuoliset tehokkuusedut voidaan ottaa huomioon silloin, kun hyödyt kohdistuvat riittävästi myös vahinkoa kärsineelle kuluttajienryhmälle. Tutkielmassa esitellyn oikeuskäytännön ja komission suuntaviivojen valossa voidaan todeta, että kestävyyteen tähtäävät sopimukset voidaan sallia SEUT 101(3) artiklan kuluttajahyötykriteerin perusteella ensinnäkin silloin, kun kuluttajat saavat kohtuullisen osuuden hyödyistä, eivätkä jää näin ollen huonompaan asemaan ja toisekseen markkinat, joilla sekä hyödyt että vahinko ilmenevät, täytyy olla olennaisilta osin samat. Merkityksellisten markkinoiden kuluttajien on saatava siis hyötyä merkityksellisten markkinoiden ulkopuolella tapahtuvat hyödyistä.

SEUT 101(3) artiklan välttämättömyyskriteeri suojaa kilpailua rajoituksilta, jotka eivät ole välttämättömiä vaaditun tehokkuuden parantamiseksi. Välttämättömyyttä arvioitaessa on kysyttävä; mahdollistavatko kilpailua rajoittava sopimus, ja siitä johtuvat kilpailunrajoitukset kyseisen toiminnan harjoittamisen tehokkaammin kuin mitä se todennäköisesti olisi ollut ilman sopimusta tai rajoitusta. Mikäli vastaus on myöntävä, on kilpailunrajoitus välttämätön. SEUT 101(3) artiklan kilpailunsäilyvyyskriteerin tarkoitus on varmistaa, että tuotteen vaikutusalaan kuuluvilla markkinoilla säilyy tehokas kilpailu. Poikkeuksellisesti komission mukaan ehto voidaan ohittaa tilanteissa, jossa kilpailu rajoittuu vain tietyksi ajaksi, jonka jälkeen kilpailu palautuu normaaliksi. Tämä tilanne voi aktualisoitua esimerkiksi silloin, kun tuote tuodaan markkinoille. Kilpailun säilyvyyskriteeriä koskeva ehto suojaa kilpailua siltä, että kilpailua ei

poisteta merkittävältä osalta kyseistä tuotetta. Kilpailuoikeuden yksi keskeisimmistä tavoitteista on kilpailun säilyminen, eikä tätä ehtoa voida ohittaa kuluttajien kustannuksella.

On hyvä huomioda, että tuotannon kehittäminen ympäristöystävällisempään tuotantoon johtaa korkeampiin kustannuksiin, jotka tosin tasaantuvat ajan saatossa. Kuitenkin tosiasia on se, että ennen kuin nämä kestäväan kehitykseen tähtäävät hyödyt saavuttavat konkreettisesti yhteiskunnan ja kuluttajat, on niistä oltava valmiita maksamaan korkeampia hintoja. Uusin tuotantoihin panostaminen tulee kalliiksi yrityksille, jos kuluttajat eivät ole valmiita maksamaan niistä. Yrityksien ja kuluttajien on yhdessä kannettava tämä taakka, jotta voimme tulevaisuudessa nauttia kestävämmästä maapallosta. Yritykset joutuvat vastaamaan korkeammista tuotantokustannuksista, ja tämä edellyttää sitä, kuluttajien on oltava valmiita maksamaan korkeammista tuotantokustannuksista johtuvia korkeampia hintoja. Ilman kuluttajien maksuhalukkuutta yrityksillä ei ole kannustimia toteuttaa kestävyys sopimuksia ilman yhteistyötä.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ja ilmastokriisi on muokannut kilpailuoikeutta viimeisten vuosikymmenten ajan, paljon muutoksia on tapahtunut ja monet viranomaiset, poliitikot ja oikeustieteilijät ovat sitä mieltä, että kilpailuoikeus voi todellakin olla suunnannäyttäjä vihreässä siirtymässä. Ei jää epäselväksi, etteikö haasteita haluta ratkaista kilpailuoikeudellisin keinoin, mikä on nähtävissä komission vuonna 2023 julkaisemissa suuntaviivoissa. Suuntaviivoissa annetaan paljon mahdollisuuksia kestävyys sopimusten arviointiin, mutta valitettavasti edelleen arviointi pohjautuu pitkälti taloudelliseen näkemykseen ja kuluttajien hyvinvoinnin määrittämiseen, toki tämä vaikuttaa ymmärrettävältä erityisesti politiikan näkökulmasta. Mitä enemmän politiikassa arvostetaan kestäväa kehitystä, sitä todennäköisemmin myös tuomioistuimet antavat painoarvoa sopimuksille, joilla on ympäristön kannalta suotuisia vaikutuksia. Yritysten sanktioiden pelko kilpailurikkomusten osalta ei vaikuta esteeltä panostaa kestävyteen, sillä kilpailun rikkomisesta tuomittujen tapausten perusteella näyttää siltä, että rikkomukseen syyllistytään tietoisesti. On tunnistettavissa, että kestävyteen kohdistuvien tavoitteiden merkitys kilpailulainsäädännössä on huomattavasti lisääntynyt. Kestävän kehityksen asema kilpailuoikeudessa on parempi, kuin usein saatetaan helposti olettaa, otettaessa huomioon kilpailuoikeuden nykytila ja komission antamat ohjeistukset vuonna 2023 kestäväa kehitystä koskeviin sopimuksiin. Lopuksi voidaan todeta, että SEUT 101(3) artikla on riittävän vihreä nyt vallitsevien olosuhteiden valossa.